

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

**Τα Κοινωνικά Κινήματα στην Αργεντινή στην εποχή του
άκρατου Νεοφιλελευθερισμού. Το αντιπαράδειγμα της
Αυτοδιαχείρισης.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

του

Σπυρόπουλου Γεώργιου Αριστοτέλη

Επιβλέπων : Μυλωνάκης Δημήτρης

Ρέθυμνο, Φεβρουάριος 2011

*Θα βγεις στους Δρόμους,
θα Φωνάζεις,
τα Χείλια σου θα
Ματώσουν από τις Φωνές,
και το Πρόσωπο σου απ' τις Σφαίρες.
Μα ούτε Βήμα πίσω...*

Λειβαδίτης Τάσος

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω του επιβλέποντες καθηγητές μου Μυλωνάκη Δημήτρη, Λαπατσιώρα Σπύρο και Σταθάκη Γιώργο για τις πολύτιμες συμβουλές που μου παρείχαν κατά διάρκεια συγγραφής της παρούσας διπλωματικής. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω όλους τους συμφοιτητές και τις συμφοιτήτριες μου, που για ενάμισι χρόνο δουλέψαμε μαζί για το καλύτερο όλων.

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα μελετά τις συνθήκες και τις αιτίες ανάδυσης των κοινωνικών κινημάτων στην Αργεντινή, την περίοδο 1990 – 2003. Μέσα από την εξέταση της εξελικτικής πορείας των κοινωνικών κινημάτων αναλύεται επίσης, σαν μια πτυχή αυτών, η έξαρση των αυτοδιαχειριστικών πειραμάτων έτσι όπως εμφανίστηκαν στην Αργεντινή κυρίως μετά την εξέγερση του 2001. Παράλληλα παρουσιάζονται οι βασικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αργεντινή την περίοδο της επιτάχυνσης των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων. Ο μετασχηματισμός της κρίσης του 1989 σε κρίση της εργασίας τα επόμενα χρόνια και η ισχυρή παρουσία των συνδικάτων μαζί με τα κινήματα για τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα, συνθέτουν το βασικό πλαίσιο που μας βοηθά στο να κατανοήσουμε τις αιτίες γέννησης και μετέπειτα εξέλιξης των κοινωνικών κινημάτων στην Αργεντινή.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Νεοφιλελευθερισμός και η Νέα Φυσιογνωμία της Αργεντινής	
1.1 Από την Κρίση Υπερπληθωρισμού στην Νομισματική Ακαμψία	8
1.2 Ιδιωτικοποιήσεις και Απορύθμιση της Αγοράς Εργασίας.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Το Κίνημα των Piqueteros	
2.1 Ένα Νέο Κίνημα στο Ιστορικό Προσκήνιο.....	18
2.2 Οι Piqueteros ως Παράδειγμα Αντίστασης σε όλη την Αργεντινή.....	21
2.3.1 Προβληματικές πάνω στο Ζήτημα της Αυτονομίας.....	26
2.3.2 Προσεγγίσεις μέσα από την Ιστορική Πορεία της Αργεντινής.....	28
2.3.3 Η Αυτονομία μέσα από την Επανεφεύρεση της Πολιτικής.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Το Αντιπαράδειγμα της Αυτοδιαχείρισης	
3.1 Το Πλαίσιο και τα Πρώτα Βήματα της Αυτοδιαχείρισης.....	34
3.2 Στάδια Ανάκτησης των Επιχειρήσεων.....	40
3.3 Παραδείγματα Ανακτημένων Επιχειρήσεων.....	53
Συμπεράσματα.....	60
Βιβλιογραφία.....	69

Εισαγωγή

Οι κοινωνικοί αγώνες που αναπτύχθηκαν στην Αργεντινή από το 1990 και έπειτα, αποτελούν ένα ιδιαίτερο και ταυτόχρονα μοναδικό χαρακτηριστικό για ολόκληρη την ιστορία της Λατινικής Αμερικής. Οι κοινωνικές συγκρούσεις στο σύνολο εκείνης της γεωπολιτικής περιοχής (Αργεντινή, Χιλή, Ουρουγουάη) έχουν οξυνθεί δεκαετίες πίσω, όταν όλες οι χώρες του ‘νότιου κώνου’ εισέρχονται στην περίοδο του νεοφιλελευθερισμού μέσα από κυβερνήσεις απολυταρχικών καθεστώτων (στρατιωτικές δικτατορίες). Συγκρούσεις που έβρισκαν ανέκαθεν σημεία επαφής όταν γίνονταν αναφορά στην πολιτική παρέμβαση και οικονομική εκμετάλλευση της Λατινικής Αμερικής από την Δύση.

Αυτό που διαφοροποιεί ωστόσο τις νέες κοινωνικές συγκρούσεις που προέκυψαν στην Αργεντινή, είναι πως καμία δεν είχε διαμεσολαβηθεί από κοινωνικά κινήματα ανέργων. Οι πικετέρος εισέρχονται στην ιστορική σκηνή της Αργεντινής μετά το 1990 και παράγουν τόσο γρήγορα πολιτικά αποτελέσματα, όπου μέσα σε λίγα χρόνια καταφέρνουν να γίνουν παράδειγμα αντίστασης κατά μήκος ολόκληρης της χώρας.

Η παρούσα έρευνα μελετά τις συνθήκες και τις αιτίες ανάδυσης των κοινωνικών κινήματων στην Αργεντινή, την περίοδο 1990 – 2003. Ως μια πτυχή των κινήματων αυτών, εξετάζεται και η ανάπτυξη των αυτοδιαχειριστικών πειραμάτων που λαβαν κυρίως έκταση μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη το 2001.

Ποιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο εκκινούμε την ανάλυση μας παραθέτοντας τις βασικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Αργεντινή, την περίοδο που άρχισαν να εμφανίζονται τα κινήματα ανέργων. Οι αναφορές που γίνονται εστιάζουν στο πρόγραμμα μετατρεψιμότητας (Convertibility Plan) και σε πτυχές του προγράμματος δομικών μεταρρυθμίσεων (Structural Adjustment Program) όπως για παράδειγμα οι ιδιωτικοποιήσεις και η απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Και τα δυο προγράμματα, εφαρμόζονται από το κόμμα των περονιστών (PJ) το 1989, υπό την ηγεσία του Κάρλος Μένεμ.

Ο Μένεμ σε άμεση συνεργασία με του δυτικούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Παγκόσμια Τράπεζα), εγκαινιάζει μια περίοδο νεοφιλελεύθερης θεραπείας σοκ που επιφέρει τεράστιες αλλαγές στο σύνολο της Αργεντινικής κοινωνίας. Όπως θα δούμε, η άκαμπτη μονεταριστική πολιτική, η ‘άνεργη’ ανάπτυξη, η εκποίηση του δημοσίου τομέα, η συγκέντρωση της παραγωγής

και του πλούτου, η αλματώδεις αύξηση του χρέους και η εργασιακή επισφάλεια αποτέλεσαν τα συστατικά στοιχεία που η κρίση υπερπληθωρισμού το 1989 στην Αργεντινή μετουσιώνεται σε κρίση εργασίας τα επόμενα χρόνια.

Περνώντας στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύουμε την εξελικτική πορεία που λαβαν τα κινήματα ανέργων μέχρι και λίγα χρόνια μετά την εξέγερση του 2001. Αρχικά παραθέεται η δράση τους και οι βασικές δραστηριότητες που λάβαν μέσα από την σταδιακή διεύρυνση ποικίλων δικτύων αλληλεγγύης, κυρίως στην μητροπολιτική περιοχή του Μπουένος Άιρες.

Κρατώντας υπόψη τις οικονομικές συνθήκες που παραθέτονται στο πρώτο μέρος, μελετάμε τις βασικές αιτίες που γέννησαν τους πικετέρος. Μέσα από μια ιστορική προσέγγιση των κοινωνικών αγώνων στην Αργεντινή προσπαθούμε να συνδέσουμε τα ισχυρά συνδικάτα των προηγούμενων δεκαετιών με τα σύγχρονα κινήματα ανέργων. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, γίνονται αναφορές και στην Αργεντινή του Χουάν Περόν όπου εκκινά και η ενδυνάμωση των εργατικών σωματείων, πλάι σε μια αυστηρώς καθοδηγούμενη από το κράτος αναπτυξιακή διαδικασία. Παράλληλα εξετάζεται το ζήτημα της αυτονομίας των κοινωνικών κινήματων, όχι σαν ένα χαρακτηριστικό που τα φέρνει στην επιφάνεια αλλά ως μια διαδικασία που η πολιτική αναβαπτίζεται μέσα σε ένα σύστημα που δεν έχαιρε καμίας κοινωνικής νομιμοποίησης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, ολοκληρώνεται η συζήτηση μας μέσα από την εξέταση των αυτοδιαχειριστικών πειραμάτων που αναπτύχτηκαν την περίοδο που η Αργεντινή αδυνατεί να διαχειριστεί το τεράστιο χρέος της και οδηγείται στο σημείο της οικονομικής χρεοκοπίας. Σημειώνεται πως η ανάπτυξη των αυτοδιαχειριζόμενων μονάδων εκλαμβάνεται ως μια πτυχή των ιδίων των κοινωνικών κινήματων. Αποτελεί μια κοινωνική διεργασία χιλιάδων ανέργων που απέναντι σε μια κατάσταση όπου η εργασία ήταν πλήρως απροστάτευτη, οδηγούνται πίσω στην παραγωγική διαδικασία με τρόπο ριζικά διαφορετικό από αυτόν της καπιταλιστικής παραγωγής. Η αυτοδιαχείριση καταφέρει να θέσει στην πολιτική ζωή της Αργεντινής το ζήτημα της δημοκρατίας και της ισότιμης συμμετοχής εντός της παραγωγής, γεγονός που για τον καπιταλισμό φαντάζει παντελώς ξένο και πολλές φορές αρκετά επικίνδυνο.

Κεφάλαιο 1: Νεοφιλελευθερισμός και η Νέα Φυσιογνωμία της Αργεντινής

1.1 Από την Κρίση Υπερπληθωρισμού στην Περίοδο της Νομισματικής Ακαμψίας

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η Αργεντινή εισέρχεται σε μια περίοδο βαθιάς κοινωνικής και οικονομικής αναδιάρθρωσης. Είναι η περίοδος όπου η κυβέρνηση Alfonsín (1989) αδυνατεί να ελέγξει την τεράστια διακύμανση των τιμών¹ (κρίση υπερπληθωρισμού²) και αναγκάζεται να παραιτηθεί έξι μήνες πριν την προκαθορισμένη ημερομηνία διεξαγωγής των εθνικών εκλογών³, λόγω των γενικευμένων κοινωνικών συγκρούσεων (Olmedo & Murray, 2002, σ.425). Μια νέα περίοδος εκκινά στην Αργεντινή με την νεοεκλεγείσα κυβέρνηση Μένεμ να διακηρύσσει πως ο μοναδικός τρόπος έτσι ώστε η Αργεντινή να επανέλθει σε επίπεδα ανάπτυξης, είναι ο δραστικός περιορισμός του εξωτερικού χρέους και η μηδενική διακύμανση του εθνικού της νομίσματος.

Η στρατηγική αυτή έρχεται σε απόλυτη σύμπλευση με τα συμφέροντα της Δύσης που αναζητούσε εκείνη την περίοδο, ευνοϊκότερους τρόπους σύμφωνα με τους οποίους το διεθνές κεφάλαιο θα εισχωρούσε δυναμικότερα στο εσωτερικό της Αργεντινικής οικονομίας (Richards, 1995, σ.60). Κάτω από αυτήν την λογική το κυβερνών κόμμα των περονιστών σε άμεση συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα, συνάπτει ένα πρόγραμμα μετατρεψιμότητας όπου ένα πέσο αντιστοιχείται σε ένα δολάριο (Convertibility Plan). Βασική

¹ Χωρίς να αναλύονται περαιτέρω οι λόγοι που οδήγησαν την Αργεντινή σε κρίση υπερπληθωρισμού, πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχει μια άμεση συνάφεια μεταξύ της ραγδαίας υποτίμησης του πέσο με πολιτικές που στόχευαν εκείνη την περίοδο στην εθνικοποίηση του ιδιωτικού εξωτερικού χρέους της Αργεντινής. Σκοπός αυτής της σύνδεσης είναι να δείξει πως προτού ακόμη η Αργεντινή εισέρθει στην περίοδο της σκληρής νομισματικής ακαμψίας και των ευρύτερων νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων, έχει πραγματοποιηθεί ήδη μια εκτιμμένη αναδιανομή πλούτου σε βάρος των εργαζόμενων στρωμάτων. Για παράδειγμα ο Teubal (2004, σ.180), αναφέρει πως την περίοδο 1981-89 οι συνολικοί χρηματικοί πόροι που μεταφέρονται από το κράτος σε κλάδους που παρουσίαζαν υψηλή συγκέντρωση κεφαλαίου ανέρχονται στα 105 δισεκατομμύρια δολάρια, ποσό προσέγγιζε το σύνολο του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος της Αργεντινής στο τέλος εκείνης της περιόδου. Έτσι για παράδειγμα μερικοί από τους ομίλους που επωφελήθηκαν από την παραπάνω διαδικασία είναι οι : Perez Compañy, FIAT, SIEMENS, Techint κ.α (Basualdo, 2000, σ.24-25).

² Για μια περαιτέρω εξέταση του ζητήματος του υπερπληθωρισμού, την περίοδο εκείνη στην Αργεντινή βλέπε: Canitrot (1994) και Weyland (1998).

³ Προκειμένου να κατανοήσουμε το βάθος της κρίσης εκείνη την περίοδο, αναφέρουμε πως το 1989 ,σύμφωνα με την INDEC (2003), ο πληθωρισμός έχει φτάσει στο 4,923% (!) ενώ παράλληλα το 50% του πληθυσμού ζούσε κάτω από τα όρια της φτώχειας καθώς οι μισθοί αν αργούσαν να καταναλωθούν για λίγες μέρες δεν θα είχαν καμία απολύτως αγοραστική δύναμη.

υπαγόρευση του προγράμματος αυτού είναι η δέσμευση της Αργεντινής να μην εφαρμόζει κανένα είδος νομισματικής πολιτικής ενώ παράλληλα τόσο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο όσο και η Παγκόσμια Τράπεζα καθίστανται βασικοί συνεργάτες της κυβέρνησης στην διαδικασία αναδόμησης του κρατικού τομέα και στο βάθεμα των νεοφιλελεύθερων αλλαγών στο σύνολο της οικονομίας⁴ (I.E.O, 2003, σ.3).

Κεντρικός πυλώνας των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε και η “αυστηρή” διαχείριση του εξωτερικού χρέους της Αργεντινής. Ο περιορισμός του χρέους ορίζεται από την κυβέρνηση Μένεμ και από τους διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς ως μονόδρομος ώστε η Αργεντινή να επανέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά. Ακολούθως, πολιτικές όπως οι μαζικές ιδιωτικοποιήσεις ασκούνται με την δικαιολογία ότι το κράτος πρέπει να αποτινάξει από πάνω του τα “περιττά βάρη”. Το σύνολο των εσόδων από ιδιωτικοποιήσεις ,περισσότερες από 30 κρατικές επιχειρήσεις, διαθέτονται στην χρηματοδότηση του χρέους. Μαζί με τις ευρύτερες περικοπές στον δημόσιο τομέα, οι συγκεκριμένοι πόροι αποτέλεσαν το βασικό μέσο πληρωμής του χρέους (Ronchi, 2007, σ.18). Ωστόσο η πορεία του χρέους δεν έπαυε να κινείται σε ανοδικά επίπεδα μέχρι ότου να οδηγήσει την Αργεντινή στην οικονομική χρεοκοπία (2001). Έτσι για παράδειγμα αναφέρουμε πως ενώ το χρέος της Αργεντινής το 1991 ανέρχεται στα 61 δισεκατομμύρια δολάρια, το 1998 έχει εκτιναχτεί στα 139.3 δισεκατομμύρια (Teubal, 2004, σ.175).

Όπως συνοψίζεται και από τους Cavallo και Mondino (1995, σ.1) στο ετήσιο συνέδριο της Παγκόσμιας Τράπεζας, το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που υιοθέτησε η Αργεντινή βασίζεται σε τέσσερις πυλώνες : Στο άνοιγμα της Αργεντινικής οικονομίας στον διεθνή ανταγωνισμό, στην φιλελευθεροποίηση του φορολογικού συστήματος, στην ιδιωτικοποίηση του δημοσίου τομέα με ταυτόχρονο περιορισμό της κρατικής παρέμβασης στην διαδικασία κατανομής των πόρων και προφανώς στην σταθεροποίηση του πληθωρισμού⁵. Κατακλείδα της συγκεκριμένης έκθεσης είναι το

⁴ Σημειώνεται πως εκείνη την περίοδο η Αργεντινή δεν είναι η μοναδική αναπτυσσόμενη χώρα που δοκιμάζεται από τα αδιέξοδα του νεοφιλελευθερισμού. Η κρίση της Αργεντινής συνιστά ένα κρίκο της αλυσίδας οικονομικής αναταραχής που χτύπησε όλες τις αναπτυσσόμενες αγορές: Μεξικό το 95, Νοτιανατολική Ασία το 97, Ρωσία το 98, Βραζιλία το 99, Εκουαδόρ το 2000. Στην τελευταία του μορφή εκδηλώθηκε ως ντόμιο που επηρέασε αδιακρίτως όλες τις εξαρτημένες οικονομίες, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση και τις δημοσιονομικές πρακτικές τους. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η πτώση των τιμών των εξαγωγών και η φυγή κεφαλαίων είχαν ένα ισχυρό κοινωνικό αντίκτυπο. Για μια αντίστοιχη προσέγγιση βλέπε (Katz, 2001)

⁵ Στους βασικούς άξονες της οικονομικής πολιτικής, παραλείπεται ωστόσο η απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων, κάτι το οποίο διατελέστηκε τόσο από την κυβέρνηση Μένεμ όσο και από την επόμενη κυβέρνηση De La Rúa.

συμπέρασμα πως η πολιτική αυτή επιβεβαιώθηκε και στην πράξη. Δηλαδή ότι η Αργεντινή έχει περάσει πλέον σε ένα διαφορετικό στάδιο από τις προηγούμενες δεκαετίες, στο στάδιο της μακροοικονομικής σταθερότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Παρότι εκ του αποτελέσματος η παραπάνω διαπίστωση χαρακτηρίζεται τουλάχιστον ως άτοπη, η Αργεντινή εισέρχεται σε μια περίοδο σταθεροποίησης και θετικών δεικτών οικονομικής ανάπτυξης μέχρι και το 1994. Η Κυβέρνηση μαζί με τους διεθνείς οργανισμούς (IMF και WB), διακηρύσσει πως το νεοφιλελεύθερο σχέδιο μετατρεψιμότητας κατάφερε να θέσει ξανά την οικονομική μηχανή της Αργεντινής σε τροχιά ανάπτυξης, γεγονός που προσέφερε στον Μένεμ την απαραίτητη νομιμοποίηση που χρειάστηκε ώστε να επανεκλέγει το 1995.⁶

Όμως η εκ πρώτης όψεως σταθεροποίηση της οικονομίας της Αργεντινής με βάση το μονεταριστικό πλάνο μετατρεψιμότητας δεν πραγματοποιείται ούτε αναίμακτα, ούτε χωρίς σημαντικές συνέπειες για την ισχύ της Αργεντινικής οικονομίας. Μέσα από τις δομικές αλλαγές που επιφέρει η νομισματική ακαμψία επέρχεται σταδιακά μια σημαντική αναδιανομή του πλούτου από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα και τις μεσαίες τάξεις προς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και στις μεγάλες ξένες επιχειρήσεις (Dumenil & Levy, 2006, σ.6). Η Αργεντινή εισέρχεται σταδιακά σε μια διαδικασία αποβιομηχανοποίησης, όπου από την μια το κράτος διακόπτει την προστατευτική πολιτική του για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και από την άλλη το ακριβό νόμισμα ωθεί τις μικρότερες οικονομικές μονάδες σε εκτεταμένη αδυναμία να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες πλέον απαιτήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού.⁷

Παράλληλα, όσο η αξία του δολαρίου κυμαίνονταν σε υψηλά επίπεδα αφαιρούνταν από την Αργεντινή ένα από τα βασικότερα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, δηλαδή η μεγάλη εξαγωγική δύναμη που κατείχε τις προηγούμενες δεκαετίες. Οι επιπτώσεις πάνω στο κλάδο των εξαγωγών διαφαίνονται σχεδόν άμεσα. Ο Μένεμ κατορθώνει να μεταφορτώσει ένα πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο 8

⁶ “Η χώρα αποζητούσε απεγνωσμένα για ένα στοιχειώδες επίπεδο οικονομικής σταθερότητας και για αυτό το λόγο αρκετοί ήταν αυτοί που ήθελαν να δουν αν το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα της κυβέρνησης Μένεμ είχε την δυνατότητα να πετύχει.” (Cooney, 2006, σ.17)

⁷ Χαρακτηριστικά ο Teubal (2004, σ.181), αναφέρει πως η κρατική πολιτική προώθησης των τοπικών βιομηχανικών δραστηριοτήτων περιορίζεται δραστικά, με τις κρατικές επιδοτήσεις σε τοπικές βιομηχανικές μονάδες να μειώνονται αντίστοιχα. Σε συνδυασμό με μια φορολογική πολιτική που μειώνει την άμεση φορολογία των μεγάλων επιχειρήσεων και αυξάνει την έμμεση φορολόγηση της κατανάλωσης, τα μικρομεσαία στρώματα είναι αυτά που βλέπουν την οικονομική τους δύναμη να πέφτει σε όλο και χαμηλότερα επίπεδα.

δισεκατομμυρίων (1990), σε ένα εμπορικό έλλειμμα 7 δισεκατομμυρίων την χρονιά 1994 με τις εισαγωγές να παρουσιάζουν συνεχώς αυξητικές τάσεις σε αντίθεση με τις εξαγωγές (Fernandez & Hogenboom, 2010, σ.159). Ένα εμπορικό έλλειμμα που παρότι εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Αργεντινή, ο ισοσκελισμός του θα επανέλθει την περίοδο που η χώρα έχει φτάσει στο σημείο της βαθιάς οικονομικής ύφεσης (Frenkel, 2002, σ.11). Παρουσιάζεται έτσι μια μετάβαση από μια οικονομία υποκατάστασης των εισαγωγών και εγχώριου προστατευτισμού σε ένα μοντέλο συσσώρευσης που βασίζονταν στις ξένες άμεσες επενδύσεις από διεθνείς πολυεθνικούς ομίλους, στην άκρατη κινητικότητα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου και στην πλήρη απελευθέρωση των δυνάμεων της ελεύθερης αγοράς.

Σαν αποτέλεσμα των προαναφερθέντων η θέση της Αργεντινικής οικονομίας μεταβαίνει σε ακόμη δυσμενέστερα επίπεδα όταν καλείται να διαχειριστεί εξωτερικά οικονομικά σοκ. Απέναντι σε νομίσματα γειτονικών χωρών (όπως η υποτίμηση του Βραζιλιάνικου νομίσματος το 1998) που υποτιμώνται προκειμένου να τονωθούν οι εξαγωγές, η Αργεντινή εντείνει ακόμη περισσότερο τις εισαγωγές της και απομακρύνεται από αγορές που μέχρι τότε κατείχε σημαντικά μερίδια.

Συμπερασματικά το άνοιγμα της Αργεντινικής οικονομίας και η αυστηρή πρόσδεση της με την Αμερικανική νομισματική πολιτική συνεισέφερε σημαντικά στην διαδικασία αποβιομηχάνισης της και δημιούργησε για πρώτη φορά εμπορικά ελλείμματα. Ελλείμματα, που με την σειρά τους επιβάρυναν ένα διογκούμενο εξωτερικό χρέος, με την Αργεντινή να εντείνει τις εισαγωγές της κάθε φορά που χώρες όπως η Βραζιλία και το Μεξικό καθιστούσαν φτηνότερα τα εθνικά τους νομίσματα προκειμένου να εισχωρήσουν σε νέες αγορές. Η οικονομία της Αργεντινής μεταμορφώνεται σταδιακά σε μια οικονομία χρηματοπιστωτικής συσσώρευσης και ξένων επενδύσεων όπου μέσα από μια διαδικασία “μόνιμης φυγής κεφαλαίων στο εξωτερικό” (Lozano, 2002, σ.1) , ανοίγματος της οικονομίας και διεύρυνσης του χρέους οδηγείται σταδιακά σε αδιέξοδο (Masseroni & Sauane, 2002, σ.61).

1.2 Ιδιωτικοποιήσεις και Απορύθμιση της Αγοράς Εργασίας

Οι δομικές μεταρρυθμίσεις του Μένεμ δεν αφορούσαν αποκλειστικά μια μορφή σκληρής μονεταριστικής πολιτικής. Όπως έχουμε προαναφέρει στο παραπάνω υποκεφάλαιο ο Μένεμ εντάσσει το πρόγραμμα μετατρεψιμότητας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο νεοφιλελεύθερων πολιτικών. Μέσα από το δόγμα της πλήρως αυτορυθμιζόμενης και ελεύθερης αγοράς προκύπτουν δυο βασικές κυβερνητικές πολιτικές όντας δυο όψεις του ίδιου νομίσματος, δήλωση το σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων του δημοσίου τομέα δίπλα στην απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων.

Μέσα από το δομικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων (Structural Adjustment Program) παρουσιάζεται ένα σχέδιο καθολικής εκποίησης του δημοσίου τομέα στα χέρια ισχυρών εγχώριων και διεθνών επιχειρηματικών ομίλων. Μέσα σε λιγότερο από πέντε χρόνια ιδιωτικοποιούνται περισσότερες από 30 κρατικές επιχειρήσεις. Οι κλάδοι που περνούν στην σφαίρα του ιδιωτικού κεφαλαίου παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία αναμεταξύ τους.

Αυτό φαίνεται και πρακτικά αν απαριθμήσει κανείς τους κλάδους προς ιδιωτικοποίηση : Τραπεζικός τομέας, τηλεπικοινωνίες, αεροπορικές εταιρείες, πετροχημεία, πετρέλαιο, 10000 χιλιόμετρα οδικών δικτύων, σιδηρόδρομοι, ασφαλιστικό σύστημα, εταιρείες διανομής φυσικού αερίου, ηλεκτρισμός, δίκτυα υδροδότησης , υδροηλεκτρικά φράγματα, μεταλλουργικές βιομηχανίες και μια σειρά άλλων ποικίλων επιχειρήσεων όπως μέσα μαζικής ενημέρωσης, λιμάνια, αεροδρόμια και αθλητικές εγκαταστάσεις (Teubal, 2004, σ.181)⁸.

Χωρίς να στοχεύουμε σε μια πλήρη ανάλυση των επιπτώσεων που επέφερε η καθολική ιδιωτικοποίηση του δημοσίου τομέα, θεωρούμε πως πρέπει να κρατήσουμε υπόψη μας δυο βασικά στοιχεία που μας βοηθούν έτσι ώστε να κατανοήσουμε τις συνθήκες μέσα στις οποίες εμφανίστηκαν τα δίκτυα αλληλεγγύης και τα κινήματα ανέργων στην Αργεντινή.

Πρώτον: Μέσα από τις νέες αγορές που δημιούργησε η εκποίηση του δημοσίου τομέα δημιουργήθηκαν τεράστια περιθώρια κέρδους στους διεθνείς και εγχώριους μεγάλους επενδυτές-ομίλους. Η υψηλή κερδοφορία των πολυεθνικών

⁸ Για μια αναλυτική παρουσίαση στοιχείων σε σχέση με τους βασικότερους κλάδους που ιδιωτικοποιήθηκαν από την περίοδο διακυβέρνησης Μένεμ και έπειτα βλέπε Chisari & Estache & Romero (1998).

ομίλων στις αναδυόμενες αγορές συνδυάζεται με σειρές απολύσεων στις ιδιωτικοποιημένες πλέον επιχειρήσεις. Δημιουργείται δηλαδή ένα οικονομικό περιβάλλον που από την μια οι μεγάλες επιχειρήσεις συγκεντρώνουν τον παραγόμενο πλούτο με υψηλά ποσοστά κερδοφορίας⁹ και από την άλλη οι απώλειες θέσεων εργασίας και η ανεργία κινείται σε όλο και πιο ανοδικά επίπεδα.

Πρακτικά, η παραπάνω διαπίστωση μπορεί να φανεί κατά την άποψη μας μέσα από δυο τρόπους. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτουν οι Ennis και Pinto (2003, σ.38), η ιδιωτικοποίηση των επτά από τις μεγαλύτερες εταιρείες του κρατικού τομέα συνοδεύτηκε με μια μείωση των θέσεων εργασίας κατά 67%, μέσα από συνεχείς απολύσεις¹⁰! Δυο από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η FFAA όπου οι θέσεις εργασίας μειώνονται κατά 82% και η πετρελαϊκή εταιρεία YPF με μείωση του εργατικού δυναμικού της κατά 83%¹¹ (Ομοίως, σ.38-39).

Η συνεχιζόμενη απώλεια των θέσεων εργασίας δεν διαφαίνεται αποκλειστικά μέσα από τις ιδιωτικοποιήσεις. Σημειώνουμε πως ο μέσος Όρος ανάπτυξης της Αργεντινής από το 1991 μέχρι και το 1997 ανέρχονταν κοντά στο 7%, με τις 2 αυτές χρονιές η ανάπτυξη να βρίσκεται στο 11.8% και 8.1% αντίστοιχα (Gasparini & Bebczuk, 2000). Αυτό αποτέλεσε και το γεγονός βάσει του οποίου ο υπουργός οικονομικών Domingo Cavallo, διακήρυξε πως το πρόγραμμα μετατρεψιμότητας και οι δομικές μεταρρυθμίσεις ‘κατάφεραν να κάνουν την Αργεντινή να υπερβεί ολόκληρες δεκαετίες στασιμότητας και να περάσει σε επίπεδα βιώσιμης ανάπτυξης’ (Cavallo & Mondino, 1995, σ.1).

⁹ Το ζήτημα της συγκέντρωσης της παραγωγής και του πλούτου στην Αργεντινή έχει απασχολήσει πληθώρα βιβλιογραφικών αναφορών και πιθανότατα εκφεύγει από τις δυνατότητες της παρούσας έρευνας. Ωστόσο θα πρέπει να αναφέρουμε πως η ισχύς των μεγάλων ομίλων και ιδιαιτέρως των ξένων πολυεθνικών, αυξήθηκε σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό από το 1990 και έπειτα. Έτσι για παράδειγμα ο Teubal (2001, σ.52) αναφέρει πως μέχρι και το 1997 οι ξένοι όμιλοι έχουν καταφέρει να ελέγξουν περισσότερο από το 50% της αξίας των 1000 μεγαλύτερων επιχειρήσεων, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 40% του ΑΕΠ της Αργεντινής.

¹⁰ Συγκεκριμένα οι εταιρείες που εξετάζονται είναι οι: SEGBA (Ηλεκτρισμός), GE (Φυσικό Αέριο), OSN (Νερό), ENTEL (Τηλεπικοινωνίες), YPF (Πετρέλαιο), AA (Αερογραμμές) και FFAA (Σιδηρόδρομοι). Αναλυτικότερα παραπέμπουμε στον πίνακα

¹¹ Όπως θα δούμε στο δεύτερο κεφάλαιο μέσα από την ιδιωτικοποίηση της πετρελαϊκής εταιρείας YPF και των κατά σειρά απολύσεων που ανακοινώθηκαν, εμφανίζονται τα πρώτα κινήματα ανέργων. Οι πικετέρος αναδύονται στο ιστορικό προσκήνιο ως μια νέα μορφή αντίστασης των εργατών που έβλεπαν τις δουλειές τους να χάνονται ακριβώς μέσα από την ιδιωτικοποίηση των κωμικότερων κλάδων που κατείχε μέχρι τότε ο κρατικός τομέας.

Ωστόσο, τις ίδιες χρονιές που η Αργεντινή παρουσίαζε αυτούς τους μεγάλους δείκτες ανάπτυξης η ανεργία κυμαίνεται σταθερά σε ανοδικά επίπεδα. Έτσι ενώ το 1990 η ανεργία βρισκόταν στο 6.5% , το 1997 έχει ανέλθει στο 14.9%, με όλες τις ενδιάμεσες χρονιές να διακυμαίνεται σε αυξητικά επίπεδα (Gasparini & Bebczuk, 2000). Αν συνυπολογίσει κανείς την γιγάντωση των δεικτών της ανεργίας και του μέσου επιπέδου φτώχειας μετά την οικονομική κατάρρευση της Αργεντινής (2001), τις εκτεταμένες μειώσεις των μισθών¹² και τις επισφαλείς μορφές εργασίας, μπορεί να διακρίνει πως η βιώσιμη ανάπτυξη που ευαγγελίζονταν ο Cavallo αφορούσε αποκλειστικά τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και όχι τον κόσμο της εργασίας.

Καταληκτικά, αυτό που διακρίνεται σε πρώτο επίπεδο είναι πως οι εργαζόμενοι στην Αργεντινή βίωσαν, από την απαρχή της διακυβέρνησης Μένεμ ,μέχρι και το 1997, μια κατάσταση όπου παρόλα τα μεγάλα επίπεδα ανάπτυξης και την τεράστια κερδοφορία των μεγάλων επιχειρήσεων, το μέλλον που τους επιφύλασσονταν ήταν η όλο και μεγαλύτερη ανεργία με ότι αυτό συνεπάγεται στο βιοτικό τους επίπεδο. Οι ιδιωτικοποιήσεις συνέβαλαν σημαντικά στην διαδικασία διεύρυνσης της κρίσης εργασίας, τόσο μέσα από τις μειώσεις στις θέσεις εργασίας και μισθών όσο και από την αφαίρεση στοιχειωδών κοινωνικών-δημοσίων παροχών (ιδιωτικοποίηση του κοινωνικού κράτους).¹³

Περνώντας στο δεύτερο στοιχείο που συγκρατούμε από την διαδικασία των ιδιωτικοποιήσεων, είναι πως αυτές συνοδεύτηκαν με σειρά μέτρων που αφορούσαν την καθιέρωση επισφαλών μορφών απασχόλησης. Η επίσημη δικαιολόγηση των μέτρων που αναδιτάσσαν τις εργασιακές σχέσεις, ήταν η ανάγκη πλαστικοποίησης της εργασίας προκειμένου να γίνει ανταγωνιστικότερη στις διεθνείς αγορές και η μείωση του μισθολογικού κόστους που καθιστούσε την βιομηχανία της Αργεντινής μη ανταγωνιστική τόσο στο εξωτερικό όσο και σε εγχώριο επίπεδο (Richards, 1995, σ.62).

Προκειμένου να φανεί ποιο συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο η ελαστικοποίηση των σχέσεων εργασίας συνέβαλε σημαντικά στην κρίση της

¹² Όπως αναφέρουμε και στο 3^ο κεφάλαιο σύμφωνα με τους Petras και Veltmeyer (2005, σ.35), από το 1997 μέχρι και το 2003 η πτώση του μέσου επιπέδου των μισθών φτάνει στο 22,3%.

¹³ Οι περικοπές στις δημόσιες δαπάνες δεν αφορούν μόνο το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, αλλά μια σειρά κυβερνητικών μέτρων που εκτείνονται σε διάφορους τομείς όπως πχ η τοπική αυτοδιοίκηση και η παιδεία. Για μια αναλυτική παρουσίαση των περικοπών που επήλθαν στις κρατικές δαπάνες βλέπε : O'Donnell (1998) και Raczynski (1998).

εργασίας, παρουσιάζουμε παρακάτω τις βασικές αλλαγές που επήλθαν στο τομέα των εργασιακών σχέσεων. Σύμφωνα με τον Recalde (1994) οι νέες εργασιακές σχέσεις ορίστηκαν σύμφωνα με το ακόλουθο πλαίσιο:

- 1) Ωράριο εργασίας και υπερωρίες : Ο εργοδότης κατέχει την δυνατότητα να επεκτείνει το ωράριο εργασίας στις 12 ώρες την ημέρα χωρίς την καταβολή των υπερωριών, εφόσον ο μέσος μηνιαίος χρόνος εργασίας δεν υπερβαίνει τις 8 ώρες. Σε περίπτωση που οι υπερωρίες είναι αναγκαίο να πληρωθούν, η τιμή τους ορίζεται μετά από την ατομική διαπραγμάτευση του εργαζόμενου με τον εργοδότη. Οι συμβάσεις εργασίας και το κράτος δεν μπορούν να παρέμβουν στην εν λόγω διαδικασία.
- 2) Νέοι εργαζόμενοι και γυναίκες: Παρέχεται η δυνατότητα στους εργοδότες να προσλαμβάνουν γυναίκες¹⁴ και νέους εργαζόμενους, μέχρι και τα 24 έτη τους, ως ανασφάλιστη εργασία. Επιπλέον, οι “θεσμικά κατοχυρωμένοι”¹⁵ ανασφάλιστοι εργαζόμενοι μπορούν να απολυθούν οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία προειδοποίηση και αποζημίωση.¹⁶
- 3) Κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας : Αποτελεί ένα από τα κεντρικότερα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση Μένεμ. Τα κατώτερα επίπεδα των μισθών δεν δεσμεύονται από την διαπραγμάτευση μεταξύ των εργατικών σωματείων και των εργοδοτών, αλλά προκύπτουν μέσα από επιχειρησιακές συμβάσεις που ουσιαστικά εξατομικεύουν τις διεκδικήσεις των εργαζομένων για αξιοπρεπή επίπεδα μισθών.

¹⁴ Η γυναικεία εργασία αποτέλεσε βασική πτυχή των πολιτικών που επέβαλλαν τις ελαστικές μορφές απασχόλησης. Η κρίση της εργασίας συμπεριλάμβανε μια άμεση υποτίμηση του βιοτικού επιπέδου των γυναικών εργαζόμενων και την αφαίρεση πολλών δικαιωμάτων που μέχρι τότε θεωρούνταν σχεδόν δεδομένα. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε και μια από τις βασικές αιτίες που ώθησε τις γυναίκες να συμμετάσχουν ενεργά τόσο στα κινήματα ανέργων, όσο και στα ευρύτερα δίκτυα αλληλεγγύης που αναπτύχθηκαν, ιδιαίτερος μετά την εξέγερση του 2001. Για μια εκτενέστερη παράθεση των αλλαγών που επήλθαν με την ελαστικοποίηση της γυναικείας εργασίας βλέπε : (Masseroni & Sauane, 2002, σ.1-23)

¹⁵ Ο Όρος έρχεται από τους Murray και Olmedo (2002, σ.422) όπου χαρακτηρίζουν την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων ως μια διαδικασία “επισημοποίησης της ανεπίσημης εργασίας”. Για περισσότερα σχετικά με τον συγκεκριμένο όρο βλέπε επίσης Powers (1995) και Feldman & Ferretti (1998).

¹⁶ Σύμφωνα με τους Olmedo και Murray (2002), οι νεοφιλελεύθερη πολιτική που συνδυάζει τις ιδιωτικοποιήσεις του δημοσίου τομέα και τις όλο και περισσότερες ελαστικές μορφές εργασίας για τους νέους εργαζόμενους, οδήγησε σταδιακά και στην ανάδυση ενός νέου υποτελούς κοινωνικού στρώματος, αυτό του πρεκαριάτου. Σημειώνουμε πως ένα σημαντικό κομμάτι του κινήματος των πικετέρος αποτελούνταν από εργαζόμενους – υποαπασχολούμενους όπου παρότι βρίσκονταν εντός της παραγωγικής διαδικασίας, ζούσαν ουσιαστικά κάτω από τα όρια της φτώχειας με μηδενικά εργασιακά δικαιώματα.

Κρατώντας υπόψη τα τρία παραπάνω βασικά μέτρα που θεσμοποίησαν τις επισφαλείς σχέσεις εργασίας βλέπουμε πως το νέο εργασιακό περιβάλλον που αναπτύχθηκε στην Αργεντινή, οδήγησε τα μικρά και μεσαία κοινωνικά στρώματα είτε στην ανεργία, είτε στην ανασφάλεια και στην φτηνή εργασία για τους μεγάλους επιχειρηματικούς ομίλους. Η εργασία “μένει απροστάτευτη απέναντι στις ορέξεις της παγκόσμιας αγοράς (Masseroni & Sauane, 2002, σ.1)” ενώ το κράτος όχι μόνο διασφαλίζει την κερδοφορία των μεγάλων επιχειρήσεων, αλλά φροντίζει παράλληλα η κερδοφορία αυτή να προκύπτει και μέσα από την ισοπέδωση στοιχειωδών κεκτημένων του κόσμου της εργασίας.

Ένα επιπλέον σημαντικό γεγονός που συνέβαλε στην απορύθμιση της αγοράς εργασίας ήταν και η ίδια η αποδυνάμωση των εργατικών σωματείων που έχαναν σταδιακά την διαπραγματευτική τους ισχύ. Οι λόγοι που συνέβαλαν σε αυτό εκτείνονται σε διαφορές κατευθύνσεις που εκφεύγουν των οικονομικών συνθηκών που επικρατήσαν εκείνη την περίοδο στην Αργεντινή (πχ η στενή πρόσδεση αρκετών συνδικάτων με το κόμμα των περονιστών και τα δίκτυα πελατειακών σχέσεων¹⁷).

Στον δημόσιο τομέα τα συνδικάτα βλέπουν την δύναμη τους να συρρικνώνεται μέσα από τις δεκάδες ιδιωτικοποιήσεις που πραγματοποιούνται σε μικρό χρονικό διάστημα. Οι μαζικές απολύσεις μαζί με τις μειώσεις στις αποδοχές των εργαζομένων δεν άργησαν να επέλθουν ενώ παράλληλα το κράτος προωθούσε μια σειρά επιπλέον μέτρων που ευνοούσαν την κερδοφορία των μεγάλων επιχειρήσεων μέσα από την συμπίεση του εργατικού κόστους. Επιπλέον τα βιομηχανικά συνδικάτα του ιδιωτικού τομέα δέχονται σημαντικά πλήγματα μέσα από την διαδικασία αποβιομηχάνισης της οικονομίας της Αργεντινής (Richards, 1995, σ.62). Τα πλήγματα που επιφέρει στον βιομηχανικό κλάδο το πρόγραμμα μετατρεψιμότητας λειτουργούν κομβικά και για την ύπαρξη πολλών συνδικάτων εντός αυτού.

Καταληκτικά οι οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες κλήθηκαν οι εργαζόμενοι να αναπτύξουν νέες μορφές διεκδίκησης και αντίστασης, χαρακτηρίζονται από μια τεράστια κρίση εργασίας. Η τεράστια ανεργία, η εργασιακή αστάθεια και ανασφάλεια, ο κατακερματισμός και η εξατομίκευση των εργασιακών δικαιωμάτων, η περικοπή των κοινωνικών παροχών, η αποδυνάμωση των συνδικάτων, η μονεταριστική πολιτική και η καθολική εκποίηση του δημοσίου τομέα αποτέλεσαν

¹⁷ Τόσο η σχέση των συνδικάτων με το PJ, όσο και η διαφθορά – πελατειακές σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ αυτών αναλύονται περεταίρω από την Delamata (2004)

τις οικονομικές συνθήκες μέσα από τις οποίες αναδύθηκαν νέες μορφές αντίστασης όπως τα δίκτυα αλληλεγγύης και τα κινήματα ανέργων (Dirnerstein, 2008, σ.104)

Κεφάλαιο 2 : Το κίνημα των Piqueteros

2.1 Ένα Νέο Κίνημα στο Προσκήνιο

Το κίνημα των Πικετέρος ως ένα κίνημα ανέργων, αποτελεί ένα πρωτοφανές παράδειγμα κοινωνικού κινήματος¹⁸ που την εποχή ανάδυσής του (περίπου στα μέσα της δεκαετίας 1990), τίποτα αντίστοιχο δεν είχε εμφανιστεί σε ολόκληρη την Λατινική Αμερική¹⁹. Το φαινόμενο αυτό αποκτά ακόμη ποιο ιστορικά χαρακτηριστικά, αν συνυπολογίσει κανείς τον βαθμό δυσκολίας που υπάρχει σε οποιαδήποτε προσπάθεια ένταξης ανέργων σε συλλογικές και κινηματικές διαδικασίες.

Η εκτεταμένη ύπαρξη ανεργίας εκτός από το γεγονός ότι καταστρέφει το βιοτικό επίπεδο των εργαζόμενων, παράγει και ένα ακόμη ιδιότυπο αρνητικό χαρακτηριστικό. Δηλαδή, την μη δυνατότητα των ανέργων να προσδιορίζονται και να οικειοποιούνται την καθημερινότητα τους μέσα από έναν συγκεκριμένο κοινωνικό χώρο.

Κάθε είδος κινήματος πηγάζει και έχει σημεία αναφοράς από συγκεκριμένους κοινωνικούς χώρους. Ένα φοιτητικό κίνημα αναπτύσσεται μέσα από τον χώρο της φοιτητιάδας νεολαίας, ένα εργατικό κίνημα πηγάζει μέσα από τις διεργασίες των συνδικάτων και των εργαζόμενων εντός της παραγωγικής διαδικασίας, ένα τοπικό κίνημα πολιτών δομείται σύμφωνα με την κοινή χωροταξική προέλευση των πολιτών που το απαρτίζουν κοκ. Το φαινόμενο της ανεργίας διαρρηγνύει ακριβώς αυτήν την θεμελιώδη σχέση ανάμεσα στο εργαζόμενο και στον βασικότερο κοινωνικό του χώρο. Του αφαιρεί την δυνατότητα να ανήκει και να δρα μέσα από αυτόν, ενώ παράλληλα εξατομικεύει τα συμφέροντα του μετατρέποντας τον σε μονάδα συνεχούς αναζήτησης εργασίας, συχνά λειτουργώντας ανταγωνιστικά απέναντι στους εν ενεργεία εργαζόμενους.

¹⁸ Προκειμένου εξαρχής να έχουμε μια διάφανη εικόνα για το πώς οικειοποιούμαστε τον όρο κοινωνικό κίνημα, δανειζόμαστε τον ορισμό των John McCarthy και Mayer Zald (1987) που συγκεκριμένα αναφέρει : ' Ένα κοινωνικό κίνημα χαρακτηρίζεται από μια κοινή δέσμη απόψεων και προσεγγίσεων , στο εσωτερικό μιας συλλογικότητας που διεκδικεί την αλλαγή ορισμένων πτυχών της κοινωνικής δομής ή απαιτεί πολιτικές αναδιανομής του πλούτου ή και τα δυο'.

¹⁹ Η ακριβής χρονική περίοδος σχετικά με την συγκρότηση των πικετέρος παρουσιάζει αποκλίσεις ανάμεσα σε διαφορετικές πηγές. Οι Schneider και Rodrigo Conti (2003), ισχυρίζονται πως οι πρώτες συστηματικές ακτιβιστικές ενέργειες (καταλήψεις δρόμων και λεωφόρων) εμφανίζονται στα μέσα του 1995. Από την άλλη, οι Svampa και Pereyra (2003) ισχυρίζονται πως οι πικετέρος αποκτούν συμπαγή οργανωτική δομή μετά το 1997.

Σε κάθε περίπτωση το παράδειγμα της Αργεντινής παρουσιάζει μεγάλη διαφοροποίηση²⁰. Piqueteros είναι το όνομα που έχει δοθεί σε ένα από τα πιο δυναμικά και ισχυρότερα, από τα νέα κοινωνικά κινήματα στην Αργεντινή. Αναφέρεται σε ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών ομοσπονδιών (πάνω από δώδεκα στην περιοχή του Buenos Aires), οργανώσεων φτωχών αλλά και ανέργων²¹. Αυτός είναι ο πληθυσμός που άρχισε να οργανώνεται στα μέσα της δεκαετίας του '90, σε ενώσεις ανέργων.

Η 'επίσημη' εμφάνιση των πικετέρος συνδέεται με την ιδιωτικοποίηση της μεγαλύτερης κρατικής εταιρείας εξόρυξης πετρελαίου στις νότιες πόλεις του Cultral Co και της Plaza Huincul, Nequem. Η εταιρεία²² δημιουργήθηκε σχεδόν στις απαρχές της εφαρμογής του περονικού μοντέλου (1930), με τις προαναφερθείσες πόλεις να αποτελούν τον πυρήνα εξόρυξης και διανομής πετρελαίου σε ολόκληρη την χώρα. Σε αυτές τις περιοχές αναπτύσσονται σταδιακά διεκδικητικά εργατικά κινήματα, δομούνται ισχυρά εργατικά σωματεία και εγχαράσσουν στις πόλεις τους μια πλούσια ιστορία αγώνων, εργατικών διεκδικήσεων και κοινωνικών κατακτήσεων²³.

Ωστόσο μετά την ιδιωτικοποίηση της εταιρείας η εικόνα των περιοχών και οι εργασιακές συνθήκες των εργατών αλλάζουν δραστικά. Οι μαζικές απολύσεις και η μεγάλη συρρίκνωση του μέσου εισοδήματος των εργαζόμενων είναι οι εικόνες που επικρατούν στις πόλεις. Χωρίς καμία εναλλακτική πηγή εργασίας, εργαζόμενοι και κάτοικοι της επαρχίας Nequem, αποφασίζουν να κλείσουν έναν από του ζωτικότερους διακρατικούς δρόμους της περιοχής (22/06/96). Αφορμή για την συγκεκριμένη κινητοποίηση αποτελεί και η ακύρωση ,δια στόματος του κυβερνήτη της επαρχίας, αγροτικών κρατικών επενδύσεων που είχαν ως σκοπό την απορρόφηση ενός κομματιού της ανεργίας.

²⁰ Η αύξηση της ανεργίας στα μέσα της δεκαετίας του 1990 δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό της Αργεντινής στην Λατινική Αμερική. Εξίσου αυξητικές τάσεις στα επίπεδα ανεργίας υπάρχουν στην Κολομβία και στην Νικαράγουα, χωρίς την ανάπτυξη κινήματων ανέργων και δικτύων αλληλεγγύης παρά μόνο στην Αργεντινή (Weitz-Shapiro, 2006).

²¹ Ποιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Ponce (2006), επτά είναι τα σημαντικότερα δίκτυα αλληλεγγύης των πικετέρος : Federaci6n Tierra y Vivienda (FTV με 125.000 μέλη), Corriente Clasista y Combativa (CCC με 75.000 μέλη), Movimiento Independiente de Jubilados y Desocupados (MIJD) με 60.000 μέλη, Barrios de Pie (60.000), Polo Obrero (25.000), Frente de Trabajadores Combativos (7000).

²² Yacimientos Petrolíferos Fiscales (YPF)

²³ Σύμφωνα με τους Alchaniz & Shceier (2007,σ.159), η κωμικότερη πόλη (Cultral Co) σε σχέση με τις παραγωγικές δραστηριότητες της YPF απαρτίζεται από εργατικά στρώματα που κατέχουν πολύ σημαντικές κατακτήσεις. Οι συγκριτικά υψηλότεροι μισθοί, η κοινωνική πρόνοια, τα χαμηλά επίπεδα ανεργίας και η διευρυμένη εξειδικευμένη γνώση των εργατών αποτελούν μερικά από τα προνόμια που κατείχαν μέχρι και την ιδιωτικοποίηση της εταιρείας.

Η παραπάνω μορφή κινητοποίησης αποκτά τακτικά χαρακτηριστικά και δημιουργεί πολλαπλά προβλήματα στους ντόπιους κεφαλαιούχους. Με τους οδικούς αποκλεισμούς (cortas de Ruta) προκαλούν αναστάτωση στην οικονομική δραστηριότητα του συστήματος προκειμένου να διεκδικήσουν τα αιτήματά τους. Η ευρεία χρήση αυτής της τακτικής από τους *riqueteros* είναι από πολλές απόψεις μια λαμπρή καινοτομία, καθώς όσοι είναι άνεργοι ή υποαπασχολούμενοι δεν μπορούν να απεργήσουν. Οι τακτικοί αποκλεισμοί των οδικών δικτύων δημιουργούν μεγάλα προβλήματα στην λειτουργία της εμπορευματικής κυκλοφορίας, που σε κάθε περίπτωση θεωρείται απαραίτητη για την ‘ομαλή’ κερδοφορία του κεφαλαίου.

Απέναντι στην πιο βίαιη εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών της κυβέρνησης Menem και στην δημιουργία στρατιών ανέργων μέσα από τις άκρατες ιδιωτικοποιήσεις και στην συρρίκνωση του δημοσίου τομέα, μια νέα αντίρροπη κοινωνική δύναμη γεννιέται. Τα ίδια τα αιτήματα των πικετέρος αντανακλούν την σύγκρουση μεταξύ της κυρίαρχης κοινωνικό – οικονομικής πολιτικής και της πολιτικής που συγκροτείται σταδιακά από τα φτωχά εργαζόμενα στρώματα.

Αιτήματα όπως εργασία για όλους, κοινωνική στήριξη των ανέργων και άπορων, παροχή αντίστοιχων επιδομάτων για τους κοινωνικά ασθενέστερους, διασφάλιση και πρόσβαση όλων όσων το έχουν ανάγκη σε δωρεάν συσσίτια, στήριξη του κράτους στις άνεργες μητέρες, κοινωνική δικαιοσύνη ενάντια στα εκτεταμένα φαινόμενα διαφθοράς, προστασία και ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, αποτέλεσαν την πρωτόλεια βάση πάνω στην οποία δομήθηκε ένα ολόκληρο δίκτυο αντίστασης και συλλογικής διεκδίκησης²⁴.

Μέσα από την συνέχιση των κινητοποιήσεων στην επαρχία Nequem, οι πικετέρος γίνονται σταδιακά γνωστοί σε ολόκληρη την Αργεντινή²⁵. Ένα νέο είδος κοινωνικού κινήματος δημιουργείται στην Αργεντινή, με βασικούς πολιτικούς πρωταγωνιστές τους άνεργους²⁶. Η διάρκεια των κινητοποιήσεων στην επαρχία,

²⁴ Σύμφωνα με την Dornstein (2002), την περίοδο 1994-95 πραγματοποιούνται αυθόρμητες διαδηλώσεις από εργαζόμενους του δημοσίου τομέα εναντίον στις καθυστερήσεις καταβολής μισθών, στις απολύσεις, στις περικοπές μισθών αλλά και ενάντια στον διαπλεκόμενο τρόπο διαχείρισης των δημοσίων επιχειρήσεων. Τα αιτήματα των πικετέρος που προκύπτουν στη συνέχεια πηγάζουν μέσα από τις νέες κοινωνικές συγκρούσεις που αναπτύσσονται ήδη από τις αρχές της προεδρίας Μένεμ.

²⁵ Χαρακτηριστική είναι η δήλωση μέλους του MTD : “Κλείνουμε τους δρόμους. Αντιλαμβάνομαστε αυτό το κομμάτι (του δρόμου) σαν δικό μας. Είναι ο μοναδικός τρόπος να κάνουμε αισθητή την παρουσία μας και να μας ακούσουν. Αν ήμασταν περισσότερο συναινετικοί, τότε δεν θα είχαμε απολύτως καμία τύχη.” Allen (2003).

²⁶ Αξίζει να σημειωθεί πως η Αργεντινή από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι και την περίοδο 1990, κατείχε ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας στην Λατινική Αμερική (κάτω από 6%). Κάτω από

αναγκάζει τον κυβερνήτη να διαπραγματευτεί τα αιτήματα των πικετέρος, ενώ αναγκάζεται να υλοποιήσει τα περισσότερα, όπως για παράδειγμα την εύρεση νέων πόρων για την κατασκευή εργοστασίου παραγωγής λιπάσματος, παροχή εκ νέου νερού και ηλεκτρισμού σε χιλιάδες φτωχές οικογένειες και επανέναρξη κοινωνικών προγραμμάτων στήριξης προς τον άνεργο πληθυσμό²⁷.

Μια εξαιρετικά σημαντική νίκη αναδύεται μέσα από αυτές τις νέες μορφές κοινωνικής διεκδίκησης. Το Cultralcazo, έτσι όπως ονομάστηκαν οι κινητοποιήσεις, κατάφερε να θέσει το συνεχή αυξανόμενο αριθμό των ανέργων στο κέντρο της εθνικής πολιτικής σκηνής (Auyero, 2003). Το γεγονός αυτό κατέχει μεγαλύτερη σημασία, καθότι σε μια περίοδο που η δύναμη και η διαπραγματευτική ισχύς των συνδικάτων δέχεται τεράστια πλήγματα, αναπτύσσεται μια νέα κοινωνική δύναμη που πλαισιώνει και αναδιατάσσει δυναμικά την αντίσταση των υποτελών κοινωνικών στρωμάτων²⁸. Το κίνημα των πικετέρος βάζει πλέον τις βάσεις για την εξάπλωση του σε όλη την έκταση της Αργεντινής και ιδιαίτερος στην ευρύτερη περιοχή του Μπουένος Άιρες.

2.2 Οι Piqueteros ως παράδειγμα αντίστασης σε ολόκληρη την Αργεντινή

Ύστερα από αυτή τη μερική νίκη, η τακτική του μπλοκαρίσματος δρόμων των piqueteros σύντομα επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις, για να φτάσουν οι τακτικές και οι μορφές οργάνωσης τους το 1999, τη La Matanza στην ευρύτερη περιοχή του Buenos Aires. Είναι κυρίως άνεργοι εργάτες που έχουν οργανωθεί αυτόνομα στα προαστιακά barrios - γειτονιές που παίζουν βασικό ρόλο στην αίσθηση που έχουν πολλοί αργεντινοί για το χώρο²⁹ και την ταυτότητα.

αυτές τις συνθήκες τα συνδικάτα αποτέλεσαν το βασικό όχημα για τις εργατικές κινητοποιήσεις. Για περισσότερα : (Falleti, 2005)

²⁷ Αναλυτικότερα βλέπε : (Kohan, 2002) και (Young, Guanginni, Amato, 2002)

²⁸ "Τα αίτια ανάδυσης αυτών των δικτύων αλληλεγγύης συνδέονται αναμφίβολα με την αύξηση της ανεργίας. Ένα από τα πιο διάφανα αποτελέσματα που επέφερε η κοινωνικό – οικονομική κρίση, είναι μια σημαντική μεταφορά δύναμης από τα παραδοσιακά ισχυρά συνδικάτα στα κοινωνικά δίκτυα των ανέργων." (Salvochea, 2006, σ.304)

²⁹ Για να εντοπίσει κανείς τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται χωρικά τα κινήματα των πικετέρος πρέπει να μεταβεί στην περίοδο του 1980, όπου αναδυθήκε και το λεγόμενο νέο 'κύμα φτώχειας' στην επαρχία του Μπουένος Άιρες. Αναφέρεται στην δημιουργία νέων φτωχών στρωμάτων που προέρχονται από τομείς που υπεισέρχονταν σε μεγάλες περιόδους κρίσεων. Ο βασικότερος αυτών είναι ο δημόσιος τομέας που από την δεκαετία του 1970 εισέρχεται σε μια διαδικασία φιλελευθεροποίησης. Είναι περιοχές που δομούνται γρήγορα νέες εργατικές συνοικίες, σαν αποτέλεσμα των αναγκών που υπήρχαν για την λειτουργία των περιφερειακών κρατικών επιχειρήσεων. Αυτή η μεγάλη κοινωνική συγκέντρωση των φτωχών στρωμάτων στην αστική

Σε πολλές των περιπτώσεων, απέναντι σε αυτές τις νέες κινηματικές πρακτικές οι κρατικοί κατασταλτικοί μηχανισμοί στέκονται αμήχανα. Η αστυνομία είναι συχνά ανίκανη να αντιμετωπίσει τους *riqueteros*, λόγω της λαϊκής υποστήριξης που περιλαμβάνουν. Οι εθνικές οδοί παίρνουν συχνά δίπλα από τις φτωχογειτονιές στις άκρες των πόλεων και υπάρχει πάντα η απειλή ότι οποιοδήποτε καταστολή ενάντια στους *riqueteros*, θα έφερνε χιλιάδες ανθρώπων από αυτές τις περιοχές στους δρόμους για υποστήριξη και θα προκαλούσαν σοβαρότερα επεισόδια.

Ορισμένα μέρη της Αργεντινής έχουν δημιουργήσει σχεδόν απελευθερωμένες ζώνες, όπου η δυνατότητα τους να κινητοποιούν κόσμο είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή των τοπικών κυβερνήσεων. Στο General Mosconi, που στο παρελθόν ήταν μια πλούσια πόλη πετρελαίου στο βορά της χώρας, και που τώρα το ποσοστό ανεργίας ξεπερνά το 40%, το κίνημα έχει πάρει την κατάσταση στα χέρια του και διαχειρίζεται πάνω από 300 διαφορετικά εγχειρήματα, συμπεριλαμβανομένων αρτοποιιών, βιολογικών καλλιεργειών, κλινικών και τον καθαρισμό των υδάτων.

Το εξαιρετικό είναι ότι αυτές οι ριζοσπαστικές ενέργειες που ασκήθηκαν από μερικούς από τους πιο φτωχούς και περιθωριοποιούμενους ανθρώπους στην Αργεντινή, οι οποίοι χρησιμοποίησαν στρατιωτικές τακτικές και εντυπωσιακά φλεγόμενα οδοφράγματα, κλείνοντας δρόμους, κάνοντας πορείες φορώντας κουκούλες και κρατώντας ξύλα και πέτρες, δεν έχει απομακρύνει αλλά τμήματα της κοινωνίας³⁰. Στην πραγματικότητα η υποστήριξη προέρχεται από όλους. Μια νεαρή *riquetera*, η Rosa λέει εν συντομία : «όταν οι γυναίκες δεν έχουν πλέον τα αγαθά για να ταΐσουν τα παιδιά τους, η κυβέρνηση πέφτει, άσχετα με το τι είδος κυβέρνησης είναι»³¹.

Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό του κινήματος των *riqueteros* είναι το γεγονός της ανάδειξης του σε κόμβο αγωνιστικής συνάντησης μεταξύ των διάφορων εργατών και μισθωτών ανεξάρτητα της ταξικής θέσης που τους έχει δοθεί. Εργαζόμενοι που οι θέσεις εργασίας τους ήταν υπό απειλή, συμμετείχαν ευρέως σε κινήσεις των *riqueteros*. Επίσης, αν και τα πλάνα εργασίας που δόθηκαν στους ανέργους μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να οδηγούσαν στη μείωση των μισθών

περιφέρεια της πρωτεύουσας δημιουργεί σταδιακά και μια νέα συλλογική αντίληψη για την οργάνωση των κοινοτήτων. Αναλυτικότερα βλέπε Delamata (2004).

³⁰ "Μέλη των πικετέρος φωράνε μάσκες κρύβοντας την ταυτότητα τους, κρατάνε καθρόνια και συγκρούονται με την αστυνομία..η τακτική τους είναι προσεκτικά σχεδιασμένη και εκτελείται με στρατιωτική ακρίβεια". Young & Guagnini & Amato (2006)

άλλων εργατών, εντούτοις τα διαφορετικά ‘κομμάτια’ των εργαζομένων αναγνωρίζουν τις ανάγκες τους το ένα στους αγώνες του άλλου.

Εδώ ακριβώς έγκειται και μία θεμελιώδη δυναμική αυτού του κινήματος, καθώς η κυρίαρχη τάξη συναντά μεγάλες δυσκολίες στο να από-συνθέσει την τάξη σε κομμάτια που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για θέσεις εργασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αλληλεγγύης αποτελεί η πορεία των *riqueteros* στις 4 Απριλίου 2002 στην παραλιακή πόλη La Plata. Η πορεία πέρασε πρώτα από το επαρχιακό κυβερνητικό κτίριο για να δείξει την υποστήριξη της στους κρατικούς εργάτες που απεργούσαν εκεί. Διαμαρτυρόμενοι για τις περικοπές στους μισθούς και σε άλλες παροχές, οι εργάτες είχαν καταλάβει διάφορα κτίρια και ήταν σε διαρκείς συνελεύσεις. Όταν έφτασαν οι *riqueteros* η αστυνομία είχε μπει ήδη στο κτίριο και η συνέλευση είχε διακοπεί, όταν όμως οι εργάτες είδαν το μέγεθος του πλήθους που είχε μαζευτεί απομάκρυναν τους αστυνομικούς και συνέχισαν τη συνέλευση τους. Οι *riqueteros*, μαζί με μέλη τοπικών συνελεύσεων αλλά και γείτονες, έχουν επίσης υπερασπιστεί σε πολλές περιπτώσεις, κατειλημμένα εργοστάσια που βρίσκονταν υπό την απειλή εκκένωσης, αποκρούοντας τις επιθέσεις της αστυνομίας.

Στις 30 Μαΐου 2002, οι *riqueteros* μπλόκαραν 1.000 δρόμους, γέφυρες και σιδηροδρομικές γραμμές σε όλη την Αργεντινή. Η μαζική τους κινητοποίηση συνοδεύτηκε την ίδια μέρα με απεργία των εργατών του αεροδρομίου Ezeiza του Buenos Aires, του οποίου σταμάτησαν τη λειτουργία. Ο πρόεδρος Duhalde δήλωσε ότι τα μπλόκα των δρόμων δεν μπορούν να χαιρούν άλλης ανοχής. Μετά από αυτό είναι προφανές ότι η επίθεση της αστυνομίας στη συγκέντρωση των *riqueteros* στις 26 Ιουνίου 2002 στην Avellaneda, που άφησε νεκρούς τους νεαρούς *riqueteros*, Darío Santill και Maximiliano Kosteki, καθώς και 40 τραυματίες δεν ήταν απλά έργο κάποιων ‘ανεξέλεγκτων αστυνομικών’. Παραμένει πολύ σημαντικό το ότι 50.000 διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν στην Plaza de Mayo ως απάντηση στους φόνους.

Με το μπλοκάρισμα των αυτοκινητοδρόμων, οι *riqueteros* αναδείκνυαν αιτήματα τα οποία περιλαμβάνουν: την απόσυρση της αστυνομίας και την καταδίκη της κρατικής καταστολής, την απελευθέρωση φυλακισμένων συντρόφων, παροχές για τους ανέργους, τρόφιμα, υγειονομικές εγκαταστάσεις, όπως και αιτήματα για πραγματικές δουλειές ή πλάνα εργασίας, μικρά επιδόματα δηλαδή για τους ανέργους που δίνονταν από το κράτος για να κατευναστεί η δυσαρέσκεια. (Allen, 2003)

Μόνο που και σε αυτή την περίπτωση αυτή η πολιτική γύρισε μπούμεραγκ (κατά τη διάρκεια της προεδρίας του De La Rúa), καθώς οι οργανώσεις ανέργων

δημιούργησαν τις δικές τους Μ.Κ.Ο. ώστε να διευθύνουν τα πλάνα εργασίας και να στήσουν δικά τους κοινωνικά προγράμματα, χρησιμοποιώντας τους χρηματικούς πόρους από αυτά³². Στήνουν δηλαδή εγχειρήματα στις περιοχές τους, όπως αρτοποιεία, εργαστήρια μετάλλου και ξύλου, σχολεία και θερμοκήπια³³.

Στην πρώτη επέτειο της εξέγερσης του Δεκεμβρίου του 2001, οι οργανώσεις των MST που πρόσκειται στην ομοσπονδία Anibal Veron διοργάνωσαν έναν ιδιαίτερο οδικό αποκλεισμό, όπου απέκλεισαν 8 οικοδομικά τετράγωνα, στο εμπορικό κέντρο του Buenos Aires, μπλοκάροντας τις εισόδους σε supermarket και εμπορικά κέντρα μία ημέρα πριν από τα Χριστούγεννα, δηλαδή την μεγαλύτερη ημέρα αγορών όλου του έτους. Οι εν λόγω ενέργειες είχαν ως αποτέλεσμα την άμεση πίεση στις εταιρείες με την οικονομική αναστάτωση που προκαλούσαν και την έμμεση πίεση στην κυβέρνηση. Παρατηρείται δηλαδή μία ποικιλομορφία ανάμειξης δράσεων τόσο στο πολιτικό όσο και στο επίπεδο άμεσων διεκδικήσεων αφού στο τέλος της μέρας τα supermarkets αναγκάστηκαν να δώσουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων για τις οικογένειες αυτών των οργανώσεων³⁴.

Η τακτική τους να μπλοκάρουν μεγάλους αυτοκινητόδρομους, μερικές φορές για ολόκληρες μέρες, αποδείχθηκε εξαιρετικά επιτυχής. Οικογένειες ολόκληρες παίρνουν μέρος στα οδοφράγματα στήνοντας σκηνές και μαγειρεία που λειτουργούν συλλογικά στη μέση του δρόμου και είναι οχυρωμένα πίσω από λάστιχα που καίγονται. Πολλοί από αυτούς που συμμετέχουν είναι νέοι και ένα ποσοστό μεγαλύτερο από 60% είναι γυναίκες³⁵.

³² Οι δραστηριότητες των κοινωνικών προγραμμάτων που αναπτύχθηκαν από τους πικετέρος παρουσιάζονται αναλυτικότερα από τους Young & Guagnini & Amato (2006). Αξίζει να σημειωθεί πως μέσα από τέτοιου είδους πρακτικές συλλογικής οργάνωσης της καθημερινότητας, γείρονται άμεσα ζητήματα που αφορούν εναλλακτικούς τρόπους πρόσβασης των φτωχών στρωμάτων στις βασικές τους υλικές ανάγκες. Όπως θα δούμε στην πορεία της έρευνας μας η κορύφωση αυτής πρακτικής εμφανίζεται με την εξάπλωση εναλλακτικών τρόπων παραγωγής στην βάση της αυτοοργάνωσης και της αυτοδιαχείρισης.

³³ Η σύγκρουση για τον έλεγχο των κοινωνικών πλάνων ήταν ζωτικής σημασίας. Από την μια οι πικετέρος τα διεκδικούν προκειμένου να ενισχύσουν τις δραστηριότητες των δικτύων αλληλεγγύης, όπως αναφέρουμε στο κυρίως κείμενο, ενώ από την άλλη αναπτύσσεται μια ανταγωνιστική σχέση μεταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και των τοπικών κυβερνητών για το ποιος θα καρπώνεται το πολιτικό όφελος από τις συγκεκριμένες κοινωνικές παροχές. Αναλυτικότερα βλέπε Laborda (2000).

³⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κατάληψη των McDonalds τον Ιούνιο του 2004. Οι πικετέρος απαιτούν άμεσα να τους δοθούν 20000 κουτιά με γάλα και 10000 σχολικά τετράδια. Την ίδια περίοδο κλείνεται η είσοδος στα σούπερ μάρκετ Carrefour, απαιτώντας την πρόσληψη 200 νέων εργαζόμενων. Αναλυτικότερα βλέπε INFOBAE (2004).

³⁵ Η εκτεταμένη και δυναμική παρουσία των γυναικών στα τοπικά δίκτυα αλληλεγγύης παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον. Σύμφωνα με τις Frey & Crivelli (2007) ο λόγος που η γυναίκες έκαναν εντονότερη την παρουσία τους στα τοπικά κινήματα είναι η ίδια η θέση τους στον κοινωνικό

Με την πάροδο του χρόνου το αυτόνομο αυτό κίνημα από ομόσπονδες ομάδες με χαλαρούς δεσμούς μεταξύ τους και με βάση τις συνοικίες, έχει αναγκάσει και τις τοπικές και τις κεντρικές αρχές να κάνουν παραχωρήσεις με τη μορφή επιδομάτων πρόνοιας τροφίμων και προσφοράς μερικής απασχόλησης. Εφαρμόζοντας πρακτικές άμεσης δημοκρατίας και επιθυμώντας να φέρουν κοινωνικές αλλαγές στο παρόν, οι *riqueteros* χρησιμοποιούν τα επιδόματα της πρόνοιας που εξασφαλίζουν για να αναπτύξουν εναλλακτικές δομές στο πλαίσιο των συνοικιών τους, δημιουργώντας μαγειρεία για όλη την κοινότητα, φούρνους, εργαστήρια λαϊκής επιμόρφωσης, βιβλιοθήκες λαχανόκηπους, και πολλά ακόμα – όλα τμήματα αυτού που αποκαλούν οικονομία της αλληλεγγύης. Αυτά περιλαμβάνουν τα πάντα, από τις συλλογικές κατασκευές στην κοινότητα ή τα κέντρα υγείας, εναλλακτικά πειρατικά μέσα ενημέρωσης, κήπους και κτηνοτροφία, προγράμματα νεολαίας, φεστιβάλ, καθώς και μεγάλο αριθμός συλλογικών συσσιτίων γειτονιάς.

Οι *Riqueteros* συνεργάζονται στην κηπουρική ή το ψήσιμο του ψωμιού, στη συνέχεια στο μαγείρεμα, και στη συνέχεια, τα τρόφιμα σερβίρονται σε συλλογικές κουζίνες όπου οι άνεργοι και οι πεινασμένοι τρώνε με πραγματική αξιοπρέπεια και αλληλεγγύη. Πέρα δηλαδή, από την ανάπτυξη και εφαρμογή λύσεων σε πρακτικά ζητήματα, το κίνημα των *riqueteros* αγωνίζεται επίσης για μία νέα μορφή αξιοπρέπειας, καθώς πιστεύουν πως οι άνθρωποι που είναι πρωταγωνιστές της ζωής τους έχουν βασικό ρόλο στην οικοδόμηση της δύναμης των συνοικιών τους.

καταμερισμό της εργασίας, δηλαδή τα στενά δεσμά που κατείχαν με τις ανάγκες που απαιτούσε η οργάνωση της καθημερινότητας. Κάτω από αυτή την λογική το γυναικείο φύλο ορίζεται ως ένας από του βασικότερους κινητήριους μοχλούς των *πικετέρος*.

2.3.1 Προβληματικές πάνω στο ζήτημα της Αυτονομίας

Στα δυο παραπάνω υποκεφάλαια προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε την εξελικτική πορεία που έλαβαν τα κοινωνικά κινήματα των πικετέρος, το περιεχόμενο των δράσεων τους και τα βασικά συστατικά στοιχεία που τα πυροδότησαν. Ωστόσο καλούμαστε να απαντήσουμε ένα ερώτημα που μέχρι στιγμής δεν έχει επεξεργαστεί με τον τρόπο που του αρμόζει. Είναι οι πικετέρος ένα κίνημα που απορρίπτει τους παραδοσιακούς συνδικαλιστικούς φορείς, τα κομματικά υποκείμενα και τα αιτήματα που συνδέονται άμεσα με το κράτος; Ήταν οι Αργεντίνικοι κοινωνικοί αγώνες, την εποχή του βιαίου νεοφιλελευθερισμού, αγώνες που απέρριπταν το κράτος και συνολικά τους παραδοσιακούς αντιπροσωπευτικούς θεσμούς;³⁶

Εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως τα νέα κοινωνικά κινήματα στην Αργεντινή εμφανίζονται μέσα από μια αυθόρμητη-αδιαμεσολάβητη αντίδραση που των εργαζόμενων³⁷ που έβλεπαν τις δουλειές τους να χάνονται και τα δικαιώματά τους ευρύτερα να συρρικνώνονται. Μια κίνηση εκτός των παραδοσιακών θεσμών που αντιδρά, έστω και συγκεχυμένα, στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο συσσώρευσης που εντοπίζεται πίσω στις αρχές 1976 και επιταχύνεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Το συγκεκριμένο επιχείρημα ενδυναμώνεται με μια σειρά από ακόλουθα, όπως η συνολική απαξίωση του πολιτικού συστήματος, η κρίση αντιπροσώπευσης ως αντανάκλαση της υιοθέτησης αμεσοδημοκρατικών πολιτικών δομών με αποκορύφωμα την ανάπτυξη αυτοδιαχειριστικών τρόπων παραγωγής, η διαφθορά και οι εκτεταμένες πελατειακές σχέσεις, η απόρριψη των παραδοσιακών μορφών εργατικών αγώνων (σωματεία) και η ένταξη αυτών στο εσωτερικό του συστήματος ως συμβιβασμένα και ανίκανα να διαμεσολαβήσουν στα αιτήματα των εργαζόμενων στρωμάτων. Τέλος αν συνυπολογίσει κανείς και το κεντρικό σύνθημα

³⁶ Σε θεωρητικό επίπεδο, οι προσεγγίσεις που ορίζουν την αυτονομία ως γενετικό στοιχείο των κοινωνικών κινήματων κατέχουν σημαντικό μερίδιο. Για παράδειγμα ο Offe (1987) σημειώνει πως ένα από χαρακτηριστικά που ξεχωρίζει την 'νέα γενιά κοινωνικών κινήματων' είναι η προσήλωση τους στην άσκηση εξω-θεσμικών πολιτικών και η αυτονομία τους από τις υπάρχουσες γραφειοκρατικές δομές όπως τα συνδικάτα και το κράτος. Στην ίδια λογική ο Scott (1990) αναφέρει πως το βασικότερο ιδεολογικό στοιχείο των νέων κοινωνικών κινήματων είναι η πλήρης αυτονομία των αγώνων τους και αυτών που αντιπροσωπεύουν.

³⁷ Προκειμένου να αποκτήσουμε ποιο σαφή εικόνα για τον τρόπο με τον οποίο οικειοποιούμε την έννοια της αυτονομίας σε σχέση με τα κοινωνικά κινήματα, παραθέτουμε τον ακόλουθο ορισμό: "Αυτονομία ορίζεται ως η πράξη του αυτό – προσδιορισμού και της ανεξάρτητης από το κράτος δράσης. Αυτή η πρακτική νοείται παράλληλα και ως μια δυναμική, μια κατάσταση που μπορεί να δώσει από μόνη της εναλλακτικές απαντήσεις στις κεφαλαιοκρατικές πολιτικές και οικονομικές σχέσεις." (Boehm, Dinerstein, Spicer, 2008)

της εξέγερσης του 2001 ‘να φύγουν όλοι’, η άμεση δημοκρατία και η αδιαμεσολάβητη δράση φαντάζει ως ο αποκλειστικός κινητήριο μοχλός των νέων κοινωνικών αγώνων³⁸.

Παρότι η παραπάνω επιχειρηματολογία μπορεί να βρει αρκετά σημεία επαφής με την πραγματικότητα, θεωρούμε πως υποκύπτει σε ορισμένα σφάλματα. Κατά την άποψη μας τα κοινωνικά κινήματα που αναπτύχθηκαν στα μέσα της δεκαετίας του 1990 στην Αργεντινή συνδέονται άμεσα με δυο βασικούς παράγοντες. Ο πρώτος αναφέρεται στην φυσιογνωμία, στην δυναμική των εργατικών σωματείων και των συνδικαλιστικών δομών που αναπτύχθηκαν στην Αργεντινή τις περασμένες δεκαετίες. Και ο δεύτερος, σαν αποτέλεσμα των κοινωνικών συγκρούσεων του παρελθόντος, εξετάζει τον ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στα εκάστοτε μοντέλα συσσώρευσης του Αργεντινικού κοινωνικού σχηματισμού. Η πολιτική και οικονομική συνάφεια των δυο αυτών παραγόντων μπορεί να απεικονίσει και τις πραγματικές συνθήκες βάση των οποίων εμφανίστηκαν στο ιστορικό προσκήνιο κινήματα σαν αυτά των πικετέρος. Μπροστά σε αυτήν την λογική θεωρούμε αναγκαίο να παραθέσουμε μια σύντομη ιστορική αναδρομή.

³⁸ Ο λογική αυτή μπορεί να γενικευτεί για αρκετά από τα νέα κοινωνικά κινήματα στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής (Hellman, 1992). Ως παραδείγματα αναφέρονται τα δίκτυα αλληλεγγύης των πικετέρος και τα αυτοδιαχειριζόμενα εργοστάσια στην Αργεντινή, η ομοσπονδία των τοπικών συμβουλίων στο El Alto της Βολιβίας (Federación de Juntas vecinales) , τα τοπικά συμβούλια των Ζαπατίστας στο Μεξικό και οι αγροτικές κολεκτίβες στις νότιες επαρχίες της Βραζιλίας. Κύριο επιχείρημα είναι η όλο και περισσότερη απαίτηση των κινήματων για αυτονομία και αδιαμεσολάβητη δράση.

2.3.2 Προσεγγίσεις μέσα από την Ιστορική Πορεία της Αργεντινής

Την δεκαετία του '50 οι νότιες χώρες της Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή, Χιλή, Ουρουγουάη και ένα κομμάτι της Βραζιλίας) εφαρμόζουν ένα μοντέλο ανάπτυξης που παρουσιάζει εξαιρετικές διαφοροποιήσεις από αυτό του νεοφιλελεύθερου. Είναι η περίοδος που τα αναπτυξιακά οικονομικά³⁹ αποτελούν την κατευθυντήρια γραμμή της κρατικής οικονομικής πολιτικής αυτών των χωρών.

Η λογική που κρύβεται πίσω από αυτή την πολιτική είναι η εξής : ‘‘Οι χώρες αυτές έχουν την δυνατότητα να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο της φτώχειας μόνο αν υιοθετήσουν μια στρατηγική εκβιομηχάνισης που θα ήταν προσανατολισμένη στο εσωτερικό τους αντί να βασίζονται στις εξαγωγές φυσικών πόρων στην Ευρώπη και στην βόρεια Αμερική, καθώς οι τιμές τους ακολουθούσαν πτωτική πορεία. Προτείνεται έτσι η επιβολή ρυθμιστικού ελέγχου ή ακόμα και η εθνικοποίηση του πετρελαίου, των ορυκτών και άλλων κομβικών βιομηχανιών, ώστε ένα μεγάλο μέρος των εσόδων να χρηματοδοτεί μια καθοδηγούμενη από την κυβέρνηση αναπτυξιακή διαδικασία’’ (Klein, 2007, σ.83)⁴⁰.

Το κόμμα των περονιστών με επικεφαλής τον Χουάν Περόν, υιοθετεί παρόμοιες οικονομικές πολιτικές στην Αργεντινή, διοχετεύοντας τεράστια δημόσια κονδύλια σε σχέδια υποδομών όπως αυτοκινητόδρομους και χαλυβουργίες, επιδοτεί τις εγχώριες επιχειρήσεις για την κατασκευή νέων βιομηχανικών μονάδων (πχ αυτοκινητοβιομηχανίες) και παράλληλα επιβάλλει ισχυρούς δασμούς που λειτουργούν αποτρεπτικά στην αύξηση των εισαγωγών. Δημιουργείται σταδιακά ένα κράτος με ισχυρό δημόσιο τομέα και με μια συγκεντρωτική δύναμη στο να ρυθμίζει την ευρύτερη πορεία της Αργεντινικής οικονομίας⁴¹.

³⁹ Αναφερόμαστε κυρίως στο ρεύμα του σοσιαλδημοκρατικού κενσιανισμού που μετά την λήξη του δευτέρου παγκοσμίου αποτελεί το επικρατέστερο ρεύμα εντός της κυρίαρχης οικονομικής σκέψης.

⁴⁰ Η Klein ορίζει το συγκεκριμένο ρεύμα και ως ‘‘τριτοκοσμικό εθνικισμό’’, όρος ο οποίος μπορεί να βρει σημεία επαφής και με τα χαρακτηριστικά που συγκρότησαν την παραδοσιακή εκδοχή του περονισμού.

⁴¹ Σύμφωνα με τον Ayres (2011, σ.473) το βασικότερο χαρακτηριστικό που προσδιορίζει τον περονισμό εκείνης της περιόδου είναι μια πολιτική που συνδυάζει ,από την μια, μια πολιτική αύξησης του μεριδίου της εργατικής τάξης στο εθνικό εισόδημα και ,από την άλλη, την προστασία της εγχώριας αστικής τάξης από τον διεθνή ανταγωνισμό. Για μια αναλυτικότερη παρουσίαση των πολιτικών του περονισμού βλέπε Ayres (2011).

Σε αυτό το νέο πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον που προσδιορίζεται από ισχυρούς ρυθμούς ανάπτυξης⁴² και εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά ανεργίας⁴³, οι διεκδικήσεις των εργαζόμενων στρωμάτων συγκροτούνται μέσα από την δημιουργία ισχυρών συνδικάτων. Μέσω των συνδικάτων τους, οι εργάτες στα νέα εργοστάσια διεκδικούν ανάλογους μισθούς με εκείνους των μεσοαστικών στρωμάτων, ενώ παράλληλα τα παιδιά τους αποκτούν σταδιακά πρόσβαση στα νεοσύστατα δημόσια πανεπιστήμια⁴⁴. Η ισχυρή παρουσία των συνδικάτων και οι υλικές νίκες που επιτυγχάνουν εντός ενός διευρυμένου δημοσίου τομέα και ευρύτερα στην κρατική ρύθμιση, ιδιωτική σφαίρα αποτέλεσε την ιστορική βάση σύμφωνα με την οποία η εργατική τάξη της Αργεντινής οργανώθηκε, απέκτησε συνείδηση και έμαθε να διεκδικεί τα αιτήματά της⁴⁵. Αξίζει να σημειώσουμε ξανά πως στις επαρχίες που ο κύριος όγκος της εργατικής δύναμης διοχετεύεται στην κρατική πετρελαϊκή εταιρεία (YPF), οι κατακτήσεις των εργατικών σωματείων βρίσκονταν πάνω από τον μέσο όρο. Περιοχές όπου λίγα χρόνια αργότερα θα είναι οι πρώτες που θα αναδείξουν το κίνημα των πικετέρος⁴⁶.

Ωστόσο κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '70 ο χάρτης του κοινωνικού συσχετισμού δύναμης στις νότιες χώρες της Λατινικής Αμερικής υπόκειται σε σημαντικές αλλαγές. Με τα στρατιωτικά πραξικοπήματα στην Ουρουγουάη (1973), στην Χιλή (1973) και στην Αργεντινή (1976), εφαρμόζεται μια πολιτική που συνδυάζει, από την μια, την νεοφιλελευθεροποίηση των οικονομιών και, από την

⁴² Στο επίπεδο της οικονομικής μεγέθυνσης, αξίζει να σημειωθεί πως η Αργεντινή συγκρίνεται εκείνη την περίοδο με οικονομίες που σήμερα θεωρούνται από τις πιο ανεπτυγμένες του κόσμου, όπως για παράδειγμα αυτές του Καναδά και της Αυστραλίας. Για μια ποσοτική μελέτη σύγκρισης των οικονομιών αυτών παραπέμπουμε στην Villarroya (2009)

⁴³ Έχει προαναφερθεί πως η ανεργία εκείνη την περίοδο βρίσκεται κάτω από 6%.

⁴⁴ Σύμφωνα με την Klein, την δεκαετία του '50 η Αργεντινή διαθέτει την μεγαλύτερη μεσαία τάξη στην ήπειρο. Στην γειτονική Ουρουγουάη το ποσοστό των εγγράμματων ανθρώπων ανέρχονταν στο 95% και παρέχονταν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε όλους τους πολίτες. Προτού καταλάβει την εξουσία η στρατιωτική χούντα (1976), ο πληθυσμός που ζούσε κάτω από τα όρια της φτώχειας στην Αργεντινή ήταν μικρότερος από ότι στην Γαλλία ή στις ΗΠΑ (περίπου 9%) ενώ το ποσοστό της ανεργίας ανέρχονταν μόλις στο 4%. Για περισσότερα βλέπε Klein (2007, σ.125)

⁴⁵ "Δεν υπάρχει αμφιβολία πως την εποχή του περονισμού η φυσιολογία των εργατικών σωματείων άλλαξε ριζικά. Το εργατικό κίνημα αναζωογονείται και παράλληλα γίνεται μαζικότερο. Για πρώτη φορά στην ιστορία, τα εργατικά σωματεία αποτελούν έναν από τους βασικότερους παράγοντες της Αργεντινικής πολιτικής σκηνής" (Horowitz, 1983, σ.101)

⁴⁶ Έτσι για παράδειγμα ο Grigera θεωρεί πως η εμφάνιση των πικετέρος δεν αποτελείται από ένα κίνημα ανέργων, αλλά από ένα κίνημα ανέργων εργατών. Η διάκριση στοχεύει να καταδείξει πως οι πικετέρος κληρονομούν πολλές από τις πρακτικές των εργατικών σωματείων, ακόμη και σε μια περίοδο που οι κοινή τους πολιτική δράση ήταν εξαιρετικά δύσκολη και περιορισμένη. Αναλυτικότερα βλέπε Grigera (2006, σ.231)

άλλη, την βίαιη πειθάρχηση των εργαζόμενων πάνω στις σκληρότερες εργασιακές συνθήκες που σταδιακά επιβλήθηκαν⁴⁷.

Η αντίσταση που προκύπτει μέσα στις συνθήκες του απολυταρχικού νεοφιλελευθερισμού, έρχεται από μια ιδιότυπη συμμαχία μεταξύ των συνδικάτων του δημοσίου τομέα, ενός μέρους του περονιστικού κόμματος (όντας εκείνη την περίοδο παράνομο) και κινημάτων για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η ιστορική μετάβαση της Αργεντινής στον νεοφιλελευθερισμό τύπου θεραπείας σοκ, έρχεται να δείξει πως οι νέες μορφές αντίστασης αναδύονται μέσα από την προαναφερθείσα κοινωνική συμμαχία. Τα πρώτα μπλόκα των πικετέρος στήνονται από απολυμένους εργαζόμενους, απεργίες στον δημόσιο τομέα και από έναν μεγάλο αριθμό ετερόκλητων οργανώσεων⁴⁸.

Αυτή η ιστορική σύνδεση των νέων κοινωνικών κινημάτων με την εμπειρία του παρελθόντος μπορεί να δείξει πως η συγκρότηση τους κάθε άλλο παρά αυτόνομη και εκτός των ορίων του κράτους ήταν. Η σχέση μεταξύ των υπάρχοντων συνδικάτων, ιδιαίτερος αυτά του δημοσίου τομέα, και των πικετέρος δεν είναι αντιπαραθετική. Η ιστορία των κοινωνικών και εργατικών αγώνων της Αργεντινής εγγράφεται και μέσα στα δίκτυα αλληλεγγύης των πικετέρος. Η εποχή των ισχυρών συνδικάτων εντός ενός διευρυμένου και συγκεντρωτικού κρατικού τομέα, δίνει την θέση της στην εποχή του βίαιου νεοφιλελευθερισμού, των άκρατων ιδιωτικοποιήσεων, της εκτεταμένης ανεργίας και φτώχειας και συνεπώς δημιουργεί την ανάγκη κατασκευής νέων δομών κοινωνικής αλληλεγγύης, διεκδίκησης και αντίστασης⁴⁹.

⁴⁷ Συγκεκριμένα στο παράδειγμα της Αργεντινής οι πρώτες ενέργειες του υπουργείου οικονομικών ήταν να θέσει εκτός νόμου τις απεργίες και να απελευθερώσει το όριο απολύσεων. Σύμφωνα με τον Feitlowitz (1998), σε ένα διάστημα οκτώ ετών υπολογίζεται πως εξαφανίστηκαν περίπου 30000 πολίτες. Παράλληλα βασικός στόχος ήταν η Αργεντινή να γίνει ποιο 'φιλόξενη' στις διεθνείς αγορές και στους πολυεθνικούς ομίλους. Έτσι καταργούνται οι περιορισμοί ιδιοκτησίας για το διεθνές κεφάλαιο και παράλληλα ιδιωτικοποιείται ένα μεγάλο κομμάτι του δημοσίου τομέα.

⁴⁸ Για μια αναλυτική παράθεση των οργανώσεων που συμμετείχαν στις αρχικές κινητοποιήσεις των πικετέρος παραπέμπουμε στην Delamata (2004, σ.13-14).

⁴⁹ Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση σε σχέση με την ιστορική μεταβολή της κρατικής πολιτικής έρχεται από τον Lindenboim (2004,σ.23). Μετά την λήξη του 1^{ου} παγκοσμίου πολέμου, αναδύονται μια σειρά δεκαετιών όπου η προστασία και πλαισίωση της εργασίας θεωρείται αναγκαία για την ομαλή αναπαραγωγή του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος. Η ομαλή αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης θεωρείται ως ο πυρήνας της διευρυμένης αναπαραγωγής του συστήματος αυτού καθεαυτού. Αυτή η στάση προκύπτει και μέσα από την μεγάλη ισχύ που κατείχαν τα συνδικάτα και την ικανότητα τους να διαπραγματεύονται με τις δυνάμεις του κεφαλαίου υπέρ των εργαζόμενων στρωμάτων. Ωστόσο τις τελευταίες δεκαετίες, ιδιαίτερα από το 1990 και έπειτα, η πολιτική και ιδεολογική αντίληψη για τον ρόλο του κράτους απέναντι στις δυνάμεις της εργασίας αλλάζει ριζικά. Πυλώνας αυτής της αλλαγής αποτελεί η αντίληψη πως το κράτος θα πρέπει να είναι παντελώς αμέτοχο στην ρύθμιση των άνισων σχέσεων μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Ωστόσο η μη

Απολυμένοι εργάτες, που τις δεκαετίες πριν το 1990 είχαν εισέρθει σε μορφές οργανωμένης κινηματικής δράσης μέσω των συνδικάτων τους, μετασχηματίζουν τον αγώνα τους και οργανώνουν δομές αντίστασης ως άνεργοι. Αυτές οι δομές δεν απορρίπτουν την σύνδεση τους με ριζοσπαστικά κομματικά υποκείμενα⁵⁰, ούτε αποστρέφονται την έννοια της αντιπροσώπευσης στο εσωτερικό τους. Επιπλέον, η αυτονομία και η εφαρμογή αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών δεν διαχωρίζονται από την έννοια του κράτους αλλά εγγράφονται μέσα σε αυτό. Αποτελούν διαδικασίες που παράγουν πολιτικές ρήξης με πτυχές της κρατικής πολιτικής, διεκδίκησης κεκτημένων που είχαν προκύψει από προηγούμενους συνδικαλιστικούς αγώνες εντός του κράτους και αναδιάταξης της τακτικής τους ανάλογα με τις επιβολές της συγκυρίας⁵¹.

2.3.3 Η έννοια της Αυτονομίας μέσα από την “Επανεφεύρεση της Πολιτικής”

Παρότι στο παραπάνω υποκεφάλαιο προσπαθήσαμε να δείξουμε πως η γενεσιουργός αιτία ανάδυσης των πικετέρος εντοπίζεται στην ισχυρή παρουσία των συνδικάτων τις προηγούμενες δεκαετίες, αυτό δεν σημαίνει πως ο ρόλος της αυτόνομης και αδιαμεσολάβητης δράσης καθίσταται αμελητέος. Σταδιακά μέσα στην περίοδο της νεοφιλελευθεροποίησης της Αργεντινικής κοινωνίας, οι σχέσεις των δικτύων αλληλεγγύης με τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς και των παραδοσιακών μορφών κοινωνικής κινητοποίησης υπεισέρχονται σε σημαντικούς μετασχηματισμούς.

συμμετοχή δεν δηλώνει ουδετερότητα, αλλά μια αντίστροφη λογική όπου το κεφάλαιο ορίζεται ως ο βασικότερος κινητήριο μοχλός της οικονομικής μηχανής και όχι η εργασία.

⁵⁰ Ακόμη και η ιδέα ενός ‘καθαρού περονισμού’ δεν έχει εγκαταλειφτεί από τα δίκτυα αλληλεγγύης. Η σύνδεση μεταξύ των πικετέρος και του κόμματος των περονιστών, παρότι εξαιρετικά αντιφατική, είναι υπαρκτή ως στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990, όταν οι αστικοί πολιτικοί θεσμοί δεν είχαν περάσει ακόμη στη φάση της κοινωνικής απονομιμοποίησης. Σύμφωνα με τους Levitzky και Way, (1998, σ.171) η ύπαρξη αυτής της αντιφατικής σχέσης δεν μπορεί να εξηγηθεί σε χρόνο ενεστώτα, αλλά διάμεσου της προηγούμενης δεκαετίας όπου συνδικάτα και περονιστές συνάπτουν πολιτικές συμμαχίες ενάντια στο στρατιωτικό καθεστώς της χούντας.

⁵¹ Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση έρχεται από Alchaniz και Scheier (2007, σσ.157-158) . Βασικό επιχείρημα, είναι πως παρότι οι σκληρές νεοφιλελεύθερες πολιτικές της κυβέρνησης Μένεμ (αύξηση της ανεργίας σε συνδυασμό με την αποκέντρωση του Αργεντινικού κοινωνικού κράτους) ώθησαν την δημιουργία νέων μορφών αντίστασης, η a priori ύπαρξη δικτύων αλληλεγγύης και η σύνδεση αυτών με θεσμικές πολιτικές δυνάμεις αποτέλεσε την βάση δια της οποίας δομήθηκαν οι κοινωνικές συμμαχίες των πικετέρος. Αυτές οι συμμαχίες με την σειρά τους συγκεκριμενοποίησαν το εύρος των στρατηγικών, έδωσαν την δυνατότητα στα νέα αυτά κινήματα να αποκτήσουν συστηματική δράση και να αποκτήσουν αντοχή μέσα στον χρόνο.

Κατά την εξέγερση του 2001, ένα νέο 'κύμα' δικτύων αλληλεγγύης αναπτύσσεται που διαφοροποιείται από την προηγούμενη μορφή αυτών.

Με την εξέγερση του 2001, διαφαίνεται πλέον με τον ποιο ανάγλυφο τρόπο πως η κρίση διαπερνά το σύνολο του συστήματος. Είναι η στιγμή όπου όλες οι κυβερνητικές πολιτικές και τα αποτελέσματα τα οποία παρήχθησαν από αυτές, φτάνουν στο κρισιμότερο σημείο κορύφωσης τους. Οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις υπό την αιγίδα της κυβέρνησης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου έρχονται σε πλήρες αδιέξοδο, οι κοινωνικές ανισότητες έχουν εκτοξευτεί σε τεράστια ύψη (με ότι και αν συνεπάγεται αυτό, όπως πχ ανεργία, φτώχεια κοκ), το πολιτικό σύστημα αδυνατεί πλήρως να διαμεσολαβήσει στα οποιοδήποτε κοινωνικά αιτήματα της περιόδου και γενικά ο Αργεντίνικος κοινωνικός σχηματισμός διέρχεται σε μια τροχιά οξύτατων κοινωνικών συγκρούσεων.

Προκειμένου να κατανοήσουμε την ιστορική τομή που παρουσίασαν τα κοινωνικά κινήματα την περίοδο που η κρίση στην Αργεντινή κορυφώθηκε, δανειζόμαστε τον όρο της Dirnestein (2008) περί 'επανεφεύρεσης της πολιτικής'. Ο όρος έρχεται να καταδείξει τον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραμάτισε η αυθόρμητη και αντιεραρχική δράση στο εσωτερικό των κοινωνικών κινημάτων σε μια περίοδο όπου το πολιτικό σύστημα διέρχονταν μια εκτεταμένη κρίση αντιπροσώπευσης και αναξιοπιστίας.

Ορίζεται δηλαδή μια νέα κοινωνική κινητικότητα με την μορφή κοινωνικών καινοτομιών, επανοικειοποίησης των δημόσιων χώρων (πάρκα, πλατείες κοκ.) συνελεύσεων γειτονιάς, αυτοδιαχειριζόμενων συναιτερισμών και διεύρυνσης των δικτύων αλληλεγγύης σε ποικίλους κλάδους με επίκεντρο την αυτόνομη και μη διαμεσολαβούμενη δράση⁵².

Η επανεφεύρεση της πολιτικής πυροδοτείται εκείνη την ιστορική στιγμή που η κρίση της εργασίας φτάνει στο απόγειο της μέσα σε ένα νεοφιλελεύθερο σύστημα που αδυνατούσε πρακτικά να εγγυηθεί την βιωσιμότητα του. Από την μια η πολιτική ηγεσία της Αργεντινής αδυνατεί να διαχειριστεί το τεράστιο χρέος της ενώ

⁵² Οι πρωταγωνιστές σε αυτήν την κατάσταση δεν προέρχονταν αναγκαστικά από κόμματα ή εργατικά σωματεία ενώ παράλληλα εμφανιστήκαν μορφές κινητοποίησης χωρίς την παραδοσιακή έννοια της ηγεσίας... μέσα από αυτά τα δίκτυα αντίστασης αναπτύχθηκαν καινούργιες πρακτικές πολιτικής ανυπακοής. Το πολιτικό πλαίσιο που απαιτούσε μια ριζοσπαστικότερη δημοκρατία, αυτόνομη δράση και αξιοπρέπεια επαναποθετεί τα δίκτυα αλληλεγγύης στο κέντρο της πολιτικής ζωής στην Αργεντινή. Dirnerstein (2008, σ.104)

παράλληλα το γεγονός πως η κυβέρνηση De la Rúa εκλέγεται με δεσμεύσεις για κοινωνική πολιτική και αντ' αυτού εφαρμόζει νέες περικοπές που οδηγούν στην χρεοκοπία, καθιστά το πολιτικό σύστημα αναξιόπιστο και πρακτικά απρόθυμο να εντάξει στην κυβερνητική πολιτική του κανένα από τα κοινωνικά αιτήματα που αναδύονταν από την μεριά των κινημάτων.

Από την άλλη, η πλήρης απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων, η τεραστία ανεργία, η εργασιακή ανασφάλεια και η αποδιοργάνωση των εργατικών σωματείων απέναντι στις ταχύτατες εξελίξεις που επιφέρει η κρίση οδηγεί τα κοινωνικά κινήματα σε μια σχετική αυτονομία. Μια διαδικασία που διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο, δηλαδή την προσπάθεια αναβάπτισης της πολιτικής μέσα από την μαζικοποίηση της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Συμπερασματικά, η εξέγερση του 2001 σηματοδότησε μια τομή στην πολιτική φυσιογνωμία των κοινωνικών κινημάτων. Στο μικρό διάστημα της εξέγερσης οι κινητοποιήσεις μαζικοποιούνται, πολλαπλασιάζονται και φέρνουν στην επιφάνεια όλες τις προϋπάρχουσες αντιφάσεις μέσα από το σύνθημα “να φύγουν όλοι”. Παράγωγα αυτής της κατάστασης είναι και τα πολλά νέα δίκτυα αλληλεγγύης που δημιουργούνται, η μαζικοποίηση των λαϊκών συνελεύσεων γειτονιάς, ενώ το χαρακτηριστικότερο από αυτά είναι η έξαρση των αυτοδιαχειριστικών πειραμάτων που προσπαθούν να εισάγουν την αλληλεγγύη και την δημοκρατία στον πυρήνα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Κεφάλαιο 3 : Το Αντιπαράδειγμα της Αυτοδιαχείρισης

3.1 Το Πλαίσιο και τα Πρώτα Βήματα της Αυτοδιαχείρισης

Μεταξύ του 2000 και του Δεκεμβρίου 2001, η κρίση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου της Αργεντινής προκάλεσε σε χιλιάδες επιχειρήσεις πραγματικές απώλειες και ξεκίνησε μια τεράστια φυγή κεφαλαίων μέσα από μια «λεηλασία» των περιουσιακών στοιχείων. Η αύξηση των χρεών και η αποτυχία των επενδύσεων τελικά οδήγησε στην παύση των πληρωμών προς τους πιστωτές. Παραγωγικές εγκαταστάσεις δεν μπορούσαν πλέον να συντηρηθούν και τα αποθέματα έτειναν να εξαντληθούν. Το εργατικό δυναμικό είχε αποσταθεροποιηθεί από τις περικοπές στις παροχές, τις μεγάλες καθυστερήσεις στις πληρωμές των μισθών και, τελικά, τις απολύσεις. Τα κοινωνικά αδιέξοδα που παράγονται, διαπερνούν το σύνολο του συστήματος μέσα σε ένα περιβάλλον που προσδιορίζεται από πλήρη αστάθεια και αποσταθεροποίηση.

Η αποτυχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου αφήνει τεράστια ‘κοινωνικά κενά’, ανεκμετάλλευτες παραγωγικές δυνάμεις και πολλαπλά ερωτήματα στις εργαζόμενες τάξεις για το αν η ελεύθερη αγορά μπορεί να εγγυηθεί την ευημερία και πρωτίστως το δικαίωμα στην εργασία. Η αλματώδης αύξηση της ανεργίας⁵³, οι περικοπές μισθών σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα⁵⁴, η εκτίναξη του επιπέδου φτώχειας δίπλα σε μια τεράστια συγκέντρωση του πλούτου, η μηδαμινή παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, η αποτυχία δημιουργίας νέων ‘αποτελεσματικών’ αγορών διαμέσου της καθολικής ιδιωτικοποίησης της κρατικής περιουσίας, η σταδιακή διόγκωση του χρέους, η κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ο εκτεταμένος επαναπατρισμός

⁵³ Η εξαιρετικά μεγάλη κρίση της εργασίας απηχεί ανάγλυφα και σε μια απλή ποσοτική παράθεση δεδομένων που καταδεικνύουν του λόγου το αληθές. Σύμφωνα με την Trigo (2006), μετά το πέρας της εξέγερσης του 2001, 53% του Αργεντινικού πληθυσμού ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, η ανεργία έχει εκτιναχτεί στο 20% και σχεδόν η απόλυτη πλειοψηφία των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων εργάζεται υπό καθεστώς ελαστικών σχέσεων εργασίας και μηδαμινής δυνατότητας πρόσβασης σε κρατικούς μηχανισμούς σχετικής αναδιανομής του πλούτου όπως αυτός του κοινωνικού κράτους.

⁵⁴ Και στην περίπτωση των μισθών η κατάσταση παρουσιάζει αντίστοιχα χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τους Petras και Veltmeyer (2005, σ.35), από το 1997 μέχρι και το 2003 η πτώση του μέσου επιπέδου των μισθών φτάνει στο 22,3% ! Ακόμη και την χρονιά 2003 που η Αργεντινή παρουσιάζει μετά από χρόνια θετικούς δείκτες ανάπτυξης, οι μισθοί μειώνονται κατά 0.8%. Αυτό οφείλεται κυρίως διότι ο δημόσιος τομέας αδυνατεί να ανακάμψει ακόμη, ενώ παράλληλα τα συνδικάτα, φίλα προσκείμενα στην κυβέρνηση Kirchner, συνάπτουν συμφωνία παγώματος των μισθών μέχρι και τον Μάιο του 2004 με σκοπό την μη διαταραχή του δυναμισμού που παρουσίαζε η Αργεντινή σε αναπτυξιακό επίπεδο.

κερδών και κεφαλαίων και η αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων με βασικό στόχο την ένταση εκμετάλλευσης και άντλησης απόλυτης υπεραξίας⁵⁵ (μείωση μισθών, αύξηση χρόνου εργασίας, απορύθμιση στοιχειωδών εργασιακών δικαιωμάτων) θα αποτελέσουν τις συνθήκες μέσα από τις οποίες αναπτύσσονται οι αντίρροπες δυνάμεις του τρίπτυχου Κατάληψη – Αντίσταση – Παραγωγή⁵⁶.

Απέναντι συνεπώς στην διαρκή εικόνα των επιχειρήσεων υπό χρεωκοπία ,σε πολλές περιπτώσεις, οι εργαζόμενοι δεν περίμεναν μέχρις ότου απολυθούν, αλλά αντέδρασαν αναλαμβάνοντας και προσπαθώντας να τις κρατήσουν υπό λειτουργία. Δεδομένου όμως ότι πολλές επιχειρήσεις φτάνουν στο σημείο της χρεοκοπίας, οι εργαζόμενοι , που αντιμετώπιζαν ελάχιστες εναλλακτικές λύσεις στα πλαίσια της γενικευμένης οικονομικής κρίσης, αναγκάζονται να οδηγηθούν πίσω στις επιχειρήσεις και να τις καταλάβουν, ανακτώντας σταδιακά την θέση τους στην εργασία.

Τέτοιου είδους κινήσεις, έστω και σε αρχικό στάδιο, αποτέλεσαν τα πρώτα σημάδια δυνατότητας των εργαζομένων να υπερβούν ένα μοντέλο που είχε οδηγήσει την κοινωνία στα όρια της. Αυτού του είδους οι προσπάθειες δεν προκύπτουν μέσα από ένα αντιπαραθετικό πολιτικό πρόγραμμα που αμφισβητεί καθολικά την ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού και της ελεύθερης αγοράς. Στην πολιτική σκηνή της Αργεντινής δεν υπάρχει κανένα πολιτικό υποκείμενο-κόμμα που να είναι ικανό να διαμεσολαβήσει προγραμματικά, στα αιτήματα των εργαζομένων και στις πολυποίκιλες κοινωνικές αντιδράσεις. Με αυτή την έννοια, η αντίσταση παράγεται και αναπτύσσεται σχεδόν αποκλειστικά μέσα από πρωτόλειες δομές κοινωνικής αλληλεγγύης, συλλογικής αυτοργάνωσης και κινηματικής έξαρσης. Η συνεταιριστική – αυτοδιαχειριστική παραγωγή έρχεται απλώς να συμπληρώσει ένα πάζλ κοινωνικών δεσμών που έθετε την καθημερινότητα των πολιτών στα ίδια τους τα χέρια, με το δικαίωμα στην εργασία να τίθεται ως μια από τις βασικότερες κινητήριες δυνάμεις⁵⁷ . Αν συνυπολογίσει κανείς και την τεράστια κρίση

⁵⁵ Για μια περεταίρω διερεύνηση των επιπτώσεων που επέφερε η νεοφιλελεύθερη απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων, παραπέμπουμε Lindenboim (2004).

⁵⁶ Από το ντοκιμαντέρ της Naomi Klein *The Take*. Αποτελεί το κεντρικό σύνθημα των κινημάτων ανάκτησης και επαναλειτουργίας των επιχειρήσεων που χρεοκοπούσαν και προφανώς διέκοπταν την λειτουργία τους.

⁵⁷ “Με αυτήν την λογική, οι καταλήψεις εργοστασίων χαρακτηρίζονται ως αμυντικές ενέργειες των εργαζομένων ενάντια στην απώλεια εργασίας, σε συνθήκες όπου το επίπεδο της ανεργίας κυμαίνεται σε τεράστια επίπεδα.” (Martinez, Vocos, 2002) αναφορά από (Atzeni, Ghigliani, 2007, p.654)

εμπιστοσύνης και αντιπροσώπευσης που διαπερνούσε όλο το φάσμα του πολιικού συστήματος η παραπάνω διαπίστωση αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία⁵⁸.

Ωστόσο η στρατηγική αυτή συναντά σημαντικά εμπόδια τόσο από την μεριά του κεφαλαίου, όσο και από την πλευρά του κράτους και των θεσμών του. Αρχικά οι αντιδράσεις των ιδιοκτητών ήταν ανάμεικτες, ορισμένοι εγκατέλειπαν τελείως τις αποτυχημένες επιχειρήσεις, ενώ άλλοι δεν επιθυμούσαν να παραιτηθούν από τα δικαιώματα ιδιοκτησίας τους. Στη συνέχεια, η κυβέρνηση και τα δικαστήρια δεν αναγνώριζαν επίσημα τις καταλήψεις, και παρόλο που αργότερα ορισμένες εκ των επιχειρήσεων, ιδιαίτερα εκείνων που έλαβαν βοήθεια από συνδικάτα, πανεπιστήμια ή ειδικευμένους οργανισμούς, κατάφεραν να αποκτήσουν μερική ή καθολική νομική αναγνώριση, σήμερα η πλειοψηφία των κατελημμένων επιχειρήσεων παραμένει σε αβέβαιη κατάσταση όσον αφορά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των εργατικών κολεκτίβων. Διατρέχουν ακόμα τον κίνδυνο από τους αρχικούς ιδιοκτήτες οι οποίοι προσπαθούν να ανακτήσουν τις νέες επιτυχημένες επιχειρήσεις που βρίσκονται υπό εργατικό έλεγχο⁵⁹.

Η έναρξη των προσπαθειών για επαναλειτουργία των επιχειρήσεων αποκτά συνεπώς πολλαπλές όψεις. Οι εργαζόμενοι όχι μόνο καλούνται να ξαναοργανώσουν και να ξαναθέσουν τις επιχειρήσεις σε κίνηση, αλλά παράλληλα είναι αναγκασμένοι να αγωνιστούν για την νομιμοποίηση τους από το κράτος. Η επίτευξη αυτών των προσπαθειών δεν απαιτεί μονάχα ικανοποιητικά πειστήρια για την αποτελεσματικότητα και βιωσιμότητα των αυτοδιαχειριστικών επιχειρήσεων, και με αυτήν την έννοια οι εργαζόμενοι δεν δύναται να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα μόνοι τους.

Συνελεύσεις γειτονιών, τοπικά κινήματα, δίκτυα αλληλεγγύης ανέργων, γυναικεία κινήματα, πρωτοβάθμια συνδικάτα, συντονιστικά κατελημμένων

⁵⁸ Ενδεικτικό της κρίσης που διαπερνούσε τους θεσμούς της αστικής – αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας είναι το κεντρικό σύνθημα της εξέγερσης του 2001 : Να φύγουν όλοι! (Que se vayan todos!). Κανένας πολιτικός θεσμός και κανένα από τα κυρίαρχα πολιτικά κόμματα δεν ήταν ικανά να εκφράσουν την τεράστια κοινωνική δυσαρέσκεια εκείνης της εποχής.

⁵⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το εργοστάσιο κεραμοποιίας γνωστό ως Zanon, όπου αφού η επιχείρηση πτώχευσε (2001) αφήνοντας χωρίς δουλειά εκατοντάδες εργαζόμενους, επαναλειτουργεί (2002) και ξαναφτάνει σε υγιή επίπεδα μέσα από τον έλεγχο των ίδιων των εργατών. Μετά από όλη την διαδικασία επαναφοράς της Zanon, ο πρώην κάτοχος της Luigi Zanon διεκδικεί διαμέσου νομικών διαδικασιών και μηνύσεων την επανοικειοποίηση του εργοστασίου. Κύριο επιχείρημα του ιδιοκτήτη είναι ότι η κατοχύρωση του εργοστασίου υπό εργατικό έλεγχο, προσβάλλει συνολικά τον θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας στην Αργεντινή!

επιχειρήσεων⁶⁰ και απλοί πολίτες ασκούν συντονισμένα πίεση στους κρατικούς θεσμούς. Οργανώνουν διαδηλώσεις, πολιτιστικών γεγονότα και ανοικτές συζητήσεις, γνωστοποιούν την κατάσταση στις εμπλεκόμενες τοπικές κοινότητες με στόχο την όσον το δυνατόν μεγαλύτερη κοινωνική νομιμοποίηση, παρίστανται μαζικά στις δικαστικές διαδικασίες για περαιτέρω άσκηση πίεσης, πιέζουν τις τοπικές κυβερνήσεις και τους αντίστοιχους φορείς εξουσίας, περιφρουρούν τα κατηλειμένα εργοστάσια και σε πολλές περιπτώσεις συγκρούονται με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς. Η διεκδίκηση στο δικαίωμα της συλλογικής οργάνωσης της παραγωγής εκφράζεται μέσα από μια αντιπαράθεση που εκτείνεται σε ολόκληρο το κοινωνικό οικοδόμημα της Αργεντινής. Όπως έχει προαναφερθεί, η αυτοδιαχείριση παρουσιάζεται απλώς σαν μια αντανάκλαση ενός ‘κινηματικού όλου’ που αναπτύσσεται στην Αργεντινή παραπάνω από μια δεκαετία.

Αν και περιορισμένες σε αριθμό και κλίμακα (περίπου 200 επιχειρήσεις που απασχολούν σήμερα 10.000 εργαζόμενους⁶¹), αυτές οι «ανακτημένες» επιχειρήσεις που μετατράπηκαν σε αυτοδιαχειριζόμενους συνεταιρισμούς, παρά την επισφαλή νομική υπόστασή τους, δείχνουν τη δυνατότητα μιας διαφορετικής ισορροπίας μεταξύ των κοινωνικών και των ιδιωτικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Με αυτό τον τρόπο, οι συλλογικοί φορείς μπορούν, υπό τις νόμιμες προσπάθειες, να επιτύχουν αναδιανομή στα περιουσιακά στοιχεία αλλά και αλλαγή στον τρόπο λήψης αποφάσεων.

Αυτές οι αλλαγές δείχνουν επίσης τη δυνατότητα για μια συμβολική αλλαγή: νέες αξίες, συμπεριφορές και η ικανότητα να οικοδομηθεί ένα διαφορετικό είδος

⁶⁰ Το μεγαλύτερο δίκτυο συντονισμού των κατηλειμένων επιχειρήσεων ανήκει στο MNER (National Movement of Recuperated Enterprises) με επικεφαλής τον περουνιστή Eduardo Marua. Σε αυτό συμμετέχουν παραπάνω από 40 αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις. Μερικές από αυτές είναι τα ξενοδοχεία Bauern, Pismada και Spa, το εργοστάσιο χαρτοποιίας Chilavert, το εργοστάσιο κατασκευής αγροτικών μηχανημάτων Zanella και η βιοτεχνία ξυλουργικών κατασκευών Maderera Cordoba. Ένα μικρότερο κομμάτι ανήκει στο MNFR (National Movement of Recuperated Factories) με επικεφαλής τον χριστιανοδημοκράτη Luis Cago. Η ιδεολογική συγκρότηση του MNFR κινείται σε πόλη συντηρητικότερη κατεύθυνση. Για παράδειγμα το εργοστάσιο ρουχοποιίας Brukman, όντας υπό την επιρροή του MNFR, αντιτίθενται στην ‘πολιτικοποίηση’ της παραγωγής, αρνείται την συνεργασία με τα τοπικά κοινωνικά κινήματα και βάζει σαν προοπτική την επιστροφή στην παραγωγή υπό ιεραρχικό έλεγχο, στο βαθμό που το επιτρέψουν ξανά οι συνθήκες. Για περισσότερα : (Teubal, 2000/2001)

⁶¹ Στην πορεία της έρευνας μας αυτό που παρατηρήθηκε είναι πως υπάρχει μια σχετική απόκλιση ανάμεσα στις πηγές, για το πόσες συνεταιριστικές – αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις υπάρχουν στην Αργεντινή μέχρι και το έτος 2007. Πηγές όπως η (Ministerio de Trabajo, 2005), καταγράφουν 161 αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις, απασχολώντας 7135 εργαζόμενους ενώ διαφορετικά νούμερα παραθέτονται από άλλες πηγές όπως πχ. (Fajn, 2003 και Palomino, 2005). Προκειμένου η έρευνα μας να αποφύγει οποιαδήποτε ασάφεια σε σχέση με τον αριθμό των συνεταιριστικών επιχειρήσεων, αναφέρεται πως κάθε νούμερο που δίνεται για αυτό το ζήτημα θα κινείται πάντα σε προσεγγιστικά επίπεδα. Τέλος το παραπάνω νούμερο προέρχεται από (Sattin, 2004)

οικονομίας. Εντός της παραγωγικής διαδικασίας η σύγκρουση μεταξύ δυο ολότελα διαφορετικών κοινωνικών προτύπων είναι πλέον εμφανής. Από τη μια, το κλασικό δόγμα του ελεύθερου ανταγωνισμού ηγεμονεύει πάνω στην παραγωγική μηχανή με αποκλειστικό κριτήριο την μεγιστοποίηση του κέρδους, την υπαγωγή της μισθωτής εργασίας σε αυτόν τον σκοπό και την δόμηση της κοινωνικής ζωής σε ένα ατέρμονο ‘ορθολογικό’ κυνήγι του ατομικού συμφέροντος. Παράλληλα σύμφωνα με τους νόμους της αγοράς, οι παραγωγικές μονάδες που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του ελεύθερου ανταγωνισμού οδηγούνται σε κλείσιμο μέσω της διαδικασίας εκκαθάρισης.

Από την άλλη, μια διαφορετική απάντηση αναδύεται στους αδύναμους κρίκους του ελεύθερου ανταγωνισμού. Εκεί που οι νόμοι της εμπορευματικής παραγωγής ωθούν τις επιχειρήσεις σε χρεοκοπία και κλείσιμο, δομές εργατικού ελέγχου και άμεσης δημοκρατίας ξαναθέτουν την παραγωγή σε κίνηση.

Μια νέα αντίθεση γεννάται στην οικονομική υποδομή της καπιταλιστικής Αργεντινής. Αναδύονται πυρήνες που έστω και σε πρωτόλειο επίπεδο δημιουργούν ασυνέχειες στα δόγματα του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Στο επίκεντρο αυτών, υπεισέρχονται κανόνες όπως η συλλογική οργάνωση της παραγωγής και η συλλογική ιδιοποίηση των μέσων της, η αποκέντρωση των οικονομικών αποφάσεων, η κοινωνική αλληλεγγύη⁶², η άμεση δημοκρατία και οι αντιεραρχικές δομές, η παραγωγή βάσει κοινωνικών αναγκών, η συλλογική ιδιοποίηση του κέρδους και η αμφισβήτηση του διαχωρισμού πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας⁶³.

⁶² Αναφέρουμε τον όρο κοινωνική αλληλεγγύη καθότι σε πολλές των περιπτώσεων υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ των αυτοδιαχειριζόμενων επιχειρήσεων και των τοπικών κοινοτήτων. Για παράδειγμα επιχειρήσεις όπως η Zapon, η Chilavert και η Bauen έχουν χρηματοδοτήσει κοινοτικά προγράμματα στήριξης σε ασθενείς κοινωνικές ομάδες, αντίστοιχα ανθρωπιστικά ιδρύματα, διάφορες χρηματικές ανάγκες τοπικών δικτύων αλληλεγγύης ενώ έχουν προβεί ακόμη και σε απευθείας οικονομική ενίσχυση φτωχών οικογενειών που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν σε βασικές βιοτικές ανάγκες. Με αυτήν έννοια η αλληλεγγύη που επιδεικνύεται δεν περιορίζεται μόνο στο εσωτερικό του εργασιακού περιβάλλοντος, αλλά επεκτείνεται σε ευρύτερα κοινωνικά δίκτυα.

⁶³ Η συζήτηση γύρω από την κατάργηση του διαχωρισμού χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας λαμβάνει τεράστια έκταση, που αντικειμενικά δεν καλύπτεται από το εύρος της παρούσας εργασίας. Στην περίπτωση μας, αναφερόμαστε κυρίως στο γεγονός ότι στις περισσότερες επιχειρήσεις, οι μισθοί είναι ίδιοι για όλους, ασχέτως της θέσης που κατέχουν οι εργαζόμενοι στον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας. Έτσι για παράδειγμα η πνευματική εργασία ενός ατόμου που διερευνά τις τεχνολογικές υποδομές, τις επιλογές διαχείρισης του παραγόμενου προϊόντος και τις επενδυτικές δυνατότητες, έχει ισότιμη χρηματική ανταμοιβή με έναν απλό εργάτη που τοποθετείται σε μια συγκεκριμένη γραμμή παραγωγής. Τέλος σημειώνουμε πως η προαναφερθείσα περίπτωση, δεν αντιστοιχεί σε όλες τις αυτοδιαχειριζόμενες μονάδες. Η Zapello για παράδειγμα είναι μια από τις επιχειρήσεις που επέλεξε να διατηρήσει τις μισθολογικές διαφορές που υπήρχαν προτού εισέρθει υπό εργατικό έλεγχο.

Μέσα από ένα φαινομενικά απλό αίτημα των εργαζομένων, δηλαδή το δικαίωμα στην εργασία και στην αξιοπρέπεια, προκύπτει σταδιακά ένα νέο αξιακό σύστημα παραγωγής και η κατεύθυνση που θα λάβει τα επόμενα χρόνια είναι σε πλήρη συνάρτηση με την έκβαση των μελλοντικών κοινωνικών αγώνων. Αντιμετωπίζοντας ανοιχτά τον ιδιωτικό καπιταλισμό και το καθεστώς των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας του, εν μέσω μιας οικονομικής κρίσης, οι νέοι συνεταιρισμοί δείχνουν ότι η κοινωνική οικονομία μπορεί να βοηθήσει στην οικοδόμηση ενός νέου είδους ‘οικονομίας’.

Όστούσο θεωρούμε ‘βεβιασμένες’ οποιοδήποτε είδους προσεγγίσεις που αντιλαμβάνονται την ανάπτυξη της αυτοδιαχείρισης ως άμεση ένδειξη για μια συστημική ανατροπή και συνεπώς κατάργησης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Η αντιπαράθεση με πτυχές της οικονομίας της αγοράς, δεν συνεπάγεται και αναγκαστικά συνολική αντιπαράθεση με τον καπιταλισμό. Οι εργαζόμενοι δεν υποκινούνται από μια πανοπτική ιδεολογία της αυτοδιαχείρισης ως εναλλακτική λύση στην εξαρτημένη μισθωτή εργασία, αλλά από την επιθυμία να αντιμετωπίσουν την κοινωνική αδικία, και την φτώχεια που προκάλεσε η αποτυχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου⁶⁴.

Σε κάθε περίπτωση όμως τα παραπάνω γεγονότα μας δείχνουν σοβαρά σημεία γραφής για το πώς τα ίδια τα υποτελή κοινωνικά στρώματα, παρά τις εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες, μπορούν να δομούν εναλλακτικές κοινωνικές δομές, διαφορετικούς τρόπους κοινωνικής οργάνωσης της παραγωγής και να επαναθέτουν το ζήτημα της δημοκρατίας στο εσωτερικό της παραγωγής. Ο δρόμος για τον συνολικό μετασχηματισμό του Αργεντινικού κοινωνικού σχηματισμού είναι ακόμη υπό διακύβευση και συναρτάται από πολλούς παράγοντες που υπερβαίνουν αντικειμενικά τα όρια της παρούσας έρευνας. Οι βάσεις και η πρωτόλεια μαγιά για κάτι τέτοιο είναι πλέον μπροστά στον κόσμο της αντίστασης. Η εξέλιξη τους όμως είναι ακόμη εξαιρετικά αστάθμητη, μέσα σε ένα σύστημα που έτσι και αλλιώς προσδιορίζεται, αναπαράγεται, μετασχηματίζεται και εν δυνάμει καταρρέει από τις ίδιες κοινωνικές συγκρούσεις δεν θα μπορούσε να είναι και διαφορετικά.

Έχοντας περιγράψει το πλαίσιο μέσα στο οποίο προέκυψε η αυτοδιαχείριση στην Αργεντινή, τις προσπάθειες των εργαζομένων να δημιουργήσουν σταθερές

⁶⁴ Γεγονός που διαφαίνεται ακόμη ποιο ξεκάθαρα μέσα από το επόμενο υποκεφάλαιο. Τα ίδια τα λεγόμενα των εργαζομένων εντός των συνεταιριστικών μονάδων μπορούν να βρουν ιδιαίτερη αντιστοίχιση με την επιχειρηματολογία του παρόντος υποκεφαλαίου.

βάσεις σε αυτό το δικαίωμα (σε συνδυασμό με την ευρύτερη κοινωνία) και τα κοινωνικά πρότυπα τα οποία αναδυθήκαν σταδιακά μέσα από αυτές τις πρακτικές, είμαστε σε θέση να προχωρήσουμε την έρευνα μας ένα βήμα περαιτέρω.

Συγκεκριμένα στο επόμενο υποκεφάλαιο επιχειρείται μια αναλυτικότερη παράθεση των σταδίων ανάκτησης και επαναλειτουργίας των επιχειρήσεων υπό συναινεριστικό καθεστώς. Η μορφή της έρευνας αποκτά στην πορεία εμπειρικό χαρακτήρα, μέσα από την παράθεση συνεντεύξεων από εργαζόμενους όπου εντός των αυτοδιαχειριζόμενων μονάδων μας δίνουν πληροφορίες για το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι την συμμετοχή τους σε τέτοια εγχειρήματα. Πέραν της θεωρητικής επεξεργασίας των δεδομένων που έχουμε υπό την κατοχή μας, θεωρούμε πως η άμεση παράθεση γεγονότων και προσεγγίσεων μπορεί να προσδώσει μια σαφέστερη και ποιο ανάγλυφη εικόνα για την κατάσταση που διέπει την Αργεντινική αυτοδιαχείριση και τους εργαζόμενους εντός αυτής. Αντίστοιχη είναι συνεπώς και η λογική του επόμενου υποκεφαλαίου.

3.2 Στάδια Ανάκτησης των Επιχειρήσεων

Το κεφάλαιο αυτό ασχολείται με τις πρωτοβουλίες των εργαζομένων να διασώσουν τις επιχειρήσεις που χάνονται, και εν τέλει να τις μετατρέψουν σε συνεταιρισμούς. Βασίζεται στο άρθρο «Μια διαδρομή για την κοινωνική οικονομία στην Αργεντινή: καταλήψεις εργαζόμενων σε υπό πτώχευση εταιρείες» των Jose Luis Coraggio και Maria Sol Arroyo, «A path to the social economy in Argentina: worker takeovers of bankrupt companies», στο Ash Amin (ed.) *The Social economy, International perspectives on economic solidarity*, Zed books, 2009. Το άρθρο αυτό στηρίζεται σε μελέτες που διεξήχθησαν μεταξύ 2003 και 2007 σε ανακτηθέντες επιχειρήσεις που εδρεύουν στην Μητροπολιτική περιοχή του Μπουένος Άιρες, το σύνολο των οποίων εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό κατάληψη κατά το χρόνο σύνταξης του άρθρου στα τέλη του 2008⁶⁵.

⁶⁵ Κάθε δήλωση εργατών ή εργατριών που παραθέτεται στην συνέχεια, προέρχεται από την προαναφερθείσα έρευνα. Παράλληλα μέσα από τις εξαιρετικά διαφωτιστικές απόψεις των ανθρώπων που βιώνουν εκ των έσω την αυτοδιαχειριζόμενη παραγωγή, επιχειρήσουμε μέσα από αφαιρετικά σχόλια να μετασηματίσουμε την ειδική και συγκεκριμένη εμπειρία σε γενικευμένες παρατηρήσεις έτσι ώστε η συζήτηση που διεξάγουμε να διατηρεί τις βασικές της κατευθυντήριες γραμμές.

Τέσσερα είναι τα βασικά στάδια μέσα από τα οποία οι εργαζόμενοι προβαίνουν σε κινήσεις ανάκτησης των χρεοκοπημένων επιχειρήσεων.

Πρώτον, το εργοστάσιο καταλαμβάνονταν από τους εργαζόμενους, οι οποίοι διεκδικούσαν τους μισθούς που οφείλονταν. Οι εργαζόμενοι αντιστέκονταν στην έξωση από την αστυνομία και τα δικαστήρια, καθώς και στην επιβολή των ψηφισμάτων πτώχευσης για εκποίηση των μηχανημάτων και του εξοπλισμού, ως ένα μέρος για την πληρωμή του χρέους προς τους πιστωτές.

Δεύτερον, οι εργαζόμενοι συσκέπτονταν για την ενδεδειγμένη πορεία δράσης, δεδομένης της απουσίας εξωτερικών λύσεων (ούτε οι ιδιοκτήτες, ούτε το κράτος παρείχαν βοήθεια). Γίνονταν προτάσεις για την επεξεργασία των υφιστάμενων πρώτων υλών και για τη διάθεση των προϊόντων που είχαν ήδη παραγγελθεί. Οι ιεραρχίες στην εργασία ανατρέθηκαν και οι διεργασίες παραγωγής αναδιοργανώθηκαν. Σταδιακά, οι πληρωμές των μισθών και των εμπορικών σχέσεων αποκαταστάθηκαν.

Τρίτον, ακολούθησε μια νομική μάχη για να αναγνωριστούν τα δικαιώματα των εργαζομένων να χρησιμοποιούν και να αποκτήσουν τα μέσα παραγωγής, μετατρέποντας το σχήμα των επιχειρήσεων σε συνεταιρισμούς, με ενσωμάτωση τυπικών κανόνων μιας δημοκρατικής διαχείρισης.

Τέταρτον, αναπτύσσονταν νέα σχέδια παραγωγής. Η τοπική κυβέρνηση (αυτόνομη πόλη του Μπουένος Άιρες ή επαρχία του Buenos Aires) ανταποκρίθηκε με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το ποιος ήταν στην εξουσία μεταξύ 2000 και 2007. Ωστόσο, μια κοινή στάση που υιοθετήθηκε ήταν η επιφυλακτικότητα που επιδείκνυαν έναντι των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας των πρώην ιδιοκτητών, λαμβάνοντας υπόψη τις μελλοντικές απειλές από τους ιδιοκτήτες προς τις εργαζόμενους για τα εν λόγω δικαιώματα.

Τα κίνητρα και τα συναισθήματα των εργαζομένων αρχικά χαρακτηρίζονταν ως μια αντιδραστική απάντηση στο φόβο της ανεργίας, από μια αγανάκτηση για τη διαπραχθείσα αδικία, και την άποψη ότι οι εργαζόμενοι είχαν εξαπατηθεί από τους εργοδότες:

<<Το να μείνουμε δεν ήταν προγραμματισμένο, αλλά τότε ήμασταν τόσο έξαλλοι... Για παράδειγμα, είχαν ζητήσει να δουλεύουμε πολύ σκληρά και απαιτούσαν μεγαλύτερη παραγωγή... Πού πήγαν όλα αυτά και γιατί δεν υπήρχαν καθόλου χρήματα, εφόσον είχαμε τόσο πολύ δουλειά να κάνουμε; Οι άνθρωποι μπορούν να πουν πολλά πράγματα από πικρία, αλλά όταν βρίσκεσαι στην ανάγκη, είναι δύσκολο

να ακούς «τι είναι αυτό που θέλετε; Να σας φέρω τα χρήματα από το εξωτερικό; Είναι σαν να κάνουν πλάκα μαζί σου. Ένιωθα πληγωμένη, σαν να είχα δεχθεί ένα θανάσιμο πλήγμα. (Ines, 2006) >>

<<Το θέμα είναι ότι δεν είχαμε πραγματικά μια επιλογή. Η κατάληψη ήταν έσχατη λύση μας. Ήταν φανερό ότι επρόκειτο να μας πετάξουν έξω στους δρόμους. (I, 2004)>>

Κατά τη διάρκεια της αναδιοργάνωσης της κατάληψης, μια σημαντική επανερμηνεία της έννοιας της εργασίας είχε συμβεί. Αυτή η καινούργια κατάσταση συγκρίνεται από τους εργαζόμενους με τις δύο προηγούμενες καταστάσεις της εμπειρίας τους ως εργαζόμενοι μισθωτοί:

όταν οι σχέσεις εργασίας θα μπορούσαν να ονομαστούν «κανονικές» και όταν η κρίση της εταιρείας και η αστάθεια της εργασίας εμφανίστηκαν. Η έννοια της εργασίας είναι στενά συνδεδεμένη με το δικαίωμα στην κάλυψη βασικών αναγκών, στη ζωή και στην αξιοπρέπεια, σε αντίθεση με την αδράνεια, την ανεργία ή την επαιτεία:

<<Η εργασία είναι τα πάντα, γιατί χωρίς αυτό δεν μπορείς να τα βγάλεις πέρα. Έχοντας μια δουλειά έχεις ένα εισόδημα, και με αυτό μπορείς να πληρώσεις τους λογαριασμούς σου, να υποστηρίξεις τον εαυτό σου, να ταΐσεις τα παιδιά σας... το πιο σημαντικό πράγμα για μένα είναι να έχω μια δουλειά... είμαι χαμηλόμισθη αλλά τουλάχιστον μπορώ να συντηρούμαι μόνη μου... κανείς δεν θα πρέπει να λυπάται για μένα. Το να έχεις δουλειά σημαίνει να έχεις αξιοπρέπεια. >> (Rosana, 2006). <<Το μόνο που θέλαμε ήταν να δουλέψουμε. Επειδή η εργασία είναι μέρος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Εάν χάσουμε τη δουλειά μας, χάνουμε αυτόματα την αξιοπρέπεια μας. Για μένα η εργασία είναι το παν. >> (Mirta, 2006). <<Πολλοί εργαζόμενοι συμπολίτες έπαθαν κατάθλιψη μένοντας στο σπίτι, ορισμένοι από αυτούς έχουν πεθάνει. >>(Luis,2005)⁶⁶

Οι εργαζόμενοι συγκρίνουν τη σημερινή τους κατάσταση με εκείνη των ατόμων που λαμβάνουν κοινωνική βοήθεια. Συζητούν τα εργασιακά οφέλη που απολάμβαναν πριν από την κρίση, και την ενδεχόμενη απόλυσή τους: <<Είναι χίλιες φορές καλύτερα να απασχολείσαι, από το να λαμβάνεις κοινωνική βοήθεια, η εργασία

⁶⁶ Για μια αναλυτική παρουσίαση στις διαφορές που παρουσιάζονται σχετικά με την συμπεριφορά των εργαζόμενων στις καπιταλιστικές και αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις βλέπε Burdín και Dean (2009)

είναι το μόνο πράγμα που χαρακτηρίζει τον άνθρωπο. (Νομοθέτης της πόλης του Μπουένος Άιρες)

<<Για μένα, η εργασία σημαίνει ζωή... γιατί το να έχεις μια θέση εργασίας δεν είναι το ίδιο με το να είσαι σε αναζήτηση μιας... ή με το να είσαι σε ένα πρόγραμμα. Δεν επικρίνω τους ανθρώπους που βρίσκονται σε ένα πρόγραμμα, αλλά εγώ δεν θα μπορούσα να ζήσω με 150 πέσος και μια 'τσάντα' που να περιέχει τρόφιμα. Νομίζω ότι αυτοί δεν έχουν ζωή. Επειδή πρέπει να εργαστείς, δεν υπάρχει άλλη διέξοδος.>> (E,2005)⁶⁷

<<Στην παλιές καλές ημέρες, πληρωνόμασταν κάθε δεκαπέντε ημέρες, υπήρχε πολλή δουλειά, είχαμε ακόμα και κάποια μόνους - για να είμαι ακριβής, για να ερχόμαστε νωρίτερα, για να είμαστε πιο παραγωγικοί... Είχαμε ακόμη και κουπόνια τροφίμων, πολύ καλές παροχές, ήμασταν καλά αμειβόμενοι και, ξαφνικά, αρχίσαμε να χάνουμε τα δικαιώματά μας, το ένα μετά το άλλο. Ακόμη και ο χρόνος των διακοπών ήταν επί πληρωμή, αλλά σύντομα δεν θα πληρώνουν για τις διακοπές ή το δώρο Χριστουγέννων. Όλα τα οφέλη έληξαν... επειδή δεν υπήρχαν καθόλου χρήματα. (Clara, 2006)>>

Σταδιακά, η άποψη για τους μισθούς και για τα επιδόματα σαν ένα απλό δικαίωμα έχει αλλάξει. Τώρα η άποψη ότι ο εργοδότης παραχωρεί δικαιώματα και υποχρεώσεις, στις περισσότερες περιπτώσεις θεωρείται ως ταπεινωτική, και αντικαταστάθηκε από μια πιο ανοικτή στάση απέναντι στην εργασία με έμφαση στο να κερδίσεις το δικαίωμα αυτό. Η εργασία θεωρείται επίσης σαν μια πιο αξιοπρεπής και ελεύθερη πράξη, και οι εργαζόμενοι μιλούν για την αντιμετώπιση προκλήσεων μέσα από δικά τους μέσα και μέσω μιας κοινής προσπάθειας:

<<Δεν μπορούσαμε να αντιμετωπίσουμε πολλούς από τους λογαριασμούς και έτσι έχουμε μάθει να είμαστε δημιουργικοί, να κάνουμε διαπραγματεύσεις με τους προμηθευτές καθώς και με αυτούς που μας όφειλαν χρήματα... σιγά σιγά θα εξοφληθούν όλα τα χρέη μας... σήμερα έχουμε διπλασιάσει την παραγωγή του προηγούμενου έτους. >> (E, 2005)

⁶⁷ Μέσα από τις πρώτες δηλώσεις που παραθέτουμε παραπάνω, είναι ολοφάνερο πως η κινητήριος δύναμη για τις καταλήψεις των εργοστασίων δεν ήταν μια επαναστατική παρόρμηση για την κατάλυση του παλαιού τρόπου παραγωγής, αλλά η δεδομένη ανάγκη των εργαζομένων για επιβίωση μέσα από σχετικά επίπεδα αξιοπρέπειας. Στο βαθμό που η πρόσβαση στην εργασία προσδιορίζει καταλυτικά αυτήν την ανάγκη, ο δρόμος για μια διαφορετική μορφή παραγωγής υπεισέρχεται σχεδόν αυτόματα μέσα στα ήδη υπάρχοντα κινήματα και στις τοπικές κοινωνίες της Αργεντινής.

<<Βλέπεις την προσπάθεια που κάνεις αντανακλάται στην πληρωμή σου. Δεν ήταν έτσι πριν. Αν και εργαζόμουν πάντα με τον ίδιο τρόπο, όντας πολύ υπεύθυνος στην δουλειά μου, ακόμη και οι καλύτερές μου προσπάθειες δεν ανταποκρίνονταν σε αυτό που κέρδιζα στο τέλος του μήνα. Τώρα αυτό πραγματοποιείται, έτσι ώστε αν κάποιος θέλει μπορεί να κάνει ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια. (E, 2005)

Πίσω από μια τέτοια μεταστροφή στη στάση απέναντι στην εργασία βρίσκονται διαφορετικές απόψεις σχετικά με τους συνεταιρισμούς και τις μελλοντικές προσδοκίες, που συνδέονται με την ηλικία, το φύλο και την προσωπική ιστορία του καθενός. Οι απόψεις δεν συμφωνούν:

<<Κάποιοι βλέπουν το συνεταιρισμό ως ένα προσωρινό 'καταφύγιο', κάποιοι άλλοι σαν το δικό τους πραγματοποιημένο έργο, και άλλοι ως ένα περιουσιακό στοιχείο που πρέπει να παραδοθεί στις μελλοντικές γενιές>>⁶⁸ (J, 2005)

<<Με το φόβο του τι θα συμβεί, δεν μπορούσαμε να αποφασίσουμε σχετικά με την επανέναρξη της εργασίας. Εκείνη την εποχή, υπήρχαν άνθρωποι που ζούσαν μακριά και μόνο για να επιβιώσουν χρειάζονταν χρήματα. Μερικά από τα άτομα αυτά δεν θα δέχονταν να το κάνουν... αλλά αν αρχίσετε να ρωτάτε τις γυναίκες εδώ γύρω θα βρείτε ότι οι περισσότερες από αυτές είναι διαζευγμένες, χήρες, ή ανύπαντρες μητέρες... είναι η μόνη πηγή εισοδήματος για το σπίτι.>> (Manuela, 2006)

<<Αυτή είναι μια ανακτημένη εταιρεία για εκείνους που θα έρθουν μετά από μας, επειδή αυτά τα είδη των εταιρειών απασχολούν ηλικιωμένους. Εδώ πολλοί από μας είναι σχεδόν έτοιμοι για συνταξιοδότηση, έχουμε ακόμη και συνταξιούχους και αυτοί είναι άνθρωποι που είχαν ήδη ζήσει αρκετά. Αυτό θα συνεχιστεί για το μέλλον των άλλων, για την επόμενη γενιά.>> (Luis, 2005)

<<Δεν είναι μόνο μια 'πηγή' εργασίας που έχει σωθεί, αλλά έχουμε σώσει επίσης την κατασκευή των δάδων στην Αργεντινή. Διαφορετικά, οι άνθρωποι θα έπρεπε να τις εισάγουν σε υψηλότερη τιμή και να πληρώνουν σε δολάρια... έμμεσα, έχουμε βοηθήσει πολλούς ανθρώπους και επίσης προσφέρθηκαν θέσεις εργασίας σε πολλούς εργαζόμενους.>> (E, 2005)⁶⁹

⁶⁸ Εν ολίγοις, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που λαμβάνει η νέα μορφή παραγωγής προσδιορίζονται με ετερόκλητο τρόπο. Οι ίδιες οι εσωτερικές πολιτικές και ιδεολογικές διεργασίες των εργατών (σε συνάφεια με τα ευρύτερα κοινωνικά μέτωπα) θα δήξουν αν η αυτοδιαχείριση θα καταλήξει ως κάτι εφήμερο και σαν μια διαδικασία επανένταξης στην κανονική μορφή του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής ή σαν ένα όχημα ριζικού μετασχηματισμού της κοινωνίας.

⁶⁹ Η πάγια και αντικειμενική ανάγκη των εργαζομένων να συνεχίσουν να έχουν πρόσβαση στην εργασία, ανατρέπει τα ίδια τα δόγματα του ελεύθερου ανταγωνισμού και της διαδικασίας εκκαθάρισης των αγορών. Κάτι το οποίο παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Εκεί όπου ο εγχώριος

Όσα έχουν ειπωθεί έως τώρα, όσον αφορά τις αλλαγές ως προς τα κίνητρα και τις αξίες δείχνουν την ανάπτυξη μιας «ηθικής οικονομίας». Οι καταλήψεις δεν προορίζονταν να είναι ένα μέσο για την ιδιωτική ιδιοκτησία, αλλά ως ένας τρόπος να διατηρηθεί μία ‘πηγή’ εργασίας. Η έκφραση «ανακτηθείσα επιχείρηση», αναφέρεται στην κατάληψη του εργοστασίου και την επιστροφή στην παραγωγή, σηματοδοτεί κάτι διαφορετικό από την απαλλοτρίωση των μέσων παραγωγής από τους εργαζόμενους. Έχει να κάνει με την επαναφορά των ηθικών κανόνων: τα μηχανήματα και οι επενδύσεις υπάρχουν για την ενίσχυση της παραγωγής, να απασχολούν εργαζόμενους που πληρώνονται για να επιβιώσουν. Υπάρχει έντονη η αίσθηση ότι οι εργοδότες απέτυχαν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους, αφήνοντας στους εργαζόμενους το να αποκαταστήσουν μια εργασιακή ηθική.

Αρχικά, τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν διστακτικά, με τους εργαζόμενους να είναι φοβισμένοι να παραβιάσουν το νόμο. Οι δημόσιες δράσεις (η ίδια η κατάληψη, οι πικετοφορίες, το μπλοκάρισμα των δρόμων, τα τρόφιμα σε όσους έχουν ανάγκη, οι κατασκηνώσεις έξω από τα εργοστάσια τα οποία φρουρούνταν από την αστυνομία, η διαφωνία με τους νομοθέτες κλπ.) σταδιακά βοήθησαν να επαναπροσδιοριστούν τα νομικά όρια. Αυτό που φαινόταν ορθό και θεμιτό από την άποψη της προστασίας των μέσων διαβίωσης, έγινε ο οδηγός για να αντιμετωπίσουν και να εξαντλήσουν τα νομικά κριτήρια.

Αυτή η «αφύπνιση», είναι εμφανής στο ακόλουθο σχόλιο:

<<Δεν είναι όπως πολλοί άνθρωποι λένε: «έχουν καταλάβει το εργοστάσιο!». Εμείς ποτέ δεν καταλάβαμε το εργοστάσιο, μείναμε μέσα σε αυτό. Δεν έγινε όπως με τα άλλα εργοστάσια τα οποία είχαν κλείσει και μετά καταλήφθηκαν. Η περίπτωση μας δεν είναι έτσι, έπρεπε να το προστατεύσουμε. Πάντοτε το φροντίζαμε. Στις οικογενειακές επιχειρήσεις, όπως εν προκειμένω, τους γνωρίζεις (τους ιδιοκτήτες), αλλά είναι κάπως απρόσιτοι. Λοιπόν, ήταν δύσκολο όταν έπρεπε να τους πετάξουμε έξω. Το να πετάς έξω τους «ιδιοκτήτες», είναι απλώς ένα σχήμα λόγου, έτσι; Από νομική άποψη, δεν ήταν οι ιδιοκτήτες πλέον, αλλά οι άνθρωποι δεν το γνώριζαν αυτό ... η διαδικασία πτώχευσης συνεχιζόταν... και τελικά μια μέρα, απλά έπρεπε να τους πούμε: «θα πρέπει να φύγετε, δεν έχετε καμία δουλειά πλέον εδώ». Τα μηχανήματα είχαν σωθεί χάρη σε εμάς, ήταν έτοιμοι να τα πάρουν, η αστυνομία ήταν

καταμερισμός της εργασίας, βάσει ελεύθερου ανταγωνισμού, καταστρέφει τον συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής ως μη αποδοτικό και βιώσιμο, έρχεται η συνεταιριστική παραγωγή να απαντήσει με τον ακριβώς αντίθετο τρόπο.

ήδη εδώ. Ακριβώς, ήμασταν εμείς, ο λαός, ο οποίος τους εμπόδισε να τα πάρουν. Δεν είναι ότι πήραμε το εργοστάσιο από τον ιδιοκτήτη, αυτός το έχασε και θα ανακτήσουμε ότι έχει απομείνει, οτιδήποτε και αν ήταν υπό πλειστηριασμό.>>(E, 2005)

Οι μαρτυρίες των εργαζομένων αποδοκιμάζουν τη συμπεριφορά των εργοδοτών, η οποία κατά καιρούς ήταν μια πατερναλιστική κατανόηση της σχέσης εργασίας:

<<Ο ιδιοκτήτης και εγώ τα πηγαίναμε αρκετά καλά... ήμουν πραγματικά απογοητευμένος μαζί του, νόμιζα ότι ήταν καλύτερος άνθρωπος. Αλλά, εν ολίγοις, προσπάθησε να μας υποβαθμίσει και να μειώσει τη νοημοσύνη και την ικανότητά μας.>> (H, 2005)

<<Η διαφορά μεταξύ του τώρα και τότε είναι ότι στο παρελθόν, εμείς δεν ενδιαφερόμασταν για το πώς παραγόταν (το προϊόν), γιατί παραγόταν για κάποιον άλλο, σήμερα όμως το κάνουμε πρόθυμα, με περισσότερη προσοχή και φροντίδα έτσι ώστε το προϊόν να μην απορριφθεί.>> (A, 2005)

Οι αρχικές δύσκολες προσπάθειες μετέτρεψαν σταδιακά τους μεμονωμένους εργαζόμενους σε 'αυτό-προσδιοριζόμενες' ομάδες. Ένας τέτοιος συλλογικός προσανατολισμός ποικίλλει από τη μια επιχείρηση σε άλλη, ανάλογα με την προσπάθεια που καταβλήθηκε για την δημιουργία νοήματος μέσα από μια τέτοια 'αντίφαση'.

Η αντίφαση αυτή είναι επίσης επηρεασμένη από τη στάση τους απέναντι στα συνδικάτα, η οποία εν μέρει είναι αντανάκλαση της συμμετοχή των συνδικάτων σε προηγούμενους αγώνες και η οποία έρχεται σε αντίθεση με την αλληλεγγύη των εργαζομένων, που ταυτίζονται μεταξύ τους αλλά και με τις τοπικές κοινότητες. Η στήριξη των συνδικάτων προς τις ανακτημένες εταιρείες δεν ήταν ισχυρή (οι μελέτες δείχνουν ότι μόνο το 15-20 τοις εκατό των επιχειρήσεων αναφέρουν πως έχουν λάβει υποστήριξη από συνδικάτα, ενώ οι περισσότεροι αναφέρουν ότι έχουν λάβει βοήθεια από άλλες ανακτημένες επιχειρήσεις).

Τα παρακάτω σχόλια αποκαλύπτουν τις διαφορετικές απόψεις μεταξύ της κοινότητας, των συναδέλφων και των συνδικάτων:

<<Οι διευθυντές, το ιεραρχημένο προσωπικό, οι άνθρωποι της διοίκησης και των πωλήσεων έμειναν εκτός. Μόνο οι εργάτες προσχώρησαν στην πράξη (της κατάληψης) για να προστατεύσουμε τις θέσεις εργασίας τους. Οι ιδιοκτήτες δεν

υπήρχαν πουθενά. Εμείς οι ίδιοι οργανωνόμασταν σε ομάδες και μοιράζαμε τη δουλειά σε όλους.>> (Pedro, 2006)⁷⁰

Πολλοί είχαν ακόμα τη παλαιά νοοτροπία των εργαζομένων και δεν καταλάβαιναν ότι ήταν τώρα τα μέλη ή οι 'ιδιοκτήτες' ενός συνεταιρισμού. Στη συνέχεια, όταν έμεναν πολλές ώρες, επειδή υπήρχε πολλή δουλειά, απαιτούσαν να πληρωθούν επιπλέον.

Κάποιος έπρεπε να τους εξηγήσει: «Ποιον θα πρέπει να χρεώσεις για τις υπερωρίες, όταν εργάζεσαι για τον εαυτό σου;» (E, 2005)

<<Κανείς δεν κατέχει θέση υψηλότερα από κάποιον άλλο. Εάν καθαρίζεις τα πατώματα, θα πάρεις τα ίδια χρήματα με εμένα που δουλεύω στο σιδερώμα στην πρέσα. Αυτή είναι η διαφορά από το να έχεις ένα αφεντικό.>> (Carolina, 2006)

<<Αυτοί (οι νέοι εργαζόμενοι) θα πρέπει να δώσουν τη δέουσα προσοχή τους μέχρι να μάθουν. Στη συνέχεια, ύστερα από τρεις μήνες, αν έχουν συμπεριφερθεί σωστά και έχουν μάθει, θα τους επιτραπεί να συμμετάσχουν στο συνεταιρισμό... αν και θα συνεχίσει να υπάρχει διαφορά στους μισθούς, δεδομένου ότι δεν εμφανίστηκαν την ίδια στιγμή με εμάς.>> (A, 2005)⁷¹

<<Το εργοστάσιο αυτό έχει παράδοση αγώνων... όπως όταν οι εργάτες της ένωσης μεταλλωρύχων ήρθαν με την «λογική» τους: «Μιλάτε για αγώνα για αυξήσεις, αλλά το καταστατικό λέει ότι θα πρέπει να κερδίζεις \$1 ανά ώρα και εσείς κερδίζετε 1,20 δολάρια>> (Juan, 2005)

Οι καθημερινές έννοιες του χώρου και του χρόνου έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, η νοοτροπία που διαχωρίζει το σπίτι από την εργασία και η αναμονή για το δεκαπενθήμερο μισθό έχει δώσει τη θέση της σε μια άλλη:

«το εργοστάσιο, μοιάζει με το σπίτι». Οι χώρο-χρονικές αποστάσεις από το εργοστάσιο, η γειτονιά, το σπίτι και η εργασία έχουν συγχωνευτεί, για να αντικαταστήσουν την ετερονομία της καπιταλιστικής γραμμής παραγωγής και την απόστασή της από τον κόσμο.

Στο επίκεντρο αυτής της διαδικασίας είναι η αλλαγή στα εργασιακά πρότυπα. Από αυτό που βασιζόταν στα προσόντα ή τις επαναλαμβανόμενες εργασίες που εκτελούνταν υπό το βλέμμα ενός προσεκτικού διαχειριστή και με ελάχιστη επικοινωνία μεταξύ των εργαζομένων, σε αυτό που βασίζεται στην εκ περιτροπής

⁷⁰ Ενδεικτικό του αμεσοδημοκρατικού τρόπου οργάνωσης του τεχνικού καταμερισμού της εργασίας.

εργασία (πολλαπλές ικανότητες), και όπου η παραγωγή οργανώνεται με τέτοιο τρόπο που επιτρέπει να αναλάβεις νέες αρμοδιότητες (πολλαπλά καθήκοντα) και επιτρέπει μια οριζόντια διαβούλευση και ένα άνοιγμα στην ανταλλαγή γνώσεων. Επιπλέον, η νέα οργάνωση επιτρέπει στο προσωπικό να καλύψει προσωρινές κενές θέσεις εργασίας και να αναθέσει καθήκοντα ζωτικής σημασίας σε συγκεκριμένους εργαζόμενους σε ορισμένες χρονικές περιόδους. Παλαιά και νέα κριτήρια αποδοτικότητας διαπλέκονται με αυτές τις αλλαγές. Ωστόσο, η κοινωνική υποκειμενικότητα έχει αλλάξει, δεν αξιοποιείται για την καπιταλιστική εργασία (πληρωμή σε αντάλλαγμα για την εργασία), αλλά για την αρχή της αλληλεγγύης των εργαζομένων.

Χωρίς να προβαίνουμε σε βεβιασμένα συμπεράσματα, που βλέπουν την αυτοδιαχείριση στην Αργεντινή ως μια διαδικασία που μεταμορφώνει ριζικά την ‘φύση’ της εργασίας υπό συνθήκες καπιταλισμού, μπορούμε να εξάγουμε ορισμένες παρατηρήσεις που εστιάζουν στην ανάπτυξη αντιθέσεων με βασικό αντικείμενο αυτήν (την εργασία).

Συγκεκριμένα, αυτή η μεταστροφή από την εργασία ως αποκλειστικό μέσο παραγωγής αξίας και κέρδους, στην εργασία βάσει κοινωνικής αλληλεγγύης, ανάπτυξης δεσμών, κοινωνικής δικτύωσης και επικοινωνίας, συλλογικής οργάνωσης - δημιουργίας, έλλογης σύνδεσης με το τελικό προϊόν και μπολιάσματος της δημοκρατίας στην παραγωγή, έστω και σε βρεφονηπιακό στάδιο, συμπυκνώνει εξαιρετικά σημαντικές αντιθέσεις. Από μια μαρξιστική σκοπιά, διακρίνεται πως δίπλα σε μια οικονομία όπου η ανθρώπινη εργασία ‘απονεκρώνεται’ από τα ιδιαίτερα δημιουργικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της με σκοπό την αλόγιστη συσσώρευση και μετάφρασης αυτής σε κέρδος, αναπτύσσεται ένα είδος εργασίας που επερωτά τις κοινωνικές ανάγκες που καλείται να εξυπηρετήσει⁷². Αποτελεί μια αντίληψη που αντιλαμβάνεται την δημοκρατία στην παραγωγή ως απαραίτητο στοιχείο συνολικά για την έννοια της δημοκρατίας (Jossa, 2005, σ.5). Δίπλα σε μια οικονομία που ηγεμονεύει ο εμπορευματικός φετιχισμός, η διοχέτευση των κοινωνικών σχέσεων

⁷² Σημειώνουμε πως η συζήτηση γύρω από την Μαρξινή θεώρηση της αφηρημένης εργασίας αποκτά τεράστιες διαστάσεις. Η δευτερεύουσα βιβλιογραφία που ασχολείται με το πλαίσιο της αφηρημένης εργασίας εκτείνεται σε διάφορες και πολύ συχνά σε αντιπαραθετικές κατευθύνσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην εξέλιξη της πολιτικής και ακαδημαϊκής συζήτησης γύρω από αυτό το θέμα, κύκλοι μαρξιστικών σχολών εξέλαβαν με διαφορετικούς τρόπους την Μαρξινή θεωρία της αξίας. Ωστόσο παραθέτουμε ορισμένες προσεγγίσεις μέσα από θεωρητικές οπτικές που μπορούν να υποστηρίξουν την επιχειρηματολογία που αναπτύσσουμε στο κυρίως κείμενο : (Marx, 1993, p.104), (Harvey, 2006, p.108)

μέσα στην παραγόμενη ύλη και στα εμπορεύματα, αναδύονται αμεσοδημοκρατικοί μηχανισμοί αλληλεγγύης που διαμεσολαβούν ανάμεσα στην εργασία και στο τελικό προϊόν της.

Ορισμένες δηλώσεις για το πώς μια νέα αίσθηση της ευθύνης και της δυνατότητας προέκυψε κατά τη μετάβαση από την αμειβόμενη εργασία στον εργατικό έλεγχο των επιχειρήσεων. Πρώτον, μια άποψη για την εργασία και το σπίτι: <<Για μένα προσωπικά, αυτό το εργοστάσιο είναι σαν το σπίτι μου. Πρέπει να είμαι εδώ για να συντηρήσω το σπίτι μου. Έτσι είναι η καθημερινή δουλειά, η αξιοπρέπεια της κάθε μέρα. Αυτό είναι το δεύτερο σπίτι μου, εκείνο το οποίο στηρίζει την οικογένειά μου, έτσι πρέπει να είμαι εδώ όλη την ώρα.>> (Roberto,2006)

<<Προς το παρόν, αυτή είναι όλη η ζωή μου... Θέλω να πω, όταν είμαι στο σπίτι σκέφτομαι την εργασία - αυτό είναι, τα ενοποιείς όλα στο σπίτι σου. Στην περίπτωση μου, η γυναίκα μου είναι μαζί μου κατά τη διάρκεια της κατάληψης, στο δικαστήριο, στο Νομοθέτη... παίρνει ανθρώπους και επισκέπτονται άλλες επιχειρήσεις, όταν δεν μπορώ εγώ... το περιβάλλον του σπιτιού, στη δική μου περίπτωση, περιστρέφεται γύρω από την κατάληψη του εργοστασίου, γύρω από αυτή τη νέα προσπάθεια. (NN, 2003)⁷³

Στη συνέχεια, κάποιες απόψεις για την επαγγελματική ευθύνη και τα αιτήματά της:

<<Ένα πράγμα είναι να φτιάξεις έναν συνεταιρισμό, και ένα άλλο το να πας να δουλέψεις, αλλά κάτι εντελώς διαφορετικό το να τον υπερασπιστείς. Για μας ήταν σημαντικό... και κατέληξε καλά... χωρίς πολύ σχεδιασμό.>> (NN, 2003)

<<Σε περίπτωση που το εργοστάσιο αποτύχει έτσι θα γίνει και με το πολιτιστικό κέντρο και με τη σχέση με τη γειτονιά.>> (ZZ, 2003)

<<Αισθανόμαστε πιο υπεύθυνοι και ικανοί και έχουμε να μάθουμε πολλά πράγματα. Πριν, το θέμα των χρημάτων ήταν στα χέρια των ιδιοκτητών, οι γραμματείς ήταν επιφορτισμένοι με τη διοίκηση, οι άνθρωποι των πωλήσεων ασχολούνταν με τα εμπορικά θέματα, τα ρύθμιζαν όλα. Αλλά τώρα διαπιστώνουμε ότι πρέπει να το κάνουμε όλα εμείς... είναι μια τεράστια ευθύνη. >> (Pedro, 2006)

<<Στην αρχή, ανησυχούσαμε περισσότερο για τις παραγγελίες και εργαζόμασταν για την κάλυψη της ζήτησης. Η παραγωγή ήταν μειωμένης εξασφάλισης για τις παραγγελίες και ήταν αναποτελεσματική επειδή εργαζόμασταν για μικρές παρτίδες.

Οι άνθρωποι έπρεπε να μας υποστούν για τρεις μήνες, ενώ τους εξηγούσαμε ότι έπρεπε να προσαρμοστεί η παραγωγή στους ρυθμούς μας. Στη συνέχεια, αρχίσαμε να δουλεύουμε για μεγαλύτερες παρτίδες. Μερικές φορές παίρνουμε μια παραγγελία και μπορούμε να την παραδώσουμε αμέσως. (άγνωστη)>>

Τέλος, κάποιες απόψεις για το πώς έχει προκύψει μια νέα σχέση με τις αγορές, με βάση τη συνεχή μάθηση και την προσαρμογή, στις περαιτέρω υποκειμενικές αλλαγές:

<<Ήταν μια εμπειρία εκμάθησης... Δεν ήμασταν οργανωμένοι, όπως ήμασταν πριν, όταν υπήρχε ένα άτομο αφιερωμένο μόνο στον ποιοτικό έλεγχο. Έτσι, ο καθένας από εμάς πρέπει να είναι συνειδητοποιημένος και προσέχει. Είμαστε όλοι μέρος μιας διαδικασίας. Ένα κομμάτι υποβάλλεται σε πολλές διεργασίες πριν φτάσει εδώ για να συναρμολογηθεί, αλλά θα πρέπει να βεβαιωθείς ότι όλα τα κομμάτια θα έρθουν εδώ την ίδια στιγμή.>> (E, 2005)

<<Στο παρελθόν, όταν διαπιστώναμε ότι δεν υπήρχε πρώτη ύλη για να εργαστούμε, περιμέναμε συνεχώς το διοικητικό προσωπικό. Τώρα δεν περιμένουμε μέχρι να αποφασίσουν να αγοράσουν! Όλοι ξέρουμε τι πρέπει να κάνουμε... και κάνουμε το καλύτερο που μπορούμε. Κανείς δεν μας ακολουθεί παντού, πιέζοντάς μας, αυτή είναι η διαφορά. (A, 2003)

<<Το θέμα είναι να φροντίζεις τη δουλειά σου, να παίρνεις το καλύτερο από αυτήν. Για παράδειγμα, δεν είμαστε εδώ με το μαστίγιο ή κάτι τέτοιο. Θα πιούμε τον καφέ μας, θα διαβάσουμε την εφημερίδα, βεβαιωμένοι ότι το προϊόν είναι εντάξει. Βλέπετε, το προϊόν έχει πολλά κομμάτια, αλλά όταν η γραμμή είναι καλά οργανωμένη, λειτουργεί ομαλά. Είναι πραγματικά εκπληκτικό- πίνω τον καφέ μου, διαβάζω την εφημερίδα, αλλά μετά είμαι πολύ παραγωγικός.>> (J, 2005)⁷⁴

Πολύ εντυπωσιακά, οι εργαζόμενοι περιγράφουν μια ατμόσφαιρα χαλαρή, δημοκρατική:

⁷⁴ Σε αυτήν την δήλωση μια εναλλακτική οπτική προσφέρεται σε σχέση με την έννοια της παραγωγικότητας. Από τα νεοκλασικά οικονομικά γνωρίζουμε πως υπάρχει μια γονιδιακή σύνδεση μεταξύ της παραγωγικότητας και της εντατικοποίησης της παραγωγικής διαδικασίας. Η πειθάρχηση της εργασίας πάνω στην γραμμή παραγωγής με τους όρους που επιβάλλει το κεφάλαιο, προσφέρει για πολλές δεκαετίες στο σύστημα εντόνους ρυθμούς συσσώρευσης πλούτου. Ωστόσο σε αυτή την περίπτωση η παραγωγικότητα των εργαζομένων ορίζεται μέσα από τις ανάγκες της ίδιας της εργασίας. Οι ρυθμοί παραγωγής προκύπτουν μέσα από τον τρόπο που ικανοποιεί η ίδια η εργασία την ζήτηση στην αγορά και όχι μέσα από την μεγιστοποίηση του κέρδους στο ελάχιστο δυνατό κόστος προς όφελος του κεφαλαίου.

<<Είχαμε συνηθίσει να εργαζόμαστε πιο γρήγορα επειδή ήμασταν πιεσμένοι να παράγουμε περισσότερα. Σήμερα, εργαζόμαστε στο δικό μας ρυθμό... κάνουμε ό, τι πρέπει να κάνουμε, τίποτα παραπάνω.>> (A, 2005)⁷⁵

<<Σε κάνει να ενδιαφέρεσαι για τα δικαιώματά σου και το γεγονός ότι μπορείς να μιλήσεις επειδή έχεις το δικαίωμα να το κάνεις. Είσαι ένας εργαζόμενος που υπερασπίζεται τη δουλειά του.>> (NN, 2003)

Οι εργαζόμενοι αντιμετώπιζαν μια διαρκή αστάθεια. Μέσα στα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν υπήρχε ο συνεχής κίνδυνος του να χάσουν τη δουλειά τους, η προσπάθεια να κρατήσουν τη θέση τους κάτω από συνθήκες ανακατατάξεων, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την απόλυση εργαζομένων. Με την υποστήριξη των οικογενειών τους, οι εργάτες χρησιμοποίησαν διάφορα μέσα για να υποστηρίξουν τις θέσεις τους, στην τοπική κοινωνία, στα κυβερνητικά κέντρα με εξουσία λήψης αποφάσεων ή στο νομικό σύστημα. Σε πολλές περιπτώσεις ήρθαν αντιμέτωποι με την αστυνομία. Έρχονταν αντιμέτωποι με τους ιδιοκτήτες των εταιρειών αλλά και τους δανειστές, ενώ προσπαθούσαν συγχρόνως να κρατήσουν τις δουλειές τους (κατά την περίοδο των καταλήψεων ήταν ξεκάθαρο ότι η ανεργία θα διαρκούσε πολύ περισσότερο ακόμα και μόνιμα για αυτούς που ήταν άνω των 40). Το μέλλον τους βασίζεται όχι μόνο στην αγορά, αλλά στη νομιμοποίηση της θέσης τους ως αυτοδιαχειριζόμενοι εργάτες υπό τη δομή μιας τυπικής συλλογικότητας και στην υποστήριξη της κοινότητας.

Οι εργάτες που κατάφεραν να αποφύγουν την πτώχευση πήραν τη θέση των απολυμένων εργατών και αναγκάστηκαν να αποκτήσουν γνώσεις πάνω στη διαδικασία της παραγωγής στο σύνολό της. Έτσι δημιουργήθηκαν καινούργιες αντιλήψεις ως προς το χώρο και το χρόνο, επιτρέποντάς τους να παίρνουν συλλογικές αποφάσεις. Έγιναν επίσης αλλαγές και στις δομές της ταυτότητας και της επικοινωνίας. Δημιουργήθηκε ένας νέος τρόπος «οριζόντιας επικοινωνίας». Οι καινούργιες ιδέες ήταν λιγότερο θεωρητικές και οι εργάτες συνήθισαν στο να καλύπτουν τα κενά από άλλες θέσεις χωρίς προειδοποίηση. Το νέο εργασιακό πνεύμα που δημιουργήθηκε βασιζόταν στις μοιρασμένες ευθύνες και κινητήρια δύναμη ήταν το ομαδικό κέρδος από τα αποτελέσματα της εργασίας τους. Συνέχισε να ισχύει η χαμηλή ανοχή προς αυτούς που δεν πηγαίνουν στη δουλειά τους (γινόταν αφαίρεση από το μισθό τους) παρόλα αυτά δεν χρησιμοποιούταν πλέον η απόλυση ως απειλή.

⁷⁵ Αντιστοιχία παρουσιάζει και η συγκεκριμένη τοποθέτηση...

Στους εργάτες των ανακτημένων εταιρειών δόθηκε η ευκαιρία να εκτιμήσουν το ότι μπορούσαν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους. Αυτό έγινε επειδή συμμετείχαν όλοι στην διαχείριση της εταιρείας, γινόταν εναλλαγή των θέσεων εργασίας και συναλλάσσονταν με εξωτερικούς παράγοντες (ανθρώπους της αγοράς, δημόσιους φορείς, μέσα ενημέρωσης και κοινωνικές οργανώσεις). Την ικανότητα που απέκτησαν να μιλάνε δημόσια πολλοί από τους εργάτες την συγκαταλέγουν μέσα σε όλες τις γνώσεις που συγκέντρωσαν κατά τη διάρκεια αυτή. Άλλο ένα πράγμα που άλλαξε είναι ότι όλοι είχαν ίση και δίκαιη αντιμετώπιση. Για παράδειγμα, αν εμφανιστεί κάποια δουλειά που είναι πιο δύσκολη ή δυσάρεστη, δεν θεωρείται ευθύνη μόνο ενός ατόμου. Επίσης όλοι οι εργαζόμενοι πληρώνονται δίκαια ανεξάρτητα από τη θέση τους.

Οι μισθοί διαφέρουν με βάση το είδος της εργασίας και το επίπεδο της τεχνικής γνώσης και ειδικότητας του καθενός. Στα ομαδικά συμβούλια αποφασίζουν όλοι ποιοι θα έχουν τις πιο οργανωτικές θέσεις και αυτό βασίζεται στις προσωπικές ικανότητες του κάθε ατόμου. Αυτές οι αλλαγές κάνουν την καθημερινή ρουτίνα να φαίνεται λιγότερο κουραστική και δημιουργούν μια αίσθηση ομαδικότητας και ικανοποίησης στους εργάτες. Οι εργάτες θεώρησαν ότι ο ρόλος τους ήταν να κάνουν τα εργοστάσια να ξαναδουλέψουν και να δημιουργήσουν ίσες και ικανοποιητικές οικονομικές ανταμοιβές.

Είναι φανερό ότι το περιεχόμενο και η μορφή της ομαδικής δράσης έχει αλλάξει. Ο τρόπος με τον οποίο διαπραγματεύονται πια οι εργαζόμενοι με τους εργοδότες έχει αλλάξει. Τα τυπικά μέσα όπως η συνδικαλιστική εκπροσώπηση ή η διαπραγμάτευση με τους εργοδότες έχουν αντικατασταθεί από υποκειμενικές σχέσεις βασισμένες στην συμμετοχική αυτοδιαχείριση, στις δημόσιες διαμαρτυρίες, στην αλληλεγγύη με τις άλλες ανακτημένες εταιρείες ή κοινωνικούς φορείς που βρίσκονται σε παρόμοια δύσκολη κατάσταση και στις παρεμβάσεις σε μέσα ενημέρωσης ή σε δημόσιους οργανισμούς. Όπως αποδεικνύουν οι μαρτυρίες, αυτός ο τρόπος να οικοδομηθεί μια κοινωνική οικονομία αναπόφευκτα καταλήγει σε μια ανοικτή σύγκρουση ως προς τα δικαιώματα ιδιοκτησίας (πχ. προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας) και του κοινωνικού δικαιώματος της εργασίας.

Έχουν προκύψει προτάσεις για δημόσιες πολιτικές συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων του Νόμου περί πτωχεύσεων για να εξασφαλιστούν οι μισθοί των εργαζομένων που δεν καταβάλλονται, να διευκολύνεται η απαλλοτρίωση στην περίπτωση επιχειρήσεων που δηλώνουν παραπλανητικά εκκαθαριστικά στοιχεία και

να παρέχεται σταθερή υποστήριξη στις ανακτημένες εταιρείες προκειμένου να παρατείνεται η επιβίωσή τους. Δεδομένου ότι χιλιάδες επιχειρήσεις πτωχεύουν κάθε μήνα, η κοινωνική δικαιοσύνη που υποστηρίζει τους εργαζόμενους θα πρέπει να συνδέεται με την πλήρη αποκατάσταση των εργασιακών τους δικαιωμάτων σε περίπτωση απόλυσής τους. Αυτές οι προτάσεις περιλαμβάνουν και θέματα διαχείρισης – για παράδειγμα η διοίκηση μιας ανακτημένης εταιρείας θα πρέπει να γίνεται από μια ομάδα στην οποία συμμετέχουν εργαζόμενοι, δημόσιες τράπεζες, τοπική κυβέρνηση, τεχνολογικά ινστιτούτα και συλλογικότητες.

Ένα σημαντικό συμπέρασμα σχετίζεται με το χώρο. Αποδείχθηκε πως, ειδικά για τις γυναίκες, ο χώρος εργασίας έχει μετατραπεί σε ένα πολυλειτουργικό χώρο: οι καθημερινότητες της οικιακής ζωής (η φροντίδα των παιδιών, η διατροφή, οι κοινωνικές συναντήσεις, πολιτιστικές δραστηριότητες) έχουν ενσωματωθεί στη ζωή στο εργοστάσιο. Παρόμοια, ο δρόμος έχει μετατραπεί σε τόπο διαμαρτυρίας και ενίοτε οι εργαζόμενοι φωνάζουν για κοινωνική αλληλεγγύη. Οι έννοιες του χώρου και του χρόνου και οι οικιακές δραστηριότητες επαναπροσδιορίζονται μέσα από τις νέες εργασιακές σχέσεις. Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα «ανακτημένων» επιχειρήσεων. __

3.3 Παραδείγματα Ανακτημένων Επιχειρήσεων

□ FASINPAT /ZANON

Cooperativa de Trabajo FASINPAT /ZANON

Παράγει: Πλακίδια κεραμικών και πορσελάνης

Έδρα: Ruta Nacional 7, Parque Industrial, 7 km από την επαρχία Neuquén

Παλιό όνομα: Zanón

Το εργοστάσιο παραγωγής κεραμικών πλακιδίων Zanon βρίσκεται 7 χιλιόμετρα έξω από την επαρχία του Νεουκέν και χίλια χιλιόμετρα νότια του Μπουένος Άιρες. Ιδρύθηκε κατά την περίοδο της δικτατορίας του Βιντέλα, η οποία επί της ουσίας παραχώρησε στην ιταλικής καταγωγής οικογένεια Zanon τεράστιες εκτάσεις και προνόμια για την κατασκευή και λειτουργία του εργοστασίου. Επί της

προεδρίας Μένεμ είχαν δοθεί τεράστιες επιδοτήσεις προς την επιχείρηση, η οποία ευημερούσε αλλά η ιδιοκτησία της την υπερχρέωνε συνεχώς.

Η κατάσταση στη Zanoni έγινε έκρυθμη από το 1998 όταν λόγω της συνεχόμενης υπερχρέωσης του εργοστασίου η εργοδοσία αποφάσισε να γίνουν εκτεταμένες απολύσεις εργαζομένων δίχως να δοθούν αποζημιώσεις. Ακολουθούν τρία χρόνια κινητοποιήσεων από τους εργαζόμενους, απεργίες, διαδηλώσεις και μπλοκαρίσματα δρόμων. Από την 1η Οκτωβρίου του 2001 οι ιδιοκτήτες του εργοστασίου δεν εμφανίστηκαν ξανά.

Η απάντηση από την πλευρά των εργαζομένων ήταν άμεση. Πριν προχωρήσουν σε κατάληψη του εργοστασίου, οι εργαζόμενοι προσπάθησαν να αποδείξουν στο υπουργείο εργασίας και στα δικαστήρια ότι το εργοστάσιο μπορούσε να πουλήσει την παραγωγή του. Τελικά το δικαστήριο τους δικαίωσε και αποφάσισε ότι το lock out ήταν επιθετική πολιτική προς τους εργαζόμενους και ότι έπρεπε να ξεκινήσει η επαναλειτουργία του εργοστασίου δίνοντάς τους τη δυνατότητα να εργαστούν με τα αποθέματα των πρώτων υλών που βρίσκονταν εντός του εργοστασίου. Η εργοδοσία έστειλε μία επιστολή με την οποία πρότεινε ως λύση την απόλυση 500 εργαζομένων και το κλείσιμο του εργοστασίου. Οι εργαζόμενοι προχώρησαν στην οργάνωση της περιφρούρησης του εργοστασίου. Παρέμειναν σε σκηνές και πρόσεχαν να μην κάνουν έφοδο οι αστυνομικές δυνάμεις. Τελικά τα δικαστήρια επέτρεψαν οι εργαζόμενοι να περιφρουρήσουν το εργοστάσιο για να μην μπουκνέ μέσα άνθρωποι της εργοδοσίας και λεηλατήσουν την παραγωγή.

Μεταξύ των εργαζομένων τίθενται το εξής δίλλημα: θα δεχτούν τα 150 πέσος που είναι το επίδομα ανεργίας, την ώρα που οι βασικές οικογενειακές ανάγκες μιας 4μελούς οικογένειας ήταν 800 πέσος, ή θα συνεχίσουν την κατάληψη και επαναλειτουργία του εργοστασίου. Υπήρχε διάσπαση των εργαζομένων καθώς οι μισοί δεν ήθελαν την κατάληψη. Αυτοί που δεν ήθελαν ήταν κυρίως το ανώτερο εξειδικευμένο, ανώτερο, τεχνικό προσωπικό του εργοστασίου που έβλεπε να περιορίζονται τα προνόμια που είχαν με το προηγούμενο καθεστώς λειτουργίας. Το πιο σημαντικό στοιχείο όμως για τους εργαζόμενους που αποφάσισαν να συνεχίσουν την κατάληψη ήταν η ανατροπή του προηγούμενου μοντέλου καπιταλιστικής παραγωγής και της νοοτροπίας του ατομικού, ιδιωτικού συμφέροντος. Θεωρώντας ύψιστο ιδανικό την εργασιακή αλληλεγγύη φώναζαν: «εάν πειράξουν έναν από εμάς, πειράζουν όλους μας».

Μετά από την επαναλειτουργία του εργοστασίου όμως ξεκίνησαν νέοι αγώνες. Η εργοδοσία με τη βοήθεια της δικαστικής εξουσίας προσπάθησε 5 φορές με δικαστικές αποφάσεις και βίαιο τρόπο για την αναγκαστική εκκένωση του εργοστασίου. Οι εργαζόμενοι τις αντέκρουσαν όλες με επιτυχία καθώς είχαν τη βοήθεια από άλλους παράγοντες εκτός εργοστασίου, όπως συνδικάτα, σχολεία, ΜΜΕ και την τοπική κοινωνία του Νεουκέν. Στην τελευταία απόφαση εκκένωσης στις 3 Μαρτίου 2003 εμφανίστηκαν καραμπινιέροι της τοπικής αστυνομίας του Μπουένος Άιρες. Η εκκένωση αποτράπηκε καθώς 5000 άτομα περικύκλωσαν το εργοστάσιο με τη βοήθεια του συνδικάτου των εκπαιδευτικών, των δημοσίων υπαλλήλων και των εργαζόμενων στον τομέα της υγείας.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συνεισφορά της τοπικής κοινότητας των ινδιάνων Maruche οι οποίοι παραχώρησαν τις πρώτες μέρες της κατάληψης τα λατομεία πηλού για να δουλέψουν οι εργαζόμενοι της Zanon. Σαν ανταπόδοση εκείνοι χρησιμοποίησαν στοιχεία από την παράδοση και τη φιλοσοφία των Maruche στα πλακίδια που κατασκευάζουν, σε αντίθεση με την παλαιά ιδιοκτησία που κατασκεύαζε πλακάκια με αναφορά στη μεσαία και ανώτερη τάξη του δυτικού κόσμου. Επίσης σημαντική ήταν η βοήθεια που προσέφεραν οι φυλακισμένοι της γειτονικής φυλακής του Νεουκέν, οι οποίοι προσέφεραν το φαγητό τριών ημερών όταν οι εργαζόμενοι είχαν στήσει σκηνές εκτός εργοστασίου και έκαναν για μήνες περιφρούρηση άνεργοι και από δύσκολες συνθήκες. Σαν ανταπόδοση εκείνοι προσφέρθηκαν να κατασκευάσουν ένα χώρο υποδοχής των συγγενών των φυλακισμένων και έναν συλλογικό λαχανόκηπο για καλλιέργεια λαχανικών.

Όσον αφορά την παραγωγή και τις θέσεις εργασίας στο FASINPAT, το 2002 δούλευαν 150 εργαζόμενοι και παράγονταν 15.000 m² πλακίδια δαπέδου και τοίχου, ενώ το 2010 οι εργαζόμενοι είναι 437 και η παραγωγή αυξήθηκε σε 400.000 m² πλακίδια δαπέδου και τοίχου. Από αυτήν την παραγωγή 3.000 m² πηγαίνουν σε βοήθεια των σχολείων, των νοσοκομείων και όσων άλλων τους υποστήριζαν από την κοινότητα του Νεουκέν.

Βασικό όργανο λήψης αποφάσεων είναι η μηνιαία γενική συνέλευση του εργοστασίου. Σε αυτήν αποφασίζονται όλα τα ζητήματα πολιτικής και παραγωγής και συμμετέχουν όλοι οι εργαζόμενοι με δικαίωμα ψήφου. Εκλέγονται 3 ανώτεροι, ανακλητοί, αντιπρόσωποι για τις αγορές, τις πωλήσεις και τη διαχείριση του εργοστασίου. Ανά εβδομάδα γίνονται και συνελεύσεις ανά τομέα για να υπάρχει οριζόντια αντιπροσώπευση. Οι εργαζόμενοι που εκλέγονται για συντονιστές έχουν

θητεία το πολύ 2 χρόνων και μετά από αυτή επιστρέφουν στα καθήκοντά τους. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγονται φαινόμενα γραφειοκρατίας και όλο και περισσότεροι περνούν από τις διοικητικές θέσεις. «Δεν είμαστε κάποιο ευτυχισμένο νησί. Ζούμε μέσα στον καπιταλισμό και αντιμετωπίζουμε αρκετά προβλήματα» τονίζουν χαρακτηριστικά.

Ένα από τα προβλήματα είναι αυτό της εκπαίδευσης του προσωπικού καθώς το διοικητικό και τεχνικό προσωπικό δεν συμμετείχε στην κατάληψη. Για τη λύση του προβλήματος αυτού δόθηκε βοήθεια και συνεργασία από τα Κρατικά Πανεπιστήμια του Νεουκέν και του Μπουένος Άιρες. Οι σχολές των Οικονομικών και των Μηχανικών παρείχαν γνώση, εκπαίδευση και κάθε είδους βοήθεια στους συντονιστές του εργοστασίου. Επίσης καθώς οι πολιτικές του ΔΝΤ είχαν υποβαθμίσει και τη βασική δημόσια εκπαίδευση της Αργεντινής (το 50% του πληθυσμού δεν έχει τελειώσει το Λύκειο), έχει δημιουργηθεί εδώ και 2 χρόνια με τη βοήθεια εκπαιδευτικών, σχολείο 2^{ης} ευκαιρίας εντός της Zanon (60 άτομα δεν είχαν απολυτήριο Λυκείου και ορισμένοι ούτε Γυμνασίου).

Το 1998 η συνδικαλιστική επιτροπή του εργοστασίου απαγκιστρώθηκε από το γραφειοκρατικό συνδικάτο κεραμοποιίας. Το 2000 κατάφεραν να έχουν με το μέρος τους ολόκληρο το συνδικάτο του Νεουκέν όπου συμμετέχουν 4 επιχειρήσεις που βρίσκονται υπό εργατικό έλεγχο.

Δημιούργησαν ένα καταστατικό λειτουργίας των κατειλημμένων εργοστασίων με βασικές αρχές: όλες οι αποφάσεις να παίρνονται στις γενικές συνελεύσεις και η συνδικαλιστική θητεία να διαρκεί για 2 χρόνια, μόνο για 2 φορές και μετά να επιστρέφουν στις εργασίες τους (οι πρώτοι συνδικαλιστές του 2002 έχουν ήδη επιστρέψει στα προηγούμενα καθήκοντά τους). Όλοι οι μισθοί να είναι ίσοι ανεξάρτητα της θέσης, με ελάχιστες εξαιρέσεις όπως τις βραδινές βάρδιες και τις θέσεις σε κλιβάνους. Ακόμα και η εκπροσώπηση των εργαζόμενων σε διάφορες διεθνείς εκδηλώσεις συμπαράστασης (όπως το 15Ο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ της Αθήνας) αποφασίζεται στις συνελεύσεις έπειτα από δηλώσεις επιθυμίας των εργαζομένων.

Ορισμένα λόγια των εργαζομένων της FASINPAT: «...Δεν μπορείς να ζεις ελεύθερος σε ένα μοναδικό εργοστάσιο γιατί παραμένεις μέρος της καπιταλιστικής αγοράς... Ζούμε στα περιθώρια του συστήματος, χρησιμοποιώντας τις νησίδες που μας προσφέρονται...Τίποτα δεν μας εγγυάται ότι η κοινωνία θα είναι πιο αυταρχική στο μέλλον... Η πράξη είναι που μετράει, η διαρκής διαδικασία μάθησης... Η

διαρκής πρακτική άμεσης δημοκρατίας και δράσης... Ένα εργοστάσιο μπορεί να δουλέψει χωρίς αφεντικά, χωρίς εργαζόμενους όχι... Δεν είμαστε μόνοι υπάρχουν και άλλοι στον κόσμο... Έχουμε όλοι δικαίωμα να ζούμε με αξιοπρέπεια...»

□ **Forja San Martin**

Cooperativa de Trabajo Forja San Martin

Παράγει: Σφυρήλατα ανταλλακτικά αυτοκινήτων

Έδρα: Alsina 5453, Villa Bonich, San Martín, Buenos Aires

Παλιό όνομα: Forja San Martin S.A.

Πρόκειται για εργοστάσιο παραγωγής σφυρήλατων προϊόντων που προορίζονται για χρήση σε βασικούς τομείς της εθνικής βιομηχανίας όπως ανταλλακτικά αυτοκινήτων, φορτηγών, γεωργικών μηχανημάτων και τρακτέρ. Ως πρώτη ύλη χρησιμοποιείται κατάλληλης έλασης χάλυβας από τα μεγάλα χαλυβουργία της Αργεντινής. Έχει συνολική έκταση περίπου 20.500 m², με 12.400 m² που καλύπτονται, εκ των οποίων 9200 m² αντιστοιχούν σε περιοχές παραγωγής και 3200 m² σε υπηρεσίες του εργοστασίου.

Το εργοστάσιο της Forja έκλεισε στις αρχές του 2000 καθώς η ιδιοκτησία του στα πλαίσια της γενικευμένης κρίσης του μοντέλου παραγωγής αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στις οικονομικές τις υποχρεώσεις. Προηγουμένως, ακολουθώντας την πολιτική της πλειοψηφίας των εργοδοτών, είχε προχωρήσει σε περικοπές μισθών, απολύσεις εργαζομένων χωρίς αποζημιώσεις με αποκλειστικό σκοπό της εξασφάλιση των κερδών και τη μικρότερη δυνατή ζημία από το κλείσιμο του εργοστασίου.

Δύο χρόνια αργότερα, ύστερα από πολλούς μήνες ανεργίας και ζώντας σε οριακά επίπεδα φτώχειας, οι πρώην εργαζόμενοι στη Forja αποφασίζουν ότι το εργοστάσιο μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ξανά. Προχωρούν σε κατάληψη του εργοστασίου στις 14 Νοεμβρίου 2002 και δημιουργούν μια cooperativa όπου συμμετέχουν 30 μέλη από τους απολυμένους εργαζόμενους. Αρχικά δημιουργούν ένα σχέδιο επαναλειτουργίας του εργοστασίου και προσπαθούν να αποδείξουν μέσω της δικαστικής οδού ότι μπορούν να λειτουργήσουν το εργοστάσιο χωρίς της εργοδοσία.

Πραγματοποιούν συνελεύσεις στις οποίες αποφασίζουν πως θα πρέπει να γίνεται φύλαξη του εργοστασίου σε μόνιμη βάση. Στόχος τους είναι καταρχήν η προστασία του χώρου και η αποτροπή του αδειάσματός του. Είναι αποφασισμένοι να

παραμείνουν εκεί: «μέχρι να μας πετάξουν έξω». Διαπιστώνουν ότι λείπει σημαντικός αριθμός πραγμάτων, αλλά υπάρχουν υποψίες ότι παρά το κλείσιμο γίνονταν κάποιες λειτουργίες στα κρυφά από τους εργοδότες. Οι μηχανές παραμένουν κλειστές μέχρι να κερδίσουν τη δικαστική μάχη και στο διάστημα αυτό φροντίζουν το χώρο του εργοστασίου, τις μηχανές, τις πρώτες ύλες στις αποθήκες και επιδιορθώνουν ότι είχε φθαρεί από το κλείσιμο και μετά. Η δικαστής Adela Fernandez δεν κάνει δεκτές τις προτάσεις τους εάν δεν σταματήσουν την κατάληψη και ισχυρίζεται πως «κανείς δεν κάνει προσφορά για ένα κατελιημμένο εργοστάσιο».

Είναι αποφασισμένοι όμως να συνεχίσουν τον αγώνα τους και απευθύνονται στον πολιτικό κόσμο. Έχοντας ήδη αποφασίσει για μια σειρά από κατελιημμένα εργοστάσια η Βουλή των Αντιπροσώπων και η Γερουσία αποφασίζει πως το εργοστάσιο της Forja πρέπει να επαναλειτουργήσει υπό εργατικό έλεγχο. Πλέον όλοι στη Forja εργάζονται πιο ευσυνείδητα από παλαιότερα που δούλευαν για τους εργοδότες. Κατά ένα τρόπο είναι όλοι διευθυντές για τα πάντα. Οι μισθοί είναι ίσοι για όλους και δεν υπάρχουν τεράστιες απολαβές για ορισμένους. Η συνέλευση της cooperativa της Forja συμμετέχει στο εθνικό κίνημα κατελιημμένων εργοστασίων και είναι σε συνεργασία με τις συνελεύσεις άλλων εργοστασίων για ανταλλαγή εμπειριών αλλά και για έμπρακτη υποστήριξη.

□ **Las Varillas / Zanello**

Cooperativa de trabajo Metalúrgica Las Varillas / Zanello

Παράγει: Τρακτέρ και μηχανήματα δρόμου

Έδρα: Mairú y Reconquista, Las Varillas, επαρχία της Córdoba

Παλιό όνομα: Zanello S.A.

Σήμερα η Zanello απαριθμεί 180 μέλη, και πέρασε στα χέρια των εργαζομένων τον Ιούλιο του 2001. Το εργοστάσιο γεωργικών μηχανημάτων Zanello ήταν από αυτά που βοήθησε τους εργαζόμενους της Forja στο δύσκολο ξεκίνημά τους. Υπήρξε συμφωνία η Zanello να προμηθεύει με πρώτες ύλες τη Forja και αυτή να σφυρηλατεί και να παραδίδει πάλι πίσω στη Zanello τα προϊόντα που χρειάζεται για τα γεωργικά μηχανήματα. Έπειτα από αυτή τη συμφωνία το 87% των σφυρήλατων εξαρτημάτων τρακτέρ της Zanello παράγονταν στη Forja.

□ 2 de Diciembre / Coventry

Cooperativa de trabajo 2 de Diciembre / Coventry

Παράγει: Ψυγεία

Έδρα: Juan Manuel de Rosas 4858, José León Suárez, Buenos Aires

Παλιό όνομα: Adzen, de Desio Zen

Σήμερα η Cooperativa de trabajo 2 de Diciembre / Coventry απαριθμεί 60 μέλη, και πέρασε στα χέρια των εργαζομένων στις 2 Δεκεμβρίου 2002.

□ 18 de Diciembre / Brukman

Cooperativa de trabajo 18 de Diciembre / Brukman

Παράγει: Ενδύματα, ραπτική και επιδιόρθωση

Έδρα: Jujuy 554, Capital Federal

Παλιό όνομα: Cebex S.A., επικεφαλής της μάρκας Brukman

Η κλωστοϋφαντουργία Brukman, βρίσκεται στη συνοικία Once του Μπουένος Άιρες και πρόκειται για μια παραδοσιακή βιοτεχνία ενδυμάτων η οποία καταλείφθηκε από τις 58 εργαζόμενες μοδίστρες που δούλευαν σε αυτό στις 18 Δεκεμβρίου του 2001. Οι γυναίκες του Brukman έγιναν σύμβολο του αγώνα για μια νέα πολιτική στους χώρους εργασίας, υιοθετήθηκαν από τις Μητέρες της πλατείας του Μαΐου (αυτές που έχουν χάσει τα παιδιά τους στην περίοδο της χούντας) και χαρακτηρίζονται ως φάρος ακτιβισμού καθώς έγιναν παράδειγμα αντίστασης για τους εργαζόμενους.

Δίπλα στις ραπτομηχανές, τα σαββατοκύριακα, πραγματοποιούν συνελεύσεις στις οποίες αποφασίζουν για την παραγωγή, τις πρώτες ύλες και τις πωλήσεις. «Για τις εργάτριες οι λογαριασμοί είναι εύκολο πράγμα. Δεν μπορώ να καταλάβω γιατί όχι για τα αφεντικά. Μισθοί, υλικά, λογαριασμοί: απλή πρόσθεση και αφαίρεση!!» λέει χαρακτηριστικά μία από τις εργαζόμενες του Brukman. Μέσα στα επόμενα δυο χρόνια έγιναν τρεις προσπάθειες εκκένωσης του εργοστασίου. Τις δύο πρώτες φορές, η κοινωνική αντίσταση και η αλληλεγγύη προς τους καταληψίες απέτρεψαν τις αστυνομικές επιθέσεις. Στην τρίτη προσπάθεια το εργοστάσιο εκκενώθηκε από τις δικαστικές αρχές στις 24 Νοέμβρη 2002 και μέσα σε 3 μέρες όλα τα κοινωνικά κινήματα έστειλαν αντιπροσώπους για να βοηθήσουν στην ανακατάληψη του

εργοστασίου η οποία και επετεύχθη ύστερα από σκληρές μάχες με τις αστυνομικές αρχές και άγρια καταστολή των 10000 υποστηρικτών της κατάληψης.

□ **Vieytes**

Cooperativa de Trabajo Chelco Vieytes LTDA

Παράγει: Πρώτες ύλες για παγωτά και ζαχαροπλαστική

Έδρα: Capital Federal, στο κέντρο της Gran Buenos Aires

Παλιό όνομα: Ghelco

Η πρώτη recuperada πραγματοποιήθηκε στο Capital Federal, την πρωτεύουσα της Αργεντινής και το κέντρο της Gran Buenos Aires, ήταν η Cooperativa de Trabajo Vieytes, Ltda.. Γνωστή επίσης και με το όνομα του πρώην ιδιωτικής Ghelco, μια εταιρεία ζαχαρωτών που παράγει γλυκά, κέικ και παγωτό. Οι πρώην ιδιοκτήτες της Ghelco ανακίνησε στους εργαζόμενους ότι το εργοστάσιο κλείνει, και πρέπει να απέλυσε ένα μεγάλο ποσοστό εργατών. Όπως η κρίση επιδεινώθηκε, προσέλαβε νέους εργαζόμενους με χαμηλότερες αποδοχές. Όταν ο βετεράνος εργαζόμενοι Ghelco έμαθε ότι το εργοστάσιο λειτουργούσε με νέες, συνθήκες χαμηλού μισθού, από τους παλιούς εργαζόμενους κατέλαβαν τα πεζοδρόμια γύρω από των πρώην χώρο εργασίας τους, ώστε να εμποδίσουν την είσοδο των νέων εργαζομένων ή των ιδιοκτητών.

Δύο μήνες αργότερα, οι ιδιοκτήτες και οι πιστωτές εγκατέλειψαν το εργοστάσιο, και τον Ιούλιο με δικαστική απόφαση κρίθηκε ότι το συνταγματικό δικαίωμα στην απασχόληση επιτρέπει στους εργαζόμενους να ξαναοιζούν το εργοστάσιο. Στις 14 Ιουλίου 2002, οι 43 πρώην εργαζόμενοι της Ghelco αποτέλεσαν τη Cooperativa de Trabajo Vieytes, Ltda, που άρχισε την παραγωγή με ένα δάνειο 800 πέσος από την Union y Fuerza, μια recuperada από την επαρχία του Μπουένος Άιρες. Δεδομένου ότι η ανάκτηση των δυνάμεων του εργοστασίου, 10 νέοι εργαζόμενοι έχουν ενταχθεί στο πλαίσιο της συνεργασίας καθώς η παραγωγή έχει αυξηθεί. Η Cooperativa Vieytes έχει πλέον πελάτες στην Ισπανία, τη Βραζιλία και την Ουρουγουάη, καθώς επίσης και στην Αργεντινή. Οι μισθοί έχουν αυξηθεί παράλληλα με την παραγωγή, και οι εργαζόμενοι κερδίζουν περισσότερο τώρα και λαμβάνουν περισσότερο οφέλη από ό, τι έκαναν με την ιδιωτική εταιρεία.

□ **MVH**

Cooperativa de trabajo MVH LTDA

Παράγει: Ανταλλακτικά Ψύξης-Θέρμανσης

Έδρα: FLORENCIO VARELA 761 - VILLA MARTELLI- BUENOS AIRES- ARGENTINA-

Παλιό όνομα: Vicente Hnos

Σήμερα το MVH απαριθμεί 16 μέλη, και πέρασε στα χέρια των εργαζομένων στις 12 Μαρτίου 2002.

□ **Frigorifico /Torgelon**

Trabajadores del FRIGORIFICO BUENOS AIRES – TORGELON

Παράγει: Αλλαντικά - Ψυγεία

Έδρα: BUENOS AIRES

Παλιό όνομα: FRIGORIFICO BUENOS AIRES S.A.I.C.A.I

Στις αρχές Δεκεμβρίου του 2007, για την εταιρεία FRIGORIFICO BUENOS AIRES S.A.I.C.A.I, άρχισε περίοδος χαμηλής παραγωγή μέχρι το Μαρτίου του 2008, όπου και σταμάτησε να παράγει. Στη συνέχεια, τον Απρίλιο του 2008 οι διευθυντές αποχώρησαν από την εταιρεία αφήνοντας τους εργαζόμενους χωρίς απαντήσεις. Από εκείνη τη στιγμή οι εργαζόμενοι ήρθαν σε επαφή με το Movimiento de Fabricas Recuperada.

Στις 5 Νοεμβρίου 2008 κηρύχθηκε η πτώχευση της εταιρίας και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι άρχισαν να παράγουν και να παρέχουν τις βασικές ανάγκες της εγκατάστασης. Ο συνεταιρισμός έχει 64 εργαζόμενους που χωρίζουν τα καθήκοντά ανάλογα με το χώρο εργασίας, οργανώνονται και πραγματοποιούνται.

□ **Los Manzanares**

Cooperativa de Trabajo Los Manzanares Limitada

Παράγει: Κομπόστες φρούτων - Ψυγεία

Έδρα: Río Negro- Buenos Aires

Παλιό όνομα: Fruticola BL

Η Cooperativa de Trabajo Los Manzanares Limitada αποτελείτε από 40 εργαζόμενους οι οποίοι ήταν εργαζόμενοι στο πρώην FRUTICOLA BL S.A, που λόγω της πτώχευσης έκλισε. Οι εργαζόμενοι προετοίμασαν και υπέβαλε ένα σχέδιο βιώσιμων επενδύσεων, παραγωγής και πωλήσεων, με υπευθυνότητα και σοβαρότητα, με βάση την εμπειρία των άλλων συνεταιρισμών, με σκοπό την υποστήριξη των οικογενειών τους, που για σχεδόν τέσσερις δεκαετίες τροφοδοτούσαν εργατικό δυναμικό την επιχείρηση. Η Cooperativa de Trabajo Los Manzanares Limitada είναι εργοστάσιο συσκευασίας φρούτων και ψυγείο και βρίσκεται στην πόλη Contralmirante Cordero, στην επαρχία Black River.

□ **Lavalan**

Cooperativa de Trabajo Lavalan Limitada

Παράγει: Επεξεργασία Μαλίου

Έδρα: Avellaneda- Gral. Conesa 1727

Παλιό όνομα: El Triunfo S. A. C. I. F. E. I.

Ο αγώνας ξεκίνησε με μια απεργία στα τέλη του 2001 και η κορύφωση ήταν την Τρίτη 3 Σεπτεμβρίου του 2002, που βαπτίστηκε "la guerra de la lana." Στις 25 Σεπτεμβρίου 2002 οι εργάτες κέρδισαν τον "τον πόλεμο του μαλλιού" και πήραν την παραγωγή στα χέρια τους. Σήμερα τα Lavalan απασχολεί 22 εργαζομένων (23 ήταν πριν το αφήσει ο πρώην ιδιοκτήτης, Daniel Retamozo). Οι εργαζόμενοι πλένουν και επεξεργάζονται το μαλλί προκομμένου να ζήσουν αξιοπρεπώς αυτοί και οι οικογένειες τους.

□ **La Piensa**

Cooperativa de Trabajo La Prensa

Παράγει: Εφημερίδα

Έδρα: Villa María

Παλιό όνομα: Diario Comercio y Justicia

Η τοπική εφημερίδα Diario Comercio y Justicia, ιδρύθηκε 2 Οκτώβρη του 1939 και συνοδεύει την Σύγχρονης Ιστορίας της Κόρδοβα, ως μεσαίου μεγέθους επιχείρηση κατάφερε να εδραιωθεί πολύ σύντομα. Υπέμεινε πολλές οικονομικές κρίσεις, στις έξι δεκαετίες λειτουργίας της, το 1996 τέθηκε σε διαδικασία πτώχευσης. Εκείνη την εποχή η εταιρεία είχε περίπου 40 υπαλλήλους και αποφάσισε να απολύσει 10 από αυτούς. Από τότε ξεκίνησαν διαδικασίες ώστε να περάσει η επιχείρηση στα χέρια των εργατών, οι οποίες έβρισκαν μεγάλες αντιστάσεις και αντιδράσεις όχι μόνο από τους ιδιοκτήτες αλλά και από την ίδια την κυβέρνηση. Τέλος στις 9 Απριλίου 2002 η εφημερίδα πέρασε στα χέρια της Cooperativa de Trabajo La Prensa, που σήμερα φτάνει τα 60 άτομα.

□ **Fenix**

Cooperativa de Trabajo FENIX Limitada

Παράγει: Καρδιολογική Κλινική

Έδρα: Díaz Vélez 4790/6, Capital Federal

Παλιό όνομα: Clínica Danae S.A., a cargo del Instituto de Medicina y Cirugía Cardiovascular (IMECC)

Το 2000 η εταιρεία αρχίζει να μην πληρώνουν μισθούς, επιδόματα και διακοπές στους εργαζομένους. Τον Αύγουστο οι ιδιοκτήτες αποχωρούν από την εταιρεία, λόγω χρέους που ξεπερνούσε τα 300.000 δολάρια. Οι εργαζόμενοι αποφασίζουν να μην επικοινωνήσουν με την Unión de Obreros Metalúrgicos, και εξακολουθούν να εργάζονται. Από τα τρία άτομα που εργάζονται στη διοίκηση, μόνο ένα παραμένει.

Τον Ιούλιο του 2002, παρουσιάζεται η INSA S. C. A., ως δανειστής-επενδυτή-επιθεωρητής και συνιστά να μετατραπούν σε Cooperativa de Trabajo. Σήμερα η επιχείρηση αποτελείται από 300 πελάτες και 12 εργαζόμενους.

□ **Stefani**

Cooperativa de Trabajo Stefani

Παράγει: κεραμικά και τούβλα

Έδρα: πόλη Cutral Co στην επαρχία Neuquén

Το εργοστάσιο παραγωγής κεραμικών (ειδικότερα τούβλων) Stefani, βρίσκεται στην πόλη Cutral Co της επαρχίας του Neuquén και αποτελεί την τελευταία επανοικειοποίηση εργοστασίου έως σήμερα. Και σε αυτό το εργοστάσιο, όπως και στο FaSinPat, τα αφεντικά ακολούθησαν την ίδια μέθοδο. Έτσι λοιπόν, στις 28 Δεκεμβρίου του 2009, οι διευθυντές της εταιρείας εγκατέλειψαν το εργοστάσιο επικαλούμενοι μια οικονομική κρίση που ποτέ δεν έχει αποδειχθεί, παρά τις επανειλημμένες αιτήσεις από τους 60 εργαζόμενους που εργάζονται εκεί για να έχουν πρόσβαση στα λογιστικά βιβλία του εργοστασίου. Από την πρώτη στιγμή οι εργαζόμενοι του Stefani δήλωναν πως δεν πρόκειται να αφήσουν το εργοστάσιο να μετατραπεί σε ένα άδειο υπόστεγο, σε μια μάντρα.

Το Μάιο λοιπόν, το εργοστάσιο άρχισε να παράγει υπό τον έλεγχο των εργαζομένων, ακολουθώντας το μονοπάτι της Zanon (νυν FaSinPat) και της Cerámica del Sur. Διοργανώνοντας συνελεύσεις που περιβάλλονται από εκατοντάδες εργάτες, γείτονες, φιλανθρωπικές οργανώσεις και τις 60 οικογένειες των εργατών, αποφασίζουν να ξεκινήσουν την παραγωγή κεραμικών που απαιτείται για τα σπίτια, τα σχολεία και τα νοσοκομεία, τόσο αναγκαία για τις χιλιάδες οικογένειες που είναι άστεγες.

Την Κυριακή 4 Ιουλίου η πόλη Cutral-Co έζησε μια ξεχωριστή μέρα και φιλοξένησε ένα σημαντικό πολιτικό γεγονός μεγάλης σημασίας για τους εργαζόμενους, αφού πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα για να περάσει το εργοστάσιο κάτω από εργατικό έλεγχο. Οι 5.000 ψήφοι που συγκεντρώθηκαν μπορεί να είναι λίγες, καθώς χρειαζόνταν το 50% του εκλογικού σώματος, που θα σήμαινε 13000 ψήφους, εντούτοις ενδεικτικά αναφέρεται ότι το κυβερνών κόμμα στην Cutral Co (Neuquén Concertación para la Victoria), στις τελευταίες εκλογές έλαβε μόνο 4.621 ψήφους, δηλαδή παρά τα εκατομμύρια που ξοδεύονται για την προεκλογική εκστρατεία και το υποχρεωτικό της ψήφου, έλαβαν λιγότερες ψήφους από ό, τι οι εργαζόμενοι στις εκλογές στο τελευταίο μη δεσμευτικό δημοψήφισμα για το Stefani. Για τους εργαζόμενους ήταν μια μέρα που κορυφώθηκε με γιορτές και χαρά. Μετά από επτά μήνες αγώνα, ανέπτυξαν ισχυρούς δεσμούς αλληλεγγύης με την τοπική κοινωνία.

Η εκστρατεία για το ΝΑΙ κέρδισε την υποστήριξη σημαντικών τομέων της κοινωνίας του Neuquén, κοινωνικές και πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς, σπουδαστές, καθηγητές, καλλιτέχνες και αθλητικές προσωπικότητες βρέθηκαν στο

πλευρό των εργατών και των οικογενειών τους, αποδεικνύοντας ότι ακόμη και σήμερα 10 σχεδόν χρόνια μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη του 2001, το αίσθημα αλληλεγγύης υπάρχει και ενισχύεται στην Αργεντινή, προωθώντας μια συλλογική κουλτούρα διεκδίκησης δικαιωμάτων, ξεκομμένη από την ατομικιστική λογική των εργασιακών σχέσεων του καπιταλιστικού οικονομικού μοντέλου.

Συμπεράσματα

Είμαστε πλέον σε θέση να συνοψίσουμε την συζήτηση που διεξαγάγαμε στην παρούσα εργασία. Η ανάλυση εκκίνησε προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε τις βασικές οικονομικές συνθήκες μέσα στις οποίες αναδείχθηκαν νέες μορφές κοινωνικών κινημάτων, την περίοδο που ο νεοφιλελευθερισμός επέφερε δομικές αλλαγές σε ολόκληρο τον κοινωνικό ιστό της Αργεντινής.

Είδαμε πως με την έναρξη της δεκαετίας του 90', αναδύεται μια νέα συμμαχία μεταξύ των πολιτικο – οικονομικών συμφερόντων της Δύσης και των ισχυρών οικονομικών ελίτ της Αργεντινής. Σημείο τομής αυτής της ενοποίησης των μεγάλων συμφερόντων, αποτέλεσε η πολιτική πρόσδεση του νεοφιλελευθερισμού με την λογική του μονόδρομου. Σε εγχώριο επίπεδο, πολιτικός εκπρόσωπος της προαναφερθείσας συμμαχίας αποτέλεσε το κόμμα των περονιστών υπό την προεδρία του Carlos Menem, ενώ συνεχίζεται η ίδια πολιτική υπό τις κυβερνήσεις του Fernando de la Rúa και του Duhalde ακόμη και όταν η Αργεντινή έχει φτάσει στο σημείο της χρεοκοπίας.

Παρόλες τις προεκλογικές διακηρύξεις του Μένεμ για σειρά μέτρων στήριξης στους κοινωνικά ασθενέστερους μέσω κρατικών δαπανών, η πολιτική που ασκεί κινείται στον αντίποδα. Η εγχώρια αγορά φιλελευθεροποιείται, με την προσέκλυση των ξένων επενδύσεων να γίνεται άνευ όρων και προϋποθέσεων. Η Αργεντινή μεταμορφώνεται σε ένα νέο επενδυτικό παράδεισο για τους ισχυρούς πολυεθνικούς ομίλους με το κράτος να αποσύρει οποιοδήποτε προστατευτική πολιτική σχετικά με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που κατείχε μέχρι τότε η οικονομία της Αργεντινής.

Παράλληλα παρότι το χρέος δεν έπαψε ποτέ να ακολουθεί ανοδική πορεία μέχρι και την οικονομική κατάρρευση της Αργεντινής, η άμεση ανάγκη για τον περιορισμό του χρησιμοποιήθηκε έτσι ώστε να περάσουν μια σειρά μέτρων εκποίησης της κρατικής περιουσίας. Οι νέες αγορές που δημιουργούνται από την ιδιωτικοποίηση ενός πλούσιου κρατικού τομέα πυροδοτούν μια τεράστια συγκέντρωση του πλούτου και της παραγωγής στα χέρια των μεγάλων επιχειρήσεων. Η κατάσταση του εργαζόμενων στρωμάτων κινείται στην αντίθετη κατεύθυνση. Όσο ενισχύονται η μεγάλοι δείκτες ανάπτυξης, τόσο η κρίση της εργασίας εντείνεται. Δίπλα στην ισχυρή ανάπτυξη αυξάνονται και κοινωνικοί δείκτες όπως η ανεργία, το μέσο επίπεδο φτώχειας και τα επίπεδα επισφαλούς εργασίας.

Στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο συσσώρευσης, η πολύπλευρη επίθεση στην εργασία χάριν της αυτορυθμιζόμενης αγοράς και της προστασίας των υπερκερδών, αποτέλεσε και το βασικό οικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδύθηκαν νέες κινηματικές ταυτότητες στην Αργεντινή, όπως αυτή του κινήματος ανέργων. Οι αρχικές νίκες που επέρχονται στην επαρχία Nequem και η επιμονή των πικετέρος στην συνέχιση των κινητοποιήσεων, τους καθιστά ως παράδειγμα αντίστασης σε ολόκληρη την χώρα. Σταδιακά το κίνημα αυτό, εμπλουτίζει τις δραστηριότητες του, οικοδομεί ποικίλα δίκτυα αλληλεγγύης, συγκροτεί νέα κοινωνικά δεσμά και επαναπροσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται οι κοινωνικές κινητοποιήσεις.

Σε αντίθεση με πολλές προσεγγίσεις που ερμήνευσαν την δημιουργία των πικετέρος ως μια ανάγκη αυτονόμησης από το κράτος και τις παραδοσιακές συνδικαλιστικές δομές (εργατικά σωματεία, πολιτικά κόμματα), προσπαθήσαμε μέσα από μια ιστορική ανάλυση, να δείξουμε πως η δημιουργία τους οφείλεται ακριβώς στην ισχυρή εμπειρία των συνδικαλιστικών αγώνων και σε ένα κενσσιανό δημόσιο τομέα που αποκρυστάλλωνε τις υλικές νίκες που είχε πετύχει το εργατικό κίνημα τα προηγούμενα χρόνια. Με άλλα λόγια, υποστηρίξαμε πως οι γέννηση των πικετέρος οφείλεται στην προϋπαρξη ισχυρών εργατικών αγώνων, δυναμικών σωματείων με σημαντικές νίκες στο ιστορικό τους (ιδιαίτερος αυτά του δημοσίου τομέα) και κινήματων που τις προηγούμενες δεκαετίες υπερασπίζονταν τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα.

Ωστόσο η τακτική της αυτόνομης και αδιαμεσολάβητης δράσης διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο στην μαζικοποίηση και στον εμπλουτισμό των δραστηριοτήτων που ανέλαβαν τα δίκτυα αλληλεγγύης. Η κατάρρευση της νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής συνοδεύτηκε και από μια εκτεταμένη κρίση του Αργεντίνικου πολιτικού συστήματος. Η εξέγερση του 2001 σηματοδότησε μια τομή στην πολιτική φυσιογνωμία των κοινωνικών κινήματων. Στο μικρό διάστημα της εξέγερσης οι κινητοποιήσεις μαζικοποιούνται, πολλαπλασιάζονται και φέρνουν στην επιφάνεια όλες τις προϋπάρχουσες αντιφάσεις μέσα από το σύνθημα ‘να φύγουν όλοι’. Αυτή την φορά η πολιτική αναβαπτίζεται όχι μέσα από του θεσμούς του συστήματος, αλλά μέσα από τις αυτόνομες δράσεις των δικτύων αλληλεγγύης, τις λαϊκές συνελεύσεις γειτονιών και της προσπάθειας να βρεθούν εναλλακτικοί τρόποι παραγωγής που θα θέτουν στο επίκεντρο τους την εργασία και όχι την μεγιστοποίηση του κέρδους.

Η έξαρση των αυτοδιαχειριστικών πειραμάτων στην Αργεντινή εμφανίζεται ακριβώς στην περίοδο επανεφεύρεσης της πολιτικής μέσα σε ένα σύστημα που πάσχιζε να κρατήσει ζωντανή την αξιοπιστία του. Τα αυτοδιαχειριστικά πειράματα στην Αργεντινή αποτέλεσαν μια σημαντική πτυχή των δραστηριοτήτων που ανέλαβαν τα κοινωνικά κινήματα στην περιοχή. Κεντρικό στοιχείο όλων των πειραμάτων αποτελούσε η παραδοχή πως οι εργαζόμενοι ,αντί να βλέπουν τις δουλείες τους να χάνονται η μια μετά την άλλη, μπορούν και από μόνοι τους να επαναθέσουν την παραγωγή σε κίνηση. Επιπλέον μέσα από τις προσπάθειες αυτές αναδύονται και νέες αξίες που θέτουν την δημοκρατία εντός της παραγωγής, κάτι το οποίο είναι παντελώς ξένο στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής που ορίζει την δημοκρατία αποκλειστικά εντός της σφαίρας των πολιτικών δικαιωμάτων. Βάσει των νέων κοινωνικών προτύπων που αναπτύσσονται, η εργασία ορίζεται σύμφωνα με αξίες όπως η κοινωνική αλληλεγγύη, η ανάπτυξη δεσμών, η κοινωνική δικτύωση και επικοινωνία, η συλλογική οργάνωση - δημιουργία, η έλλογη σύνδεση με το τελικό προϊόν και το “μπόλιασμα” της δημοκρατίας στην παραγωγή.

Ωστόσο θα πρέπει να κρατήσουμε υπόψη, ότι η αυτοδιαχείριση αποτέλεσε μια μόνο πτυχή (από τις πολλές που αναπτύχθηκαν) των κοινωνικών κινήματων στην Αργεντινή. Στο βαθμό που η ανάπτυξη της συναιτεριστικής παραγωγής αναλύεται αποκομμένα από την ευρύτερη κοινωνική κινητικότητα, τότε κατά την άποψη μας τα συγκεκριμένα πειράματα δεν θα άξιζαν ιδιαίτερης σημασίας. Παρότι πολλές από τις αυτοδιαχειριζόμενες μονάδες λειτούργησαν υποδειγματικά και έφεραν στην επιφάνεια ζητήματα που μέχρι πρότινος ήταν εκτός πολιτικής ατζέντας, η ηγεμονία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής δεν απειλήθηκε ποτέ. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως ακόμη και με τα πιο αισιόδοξα στοιχεία που όριζαν 10000 εργαζόμενους να απασχολούνται σε συνεταιρισμούς, το συνολικό ποσοστό αναφέρεται στο 0,1% του συνολικού εργατικού δυναμικού της Αργεντινής και στο 0.07% του οικονομικά ενεργού της πληθυσμού (Grigera, 2006, σ.227).

Καταληκτικά, τα κοινωνικά κινήματα στην Αργεντινή αναπτύχθηκαν σε συνθήκες διευρυμένης κρίσης εργασίας και συγκροτήθηκαν εξαιτίας της ισχυρής παρουσίας των συνδικάτων τις προηγούμενες δεκαετίες. Ο Δεκέμβρης του 2001 αναβαπτίζει την κινηματική πολιτική και σαν προέκταση αυτής θεωρείται η έξαρση της συναιτεριστικής παραγωγής τα επόμενα χρόνια. Η πορεία που θα λάβουν οι μελλοντικοί αγώνες στην “μετά ΔΝΤ” Αργεντινή θα είναι και αυτός ο παράγοντας που θα καθορίσει την εξέλιξη της.

Βιβλιογραφία

Alchaniz, I & Scheier, S (2007) "New Social Movements with Old Party Politics : The MTL Piqueteros and the Communist Party in Argentina". *Latin America Perspectives*. Vol.34

Allen, R. (22/06/2003) "Los Piqueteros: Horizontal Autonomist Organisation in Argentina". *BLUE MAGAZINE* .

Available at :

<http://www.bluegreeneearth.us/archive/article/2003/allen3.html>

Atzeni, M. and Ghigliani, P. (2007) "Labor process and decision making in factories under workers : Empirical evidence from Argentina". *Journal of Work, Employment and Society*. Vol.21. pp.653-671

Ayres , R (1976) "The Social Pact as Anti-inflationary Policy : the Argentine Experience since 1973". *World Politics*. Vol. 28. Cambridge University Press

Ayuro, J (2003) *Contentious Lives: Two Argentine Women, Two Protests, and the Quest for Recognition*. Durham: Duke University Press

Basualdo, E. (2000) *Acerca de la naturaleza de la deuda externa y la definición de una estrategia política*. Buenos Aires: Universidad Nacional de Quilmes, FLACSO, Página/12

Burdin, G & Dean, A. (2009) "New Evidence in Wages and Employment in Worker Cooperatives compared with Capitalist Firms". *Journal of Comparative Economics*. Vol.37. pp.517-533

Canitrot, A. (1994) 'Crisis and Transformation of the Argentine State 1978–1992', in W. Smith, C. Acuña and E. Gamarra (eds) *Democracy, Markets, and Structural Reforms in Latin America: Argentina, Bolivia, Brazil, Chile, and Mexico*, pp. 75–102. New Brunswick, NJ and London: Transaction.

Cavallo, D & Mondino, G. (1995) "Argentina's Miracle? From Hyperinflation to Sustained Growth." Annual World Bank Conference on Development Economies.

Available at:

<http://www.cavallo.com.ar/wp-content/uploads/argentina%20miracle.pdf>

Chisari, O & Estache, A & Romero, C. (1999) "Winners and Losers from Utility Privatization in Argentina".

Available at :

<http://cdi.mecon.gov.ar/biblio/docelec/uade/WP03.pdf>

Cooney, P. (2006) "Argentina's Quarter Century Experiment with Neoliberalism: From Dictatorship to Depression".

Available at:

<http://www.scielo.br/pdf/rec/v11n1/a01v11n1.pdf>

Delamata, G. (2004) "The Organization of Unemployed Workers in Greater Buenos Aires". University of California: Working Paper at Center for Latin America Studies.

Available at:

<http://www.clas.berkeley.edu/Publications/workingpapers/pdffiles/Delamatawithcover.pdf>

Dirnerstein, A. (2001) "Roadblocks in Argentina". Capital and Class. Vol.74

Dinerstein, A & Spicer, A & Bohm, S. (2009) "The (Im)possibilities of Autonomy. Social Movements In and Beyond Capital, the State and Development". NGPA Working Paper in London School of Economics and Political Science.

Available at:

https://www.lse.ac.uk/collections/NGPA/publications/WP29_Autonomy_Dinerstein_Web.pdf

Dumenil, G & Levy, D. (2006) "Imperialism in the Neoliberal Era : Argentina's Reprieve and Crisis". Paris: Paper been prepared for the session False Promises and Recurrent Crises in URPE and ASSA

Ennis, H & Pinto, S. (2003) "Privatization and Income Distribution in Argentina". Part of the project: "The Effects of Privatization on Income Distribution in Latin America" supported by the Inter-American Development Bank and UDLA in Mexico.

Available at:

<http://www.depeco.econo.unlp.edu.ar/semi/semi300503.pdf>

Fajn, G. (ed.) (2003) "Fabricas y empresas recuperadas: Protesta social, autogestion y rupturas en la subjetividad". Buenos Aires: Ediciones del IMFC.

Falleti, G. (2005) "A sequential theory of decentralization: Latin American cases in comparative perspective.". American Political Science Review. vol.99: 327-346.

Feldman, S & Ferretti, A. (1998) *Informal Work and Social Change: A Bibliographic Survey*. New York: Cornell University Press

Feitlowitz, M. (1998) *A Lexicon of Terror*. London: Oxford University Press

Fernandez, A & Hogenboom, B. (2004) "Conglomerates and Economic Groups in Neoliberal Latin America". Journal of Developing Societies. Vol.20. p.146. Sage Publications

Frenkel, R. (2002) "Argentina: A Decade of the Convertibility Regime". Brazilian Journal of Political Economy. Vol.22 .No.4

Available at:

<http://www.rep.org.br/pdf/88-1.pdf>

Frey, F & Crivelli, K. (2007) "Women's Participation in Argentina's Picketing Movements : Accomplishments and Limitations in the Redefinition of Feminine Roles" . Journal of Developing Societies. Vol.23

Gerardo, Y & Guagnini, F & Amato, A (2002) "Piqueteros: la cara oculta del fenómeno que nació y crece con el desempleo." *Clarín*, September 26.

Grigera, J. (2006) "Argentina : on Crisis and a Measure of Class Struggle". Historical Materialism. Vol.14. no.1.

Hellman, J. (1992) "The study of new social Movements in Latin America and the Question of Autonomy". in: A. Escobar & S. Alvarez (Eds.) *The Making of Social Movements in Latin America. Identity, strategy and democracy*, pp. 52-61 (San Francisco: Westview)

Horowitz, J. (1983) "The Impact of pre- 1943 Labor Union Traditions of Peronism". Journal of Latin America Studies. Vol.15. no1. Cambridge University Press

I.E.O (2003) "The Role of IMF in Argentina, 1991-2002". Issues/ Terms of References for an Evaluation by the Independent Evaluation Office (I.E.O).

Available at:

<http://www.imf.org/external/np/ieo/2003/arg/index.htm>

INDEC (2003-2005) www.indec.gov.ar/.

INFOBAE (19/06/04) "Los piqueteros coparon varios locales de McDonalds"

<http://www.infobae.com/notas/nota.php?Idx=120192&IdxSeccion=0>.

INFOBAE (25/06/04) "Los piqueteros extorsionan a otra empresa multinacional"

<http://www.infobae.com/notas/nota.php?Idx=121548&IdxSeccion=0>.

Ivan, S & Conti, R. (2003). *Piqueteros. Una mirada histórica*. Buenos Aires: Cooperativa Chilavert

Jossa, B. (2005) "Marx, Marxism and the Cooperative Movement". Cambridge Journal of Economics. Vol.29. pp.3-18

Katz, C (2001) "The Economic Crisis in Argentina : Interpretations and Suggestions". Journal of International Viewpoint. Vol.334

Klein, N. (2007) *Το Δόγμα του Σοκ : η Άνοδος του Καπιταλισμού της Καταστροφής*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη

Laborda, F. (22/11/00) ' The Effects of Cultural Clientelism'. La Nacion.

Available at:

<http://www.lanacion.com.ar/41039>

Levitsky, S & Way, L. (1998) Between a shock and a hard place: the dynamics of laborbacked adjustment in Poland and Argentina. *Comparative Politics*, p.171

Lindenboim, J (2004) 'The Precariousness of Argentine Labor Relations in the Mid 1990s'. *Journal of Latin American Perspectives*. Vol.31. pp.21-31

Lozano, C. (2002) 'Speech made at the Members' General Meeting, Frente Nacional Contra la Pobreza (FRENAPO)'. Buenos Aires

Maristella, S & Pereyra, S. (2003). *Entre la ruta y el barrio. La experiencia de las organizaciones piqueteras*. Buenos Aires: Editorial Biblos.

Martinez, O. and Vocos, F. (2002) 'Las empresas recuperadas por los trabajadores y el movimiento obrero', in E. Carpintero and M. Hernandez (eds) *Produciendo Realidad: Las Empresas Comunitarias*. Buenos Aires: Topia.

Masseroni, S & Sauane, S. (2002) 'Psychic and Somatic Vulnerability among Professional Women in Argentina as a Result of the Precarization of Labor Linked During the Socioeconomic Crisis'. *Journal of Developing Societies*. Vol.18. Sage Publications.

Available at:

<http://jds.sagepub.com/content/18/2-3/59>

Marx, K. (1993) *Grundrisse: foundations of the critique of political economy*. London : Penguin Classics. p. 104

McCarthy, J. & Zald, M. (1987). *Resource mobilization and social movements: a partial theory*. In Mayer N. Zald and John McCarthy, eds. *Social movements in an organizational society: collected essays*. New Brunswick, U.S.A.: Transaction Books

Ministerio de Trabajo (2005) *Guva 2005 de empresas y fabricas recuperadas autogestionadas por sus trabajadores*. Buenos Aires: PTA, Secretaria de Empleo, Ministerio de Trabajo.

O'Donnell, G. (1994) "Delegative Democracy". *Journal of Democracy*. Vol.5.No.1. pp. 55-69.

Offe, C. (1987) *Challenging the boundaries of institutional politics: social movements since the 1960s*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 63-105

Olmedo, C & Murray, M. (2002) 'The Fomalization of Informal/Precarious Labor in Contemporary Argentina'. *Journal of International Sociology*. Vol.17. No.3. London: SAGE Publications

Palomino, H. (2005) 'Los sindicatos y los movimientos sociales emergentes del colapso neoliberal en Argentina', in E. de la Garza (ed.) *Sindicatos y nuevos movimientos sociales en America Latina*, pp. 19-52. Buenos Aires: CLACSO.

Petras, J & Veltmeyer, H. (2005) *Social Movements and State Power : Argentina, Brazil, Bolivia and Ecuador*. London: Pluto Press Publications

Powers, N. (1995) 'The Politics of Poverty in Argentina', *Journal of International Studies and World Affairs*. Vol. 37. No.7. pp.89–137.

Raczynski, D. (1998) 'The Crisis of Old Models of Social Protection in Latin America: New Alternatives for Dealing with Poverty', in V. Tokman and G.